

KOMITETET DHE TRUPAT
PUNUESE TË NATO-S

AUTOMJETI UNIVERZAL
MODULARI TERRENIT
"SUPACAT HMT 600"

SISTEMI I MBROJTJES
AJRORE "IRON DOME"

PLANIFIKUESI
"SALAMANDRA"

MBUROJA

Numri 175
Maj 2024

ISSN 1857-7792

REVISTË E MINISTRISË SË MBROJTJES SË REPUBLIKËS SË MAQEDONISË SË VERIUT

**Mbretëria e Norvegjisë
dhuroi 76 automjete
joluftarake për nevojat
e Armatës**

Solemnisht u shënua Dita e Brigadës së Parë Këmbësorike

Në kazermën „Strasho Pinxhur“ në Petrovec, solemnisht u shënua 2 Prilli – Dita e Brigadës së Parë Këmbësorike (1.bpk). Në këtë solemnitet me rastin e Ditës së Brigadës, morrën pjesë ministrja e mbrojtjes Sllavjanka Petrovska, shefi i SHP, general-nënkolonel Vasko Gjurçinovski, zëvendësministri i mbrojtjes Tiron Jajaga, këshilltari për siguri nga Kabineti i Presidentit të shtetit, Blerim Kolalli, gjeneralë të Armatës, ish komandantë të njësisë, atashë ushtarak, udhëheqës ushtarak të SHP dhe MM, si dhe përfaqësues të vetëqeverisjes lokale dhe të institucioneve që bashkëpunojnë me këtë njësi. Në fjalën e saj para të pranishmëve, ministrja e mbrojtjes Petrovska tha se 1. bpk është formacioni më i fuqishëm dhe më i numërt ushtarak, që ka marr formën e një strukture me bashkëkohore ushtarake të NATO-s. „Në përputhje me standardet më të larta të Aleancës, treguat shkathtësi dhe njohuri të cilat

janë dëshmi e pakontestueshme se funksiononi në mënyrë të përkryer dhe se jemi në rrugë të mirë për t'i përmbushur të gjitha detyrat caqet dhe shkathtësitë në përputhje me NATO-n. Nuk kam asnjë dyshim se në vlerësimin që vijon në vitin 2026, këtë sukses do t'a përsërisim, do t'a avancojmë dhe do të dëshmojmë se standardet e Aleancës janë edhe në themelet e Armatës sonë”, theksoi ministrja Petrovska. Ajo shtoi se me rritjen e buxhetit për mbrojtje, garantohet standardi i pjesëtarëve të Armatës, por edhe procesi i modernizimit, që ndodh në këtë volum për herë të parë në historinë tonë.

Komandanti i KO, general Besnik Emini, duke e uruar ditën e njësisë pjesëtarëve të Brigadës, theksoi se ndryshimet e shpejta dhe kërkesat e reja iniciojnë që 1. bpk të adaptohet shpejt dhe t'i realizojë të gjitha detyrat shpejt, me kohë dhe me cilësi. „Pa dyshim se rezultatet e mira vijnë edhe nga

ua dita e Brigadës mbësorike

gjinitë e ndryshme dhe nga shërbimet që janë të pranishme në 1 bpk dhe të cilat kontribuojnë për njësinë që ajo të jetë me kapacitete të larta në realizimin e detyrave më komplekse. Detyra këto të cilat kërkojnë organizim të mirë, planifikim dhe koordinim ndërmjet njësive branda Brigadës, por edhe koordinim me të gjitha njësitë tjera në Armatë dhe në kuadër të aleatëve të NATO-s", theksoi Emini.

Komandanti i Brigadës, gjenerali i brigadave Sashko Llafçiski, theksoi se Brigada e Parë Këmbësorike kapacitetin parësor gjatë realizimit të detyrave që dalin nga anëtarësimi në NATO, të definuara përmes qëllimeve dhe shkathtësive, realizohen në kohë. "Lirisht mundë të them se prioritet më të lartë të njësisë kemi zhvillimin e njësisë apo më saktë zhvillimin e Grupit të Lehtë të Batalionit Këmbësorik, që është edhe NATO qëllimi ynë i ardhshëm për vitin 2027, ndërsa i njëjti duhet të formalizohet me NATO vlerësimin të gjendjes së gatishmërisë

në vitin 2026. Në këtë mision tonin i rëndësishëm është secili pjesëtar, çdo kapacitet dhe resurs gjithashtu është i rëndësishëm. Na pret edhe shumë punë, na presin edhe shumë sfida gjatë ndërtimit të kapaciteteve të nevojshme", theksoi gjenerali Llafçiski.

Me rastin e ditës së kësaj njësie, u ndanë shumë masa simulative për pjesëtarët e Brigadës, ndërsa u shpall edhe njësia më e mirë e kësaj brigade, mirënjohje që sivjet u fitua nga ana e Kompanisë Komanduese të Batalionit të 2 Këmbësorik. Përpos masave të ndara simulative për rezultatet e arritura, u ndanë mirënjohje edhe për garuesit më të mirë në garat e shkathtësive ushtarake, ndërsa me këtë rast u mbajt edhe një program i pasur kulturo-artistik nga ana shoqëria kulturor-artistike "Bajram Shabani" nga Kumanova dhe shoqata tjetër kulturoror-artistike "Jonçe Hristovski" nga Komuna e Aerodromit në Shkup.

Botues
Ministria e Mbrojtjes
së Republikës së Maqedonisë së Veriut

Kryetar i këshillit botues
Mr. Ivan Atanasoski, kolonel

Zëvendës kryetar i Këshillit të Botimtarisë

Toni Janevski, kolonel

Anëtarë të Këshillit të Botimtarisë:

Lidija Jançova-Hristova

Mr. Zdravko Jakovlevski

Nikolla Mitrevski, nënkolonel

Liljana Petreska, nënkolonel

Violeta Kostadinova, nënkolonel

Zoran Dodevski, kolonel i pensionuar

Biljana Blazheska, kolonel

Biljana Ivanova

Dr. Zhanet Ristoska

Kryeredaktore përgjegjëse

Dr. Zhanet Ristoska

Redaksia:

Umit Redzeqi

(redaktor i artit grafik dhe teknikës),

Kristina Ilievska

(gazetare dhe fotografe),

Bujar Zylfiqari

(përkthimi dhe redaktimi në gjuhën shqipe)

Biljana Ivanova

(redaktor teknik i këtij numri)

Shtyp:

„Fokus Print“ – Shkup

MBUROJA
Është revistë e
Ministrit të Mbrojtjes së
Republikës së
Maqedonisë së Veriut

Botohet një herë në muaj
publikohet edhe në ueb
faqen e Ministrit të Mbrojtjes
<https://mod.gov.mk/mburoja>

13

Gratë-lidere si force për parandalimin e konflikteve

16

Nën flamurin e OKB-së

përmbajtja

MBUROJA ■ viti XVI ■ numri 174 ■ Prill 2024

INFO

Mbretëria e Norvegjisë dhuroi 76 automjete për nevojat e Armatës..... 6

Në vijën e parë
Kur inteligjenca dështon..... 10

Perspektiva Gjinore
Gratë në sigurinë kibernetike „Ora ka nisur të bie-koha është tani“ 19

Përgjatë historisë ushtarake
Lufta gjashtë ditore izraelito-arabe apo Lufta e Qershorit..... 20

Edukim ushtarak
Планинско војување (2)..... 22

Global
Lufta malore (2)..... 25

Global
Opinioni publik në shoqërinë moderne..... 28

Armatim

Sistemi i mbrojtjes ajrore „Iron Dome“ 34

Automjeti i blinduar modular i armatës finlandeze „Patria AMV XP“ 36

„Kawasaki Ki-61“ 38

Obusi 105 mm „M2A1“ dhe set i modernizuar i obusit 105 mm „M2A1“ 44

Aeroditari
Planifikuesi „Salamandra“ 46

Muzetë ushtarak
Muzeu çek i aviacionit – „KBELY“ 48

Piktorët dhe lufta
Arthur Grotgere Piktor i solidaritetit kombëtar 54

32

Automjeti univerzal modular i terrenit „SUPACAT HMT 600“

41

Kompania „Beretta“ prezantoi platformën e saj të re të pushkave sulmuese

SHKRUAN:

**Dr. Zhanet
Ristoska**
Kryeredaktor
përgjegjës

Mbrojtja dhe të rinjtë

Arsimi i lartë është segment kyç i jetës tonë shoqërore dhe pikërisht për këtë fakt, është jashtëzakonisht e rëndësishme të shkollohen dhe të nxerën kuadro cilësor me shkollim të lartë, të cilët do të mund që në mënyrë institucionale t'i realizojnë kualifikimet e tyre, pas përfundimit të studimeve. Ministria e Mbrojtjes dhe Armata kanë nevojë të vazhdueshme të përbushjes së njërive të tyre organizative me personel të përshtatshëm dhe të duhur. Akademia Ushtarake "Gjeneral Mihajlo Apostollski" është institucion i arsimit të lartë ku shkollohen kuadro profesionale për nevojat e korit të oficerëve të Armatës. Të rinjtë, me shkollë të mesme, kanë mundësi që përmes lajmërimit apo aplikimit në shpallje të veçanta, të pranohen në akademi si ushtarë profesional. Jemi dëshmitarë se interesi për pranim në rradhët e ushtarëve profesional është në rritje dhe se në çdo shpallje apo konkurs paraqiten numër gjithnjë e më i madh i kandidatëve të interesuar. Në vendin tonë ekzistojnë disa institucione të shkollimit të lartë të cilat kanë katedra në të cilat ndiqen plan programe mësimore që ka të bëjë me problematiken që lidhet me paqen, sigurinë dhe mbrojtjen. Kuptohet se studentët e diplomuar dhe të dalë nga këto fakultete, angazhimin e tyre profesional e shohin në kuadër të Ministrisë së Mbrojtjes dhe Armatës së Republikës së Maqedonisë së Veriut. Ministria e Mbrojtjes realizon një bashkëpunim të frytshëm, që bazohet në një memorandum të përbashkët bashkëpunimi, me disa institucione të arsimit të lartë, në mesin e të cilëve është edhe Instituti i Sigurisë, Mbrojtjes dhe Paqes në kuadër të Fakultetit Filozofik të Universitetit "Shën Qirili dhe Metodi".

Në këtë drejtim, mes tjerash, Ministria e Mbrojtjes synon që gjithnjë e më shpesh të zhvillojë takime dhe komunikim pikërisht me studentët e fakulteteve të cilat shkollojnë kuadro për nevojat e sistemit të mbrojtjes dhe sigurisë. Një komunikim i drejtpërdrejt dhe një mundësi për t'u parë aktivitetet e pjesëtarëve të Armatës, është që të bisedohet me ta, ndërsa ekziston edhe mundësia që studentëve t'u sqarohen të gjitha përfitimet, por edhe sfidat me të cilat ballafaqohet ky profesion, është një mundësi e mirë që të ndikohet ndaj të rinjëve dhe të inkurajohen që të ardhmen e tyre profesionale, ta gjejnë pikërisht në Ministrinë e Mbrojtjes dhe në Armatë.

Ministrja e mbrojtjes Sllavjanka Petrovska, gjatë muajit të kaluar zhvilloi takim me studentët e Institutit për Siguri, Mbrojtje dhe Paqe, të cilët vizituan kazermën "Ilinden", ku nga afër kishin mundësi të njoftohen me një pjesë të kapaciteteve dhe me mënyrën e funksionimit të Armatës. Në fjalën e saj, ministrja Petrovska, studentëve ua shtjelloi mënyrën se si ata mund të bëhen pjesë e mbrojtjes dhe Armatës dhe në këtë mënyrë të japin kontributin e tyre personal ndaj fuqizimit të sigurisë. Ajo u sqaroi studentëve se Ministria e Mbrojtjes ka nënshkruar memorandum bashkëpunimi me fakultetin e tyre dhe se është e planifikuar të realizohet program për mësim praktik përmes të cilit, secili nga studentët e interesuar, do të mund të bëjë punë praktike në Ministrinë e Mbrojtjes dhe në Armatë, me mundësi që më tej të mund të punësohen në Ministrinë e Mbrojtjes apo në Armatë. Kjo është me të vërtetë një mundësi e mirë dhe një inkurajim për të rinjtë që të shfrytëzohen potencialet e kuadrit të kualifikuar mirëfilli, dhe me këtë, të përfshihen forca të reja dhe një elan i ri për sëndërtimin e sistemit të mbrojtjes dhe sigurisë në vendin tonë.

„Orce Nikolov“ 116
1000 Shkup

Telefon: 02 3128 276
www.mod.gov.mk

Qëndrimet e plasura nga ana e bashkëpunëtorve të jashtëm nuk përfaqësojnë politikën zyrtare dhe qëndrimet e Ministrisë së Mbrojtjes

TË NDERUAR PJESËTARË TË ARMATËS DHE TË PUNËSUAR NË MM,

Redaksia e revistës „Mburoja“ ju inkurajon të dërgoni shkrime rreth aktiviteteve më të rëndësishme në kuadër të njësisë suaj organizative. Shkrimet e juaja, informatat, apo reportazhet me fotografitë përkatëse, mund të na i dërgoni në adresat vijuese:

zanet.ristovska@mod.gov.mk, stit@mod.gov.mk

PARAQIT KORRUPSIONIN
0800 50030

Mbretëria e Norvegjisë dhuroi 76 automjete për nevojat e Armatës

Në një ceremoni rasti e cila u zhvillua në kazermën "Ilinden" në Shkup, Mbretëria e Norvegjisë, Armatës së Republikës së Maqedonisë së Veriut i dorëzoi donacionin prej shtatëdhjetë e gjashtë automjeteve, 36 nga të cilat janë automjetet të lehta të këmbësorisë të llojit "Mercedes Benz 290 GD" dhe 40 automjete ngarkuese, kamionë – "Scania P3". Ky donacion është i fundit nga projektet e shumta të deritanishme të dala nga bashkëpunimi i shkëlqyer në fushën e mbrojtjes ndërmejt Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe Mbretërisë së Norvegjisë. Në ceremoninë në të cilën u ekspozuan 76 automjetet e dhuruara, rreth rëndësisë së donacionit folën ministrja e mbrojtjes

Sllavjanka Petrovska, ambasadorja e Mbretërisë së Norvegjisë në Maqedoninë e Veriut, Cristen Melsom, shefi i Shtabit të Përgjithshëm, general-nënkolonel Vasko Gjurçinovski, si dhe gjenerali i brigadave Andres Jernberg, komandant i logjistikës së forcave të armatosura të Mbretërisë së Norvegjisë. Ministrja Sllavjanka Petrovska, në fjalën e saj duke u falenderuar për donacionin, theksoi se ngjarja e sotme e pasqyron më së miri aleancën e fuqishme ndërmjet Maqedonisë së Veriut dhe Mbretërisë së Norvegjisë dhe se bashkëpunimi në fushën e mbrojtjes është shembull për mbështetje dhe aleancë me anë të së cilës fuqizohet Armata e Republikës së Maqedonisë së Veriut, ndërsa njëkohësisht fuqizohet edhe paqa,

siguria dhe stabiliteti i Aleancës dhe se njëherit donacioni do të mundësojë rritjen e dukshme të kapaciteteve të njësive të Armatës për realizimin e detyrave të tyre, gjë që në mënyrë të drejtpërdrejtë do të ndikojë për arritjen e nivelit deklarativ të gjendjes së gatishmërisë në vlerësimin vijues. Ministrja mes tjerash theksoi se Norvegjia është shtet i vlerësuar lartë dhe një mik i ngushtë i Maqedonisë së Veriut, ndërsa fushat në të cilat është vendosur bashkëpunimi dhe mbështetja në ndërtimin e kapaciteteve, sidomos ën kontekstin e qëllimeve të shkathëtësive të NATO-s. Ambasadorja Melsom në fjalën e saj, theksoi se marrëdhëniet e ndërsjella diplomatike të cilat në vazhdimësi përmirësohen në 30 vitet e fundit viteve të fundit u përforcuan edhe më shumë edhe në fushën e bashkëpunimit ushtarak, sidomos pas pranimit të Maqedonisë së Veriut në NATO dhe pas përkushtimit të cilin ne e dëshmojmë kundrejt arritjes së vlerave të Aleancës. Gjenerali Jernberg, këtë ditë e vlerësoi si ditë historike, sepse kjo ditë shënon donacionin më të madh të pajisjeve ushtarake që Mbretëria e Norvegjisë ia ka dhënë ndonjë vendi të Ballkanit Perëndimor. Me këtë rast, ai theksoi se atë që përmes bisedave dypalëshe e ka vërejtur të përfaqësuesit tanë ushtarak, ka të bëjë me faktin që edhe pse vendet tona janë të ndryshme, ashtu si që janë edhe komandantët ushtarak dhe organizimi ushtarak, megjithatë ekziston një qasje e përbashkët logjistike, dhe se përmes bashkëpunimit bilateral, kur kemi të bëjmë me sigurimin e mbështetjes, kemi një logjistikë efikase, efektive dhe mbështetëse nga të dy palët. Shefi i Shtabit të Përgjithshëm, gjenerali Vasko Gjurçinovski, para të pranishmive shprehu mirënjohjen e tij ndaj Mbretërisë së Norvegjisë, me këtë rast duke e cekur rëndësinë e këtij donacioni për përmirësimin e kapaciteteve ushtarake përmes përmirësimit të ndërveprimit dhe realizimit të detyrave që vijnë. Duke folur për bashkëpunimin e ndërsjellë bilateral që Armata e ka në nivel të shefave të SHP, ai e theksoi mbështetjen e kolegut të tij, gjeneralit Erik Kristoferson dhe të forcave të armatosura të Mbretërisë së Norvegjisë. Duke folur gjithashtu edhe për rëndësinë e dhuratës apo donacionit, Gjurçinovski theksoi se kjo është njëra ndër donacionet më të mëdha për Armatën tonë. Realizimi i këtij donacioni është inicuar kah fundi i vitit 2022, në njërin nga takimet e shefave të SHP të dy armatave, gjeneralëve Gjurçinovski dhe Kristofersen.

Simpoziumi vjetor i politikës bërthamore të NATO-s

Simpoziumi bërthamor i NATO-s, mbahet çdo vit që nga viti 1992, ndërsa qëllimi i tij parësor është që të inkurajojë njohuri më të mëdha gjithëpërfshirëse rreth sfidave themelore të kthimit bërthamor të NATO-s. Sivjet, simpoziumi vjetor u mbajt në Shkup duke i bashkuar përfaqësuesit e NATO-s, qeveritë aleate dhe ekspertët e bashkësisë akademike, të cilët u takuan me qëllim që të bisedojnë në nivel ekspertësh rreth çështjeve aktuale në domenin e politikës bërthamore. Në këtë simpozium pjesëmarrësit debatuan rreth çështjeve që kanë të bëjnë me menaxhimin e eskalimeve, komunikimit strategjik dhe sfidave të reja të kthimit bërthamor. Njëherit, fjalë rasti në hapjen e simpoziumit patën edhe ministrja e mbrojtjes Sllavjanka Petrovska

dhe drejtori i politikave bërthamore të NATO-s, Jim Stokes. “Sivjet shënojmë 75 vjetorin e themelimit të aleancës më të fuqishme ushtarako-politike në botë dhe jemi krenarë që jemi pjesë e kësaj familjeje”, tha Sllavjanka Petrovska, ministre e mbrojtjes e Republikës së Maqedonisë së Veriut në fjalën e saj hyrëse. “Në këtë frymë, Maqedonia e Veriut është e nderuar, që për herë të parë ka mundësi të jetë nikoqire e simpoziumit të politikës bërthamore të NATO-s. Drejtori i politikës bërthamore të NATO-s, Jim Stokes, theksoi se përvjetori u jep aleatëve shkas për të menduar për rëndësinë e kthimit bërthamor si

bazë garancave të ndërsjella të sigurisë dhe të mbrojtjes kolektive të Aleancës. “NATO dhe aleatët duhet të vazhdojnë t’i ndërmarrin të gjitha hapat e nevojshme në mënyrë që të sigurojnë kredibilitet, efektivitet dhe siguri në misionin e kthimit bërthamor”, theksoi drejtori Jim Stokes në fjalën e tij.

Takim me ndihmës sekretarin e përgjithshëm të NATO-s Angus Lapsli

Ministrja e mbrojtjes Sllavjanka Petrovska u takua me ndihmës sekretarin e përgjithshëm të NATO-s, Angus Lapsli dhe me ekipin e tij, ku u diskutua rreth gjendjes së sigurisë në Europë, për realizimin e qëllimeve të shkathtësisë së NATO-s, si dhe për zhvillimin e shkathtësisë së Armatës së Maqedonisë së Veriut e cila kalon përmes një procesi gjithëpërfshirës të modernizimit dhe pajisshmërisë. “Maqedonia e Veriut si dhe aleatët tjerë, është ambicioze dhe e përkushtuar drejt përbushjes së qëllimeve të shkathtësisë së NATO-s. Kjo shihet qartë përmes përbushjes së dy kritereve

bazike të NATO-s që kanë të bëjnë me buxhetimin e mbrojtjes, Ne për sigurinë kemi ndarë 2,05% të BPV-së së RMV-së, ndërsa nga kjo shumë, pothuajse një e tretat investohet në modernizim dhe pajisshmërinë e Armatës”, tha ministrja. Petrovska e riafirmoi përkushtimin e Maqedonisë së Veriut drejt fuqizimit të sigurisë kolektive të NATO-s, edhe atë nëpërmjet pjesëmarrjes në forcat shumëkombëshe të Aleancës në Rumani, në Bullgari dhe në Letoni, përderisa në të njëjtën kohë vendi u pozicionua edhe si njëra ndër shtyllat e stabilitetit rajonal. Shembull për përkushtimin tonë në rajon, potencioi

Petrovska, është pjesëmarrja në misionet e NATO-s në Kosovë, KFOR dhe në operacionin e BE-së në Bosnje e Hercegovinë, ALTEA. Petrovska dhe Lapsli biseduan edhe rreth samitit vijues të lidërshiptit të NATO-s në Uashington, ku do të shënohet edhe jubileu i 75-të. Bashkëbiseduesit e riafirmuan edhe mbështetjen për Ukrainën që e mbron pavarësinë dhe integritetin e saj territorial.

Humaniteti në vepër

Pjesëtarët e Armatës nga KTD, me rastin e 15 Prillit, Ditës së KTD, morrën pjesë në aksionin për dhurimin e gjakut. Gjak dhanë ushtarëq profesional, oficerë, nënoficerë, civil në shërbim të Armatës. Nga organizata komunale të Kryqit të Kuq potencuan se, si edhe disa herë më parë gjatë viteve të kaluara, edhe sivjet gjatë këtij aksioni, pjesëtarët e Armatës e dëshmuuan dhe e vërtetuan humanitetin e tyre në vepër. Njëherit ata vlerësuan që aksioni në fjalë është njëri ndër më të sukseshmit gjatë viteve të fundit. I njëjti u realizua në bashkëpunim me një ekip mjekësor nga Instituti i Mjekësisë Transfuziologjike në Shkup. Në ditën e parë të aksionit, më 9 prill u grumbulluan 74 njësi të gjakut, ku 37 persona, për herë të

parë dhanë gjak dhe u bënë gjakdhënës. Në ditën e dytë të aksionit, më 16 prill, gjak dhanë 48 persona, ku 24 prej tyre për herë të parë dhe kështu u bënë gjakdhënës. Të gjithë potencuan se janë krenarë që ky akt i dhënies së gjakut është në bashkërendim me Armatën dhe veçanërisht që i kushtohet 15 Prillit Ditës së KTD dhe paralelëmëruan se do të vazhdojnë të japin gjak gjithmonë kur është e nevojshme të shpëtohet jetë. Përpos këtij aksioni pranveror, në kazermën e Velesit në vjeshtë, gjithashtu u organizua aksion për dhënien e gjakut. Për kontributin e pjesëtarëve të KTD-së në aksionet humanitare, me vendim të Këshillit Udhëheqës të Organizatës Komunale të Kryqit të Kuq në Veles, me rastin e ditës së dhënies së gjakut 17 Marsit, KTD morri

mirënjohje të veçantë. Përveç aksioneve të dhënies së gjakut, pjesëtarët e Armatës nga KTD, rregullisht përfshihen edhe në aksione humanitare për mbështetjen e familjeve me ndihë sociale dhe kategorive të familjeve nevojtare, duke përfshirë këtu edhe nxënësit, ku gjithashtu pjesëtarët morën mirënjohje.

Komitetet dhe trupat punuese të NATO-s

NATO ka krijuar një rrjet të gjerë komitetesh që mbulojnë tema të ndryshme, duke filluar nga çështjet politike, ushtarake, teknike ose operationale. Përveç kësaj, ekzistojnë forma të tjera bashkëpunimi, partneriteti dhe dialogu (borde, agjenci, organizata), të cilat mbështesin marrëdhëniet ndërmjet NATO-s dhe vendeve të tjera partnere të Aleancës. Anëtarët e delegacioneve të përhershme të kombeve në selinë e NATO-s në Bruksel, Belgjikë, përkatësisht ekspertë kombëtarë nga vendet aleate dhe partnere, marrin pjesë në mbledhjet e komiteteve që mbahen me personel nga Shtabi Ndërkombëtar dhe Shtabi Ushtarak Ndërkombëtar, marrin pjesë edhe përfaqësues të komandave strategjike të NATO-s. Në këtë dhe në disa artikuj vijues, vazhdojmë me prezantimin e të gjitha komiteteve dhe trupave punuese në NATO. Konkretisht, në këtë tekst do të përfshihen komisionet e mëposhtme: Komiteti Ushtarak, Komisioni për Politikë dhe Planifikim të Mbrojtjes, Komisioni i Deputetëve dhe Komiteti Politik.

Trupat kryesore vendimarrëse të NATO-s

Komiteti ushtarak (Military Committee - MC) është trup ushtarak në NATO

Komitetet e NATO-s janë pjesë e domosdoshme e procesit të vendimmarrjes së Aleancës. Ato ofrojnë një kornizë brenda së cilës shtetet anëtare mund të shkëmbejnë informacione për tema të ndryshme, të konsultohen me njëri-tjetrin dhe të marrin vendime me konsensus dhe marrëveshje reciproke në interes të kombeve

dhe një nga organet më të vjetra të përhershme pas Këshillit të Atlantikut të Veriut. Të dy trupat u krijuan pak muaj pas formimit të Aleancës. Komiteti Ushtarak është burimi kryesor i këshillave ushtarake për vartësit në strukturën e NATO-s dhe për nevojat e trupave civile, gjë që ka një rëndësi të madhe për vendimmarrjen e Këshillit të Atlantikut të Veriut dhe të Grupit të Planifikimit Bërthamor. Këshilla e këtij komiteti kërkohet përpara se të jepet ndonjë autorizim për veprim ushtarak dhe, për rrjedhojë, është lidhja thelbësore ndërmjet proceseve vendimarrëse politike dhe strukturës ushtarake të NATO-s. Anëtarët e këtij organi takohen rregullisht, të paktën një herë në javë në seanca formale ose jozyrtare në nivel të përfaqësuesve ushtarakë dhe tre herë në vit në nivel të shefave të mbrojtjes (zyrtarë të lartë ushtarakë nga shtetet anëtare të NATO-s dhe përfaqësues civilë nga Islanda, të cilët përfaqësojnë shefat e

tyre të mbrojtjes). Komiteti kryesohet nga Kryetari i Komitetit Ushtarak. Roli kryesor i Komitetit është të sigurojë konsensus mbi politikën dhe strategjinë ushtarake të Këshillit të Atlantikut të Veriut dhe mbi drejtimin e komandantëve strategjikë të NATO-s. Kërkohet këshilla nga Komiteti i Luftës përpara autorizimit përfundimtar nga Këshilli i Atlantikut të Veriut për veprime të mëtejshme ushtarake. Trupi përfaqëson një lidhje thelbësore midis proceseve të vendimmarrjes politike dhe strukturës së komandës ushtarake të NATO-s dhe është pjesë integrale e procesit të vendimmarrjes së Aleancës. Komiteti Ushtarak është përgjegjës për përkthimin e vendimeve politike në drejtimet ushtarake të NATO-s, të cilat kanë të bëjnë me komandantët strategjikë: Komandanti Suprem i Aleatëve për Operacione dhe Komandanti Suprem i Aleatëve për Transformimin (Supreme Allied Commander Operations and Supreme Allied Commander Transformation).

Komiteti i politikës së mbrojtjes dhe planifikimit (Defence Policy and Planning Committee - DPPC) është trup i lartë këshilldhënës i Këshillit të Atlantikut të Veriut për çështjet e mbrojtjes që prekin të gjithë aleatët, duke përfshirë aspektet e mbrojtjes të partneritetit. Është një nga komitetet kyçe në të cilin përfaqësohen këshilltarët e mbrojtjes nga të gjitha delegacionet kombëtare. Komiteti merret me një gamë të gjerë çështjesh si: transformimi, aftësitë mbrojtëse, reforma, financimi i përbashkët, si dhe çështje të tjera, dhe në një format të zgjeruar (DPPC[R]) menaxhon Procesin e Planifikimit të Mbrojtjes së NATO-s. Qëllimi i procesit të planifikimit të mbrojtjes së NATO-s është të sigurojë një kornizë brenda së cilës aktivitetet e planifikimit të mbrojtjes kombëtare dhe të Aleancës mund të radhiten për t'i mundësuar aleatëve të ofrojnë forcat dhe aftësitë e nevojshme në mënyrën më efektive. Ai duhet të lehtësojë identifikimin, zhvillimin

dhe shpërndarjen në kohë të gamës së nevojshme të forcave që janë të ndërveprueshme dhe të përgatitura në mënyrë adekuate, të pajisura, të trajnuara dhe të mbështetura (aftësi ushtarake dhe joushtarake) për të ndërmarrë spektrin e plotë të misioneve të Aleancës. Procesi ofron një kornizë brenda së cilës aleatët i harmonizojnë planet e tyre të mbrojtjes kombëtare me ato të NATO-s, pa cenuar sovranitetin e tyre kombëtar. Procesi i planifikimit të mbrojtjes cakton kërkesat për secilin aleat si objektiva aftësisë, lehtëson zbatimin e tyre dhe vlerëson rregullisht progresin. Kryesimi është fleksibël në varësi të temave që diskutohen. Kryetari i përhershëm i Komitetit për Politikë dhe Planifikim të Mbrojtjes është Ndihmës Sekretari i Përgjithshëm për Politikën dhe Planifikimin e Mbrojtjes, dhe në një format të zgjeruar ai kryesohet nga Zëvendës Sekretari i Përgjithshëm i NATO-s. Komiteti i Planifikimit të Mbrojtjes është autoriteti përfundimtar për të gjitha çështjet që kanë të bëjnë me strukturën e integruar

ushtarake dhe u krijua pas Takimit Ministror të Këshillit të Atlantikut të Veriut në Otava në maj 1963. Pas tërheqjes së Francës nga Komanda e Integruar Ushtarake, Komitetit të Planifikimit të Mbrojtjes iu dha një mandat më i madh mbi Komandën e Integruar Ushtarake dhe iu dha i njëjti nivel autoriteti si Këshilli i Atlantikut të Veriut dhe Grupit të Planifikimit të Bërthamës. Ky komitet quhet Defence Policy and Planning Committee, për shkak të reformës së Komitetit në qershor të vitit 2010, ku e zëvendësoi Executive Working Group-in dhe Defence Review Committee. Komiteti në fjalë nuk ka nënkomite të tjera në kompetencat e tij. Komiteti i Zëvendësave (Deputies Committee - DPRC) merret me çështje ndërsektoriale të kontrollit strategjik dhe politik sipas fushave, si dhe me politikën e burimeve njerëzore dhe zgjidhjen e çështjeve për të cilat nuk ka konsensus dhe nuk mund të arrihet në komitetin kompetent. Siç shihet edhe nga emri, Komiteti përbëhet nga deputetë të përfaqësuesve të përhershëm nga çdo vend anëtar i NATO-s. Është themeluar në vitin 2010 si pasardhëse e Komitetit të Lartë Politik. Komiteti i raporton drejtpërdrejt Këshillit të Atlantikut të Veriut. Komiteti Politik (Political Committee - PC) shkëmben informacione dhe vlerëson zhvillimet politike dhe rajonale me interes për aleatët. Ai ndihmon Këshillin e Atlantikut të Veriut dhe Sekretarin e Përgjithshëm duke ndërmarrë të gjithë punën e nevojshme dhe përgatitore në ushtrimin e përgjegjësive të tyre të konsultimit politik. Komiteti Politik u krijua nën autoritetin e Këshillit të Atlantikut të Veriut, organi kryesor vendimmarrës politik i NATO-s, dhe përbëhet nga përfaqësues nga secili delegacion. Komiteti kryesohet nga Ndihmës Sekretari i Përgjithshëm për Çështjet Politike dhe Politikën e Sigurisë dhe mbështetet nga Departamenti i Çështjeve Politike dhe Politikës së Sigurisë. Fillimisht u themelua në 1957. me emrin Komiteti për Këshilltarët Politikë, me qëllim që të veprojë jashtë fushave ushtarake të bashkëpunimit. Synimi ishte përfshirja e bashkëpunimit joushtarak dhe inkurajimi i konsultimeve të rregullta politike midis aleatëve për të forcuar unitetin dhe kohezionin. Miratimi i konsultimit politik si një komponent kyç i Aleancës e ka karakterizuar përherë NATO-n si një organizatë politike dhe ushtarake. Në vitin 2010, si rezultat i reformave, Komiteti Politik u shpërbë, dhe përgjegjësitë e tij kaluan në Komitetin Politik dhe Partneritet. Në korrik të vitit 2014 Këshilli i Atlantikut të Veriut vendosi të rivendosë Komitetin Politik si një forum për të diskutuar dhe shkëmbyer informacion mbi ngjarjet politike dhe rajonale dhe zhvillimet me interes për aleatët.

Dragan Pavlovski

Kur inteligjencia dështon

Cilat janë pasojat e mundshme gjeopolitike të këtij sulmi? Pse SHIhte Rusia objektivi? Si i nxjerr në pah ky sulm mangësitë e shërbimeve të inteligjencës ruse? Menjëherë pas sulmit në Sallën e Koncerteve Crocus City Hall të Moskës, natën e 22 marsit, përgjegjësinë për sulmin e mori një degë e të ashtuquajturit "Shteti SHllamik" - "Khorasan" (ID-K). Njoftimi është bërë nga agjencia e lajmeve Amak e lidhur me SHI-in përmes platformës Telegram. Dega e SHI-K konsiderohet si një nga degët më të dhunshme të organizatës terrorSHIte "Shteti SHllamik". Grupi terrorSHIt transnacional që nga viti 2015. ka vrarë mijëra njerëz në sulmet në AfganSHItan dhe PakSHItan. Emri i grupit vjen nga "Khorasan", një emër i lashtë për një rajon që përfshin pjesë të Iranit, TurkmenSHItanit dhe AfganSHItanit, megjithëse aktivitetet e tyre zhvillohen edhe jashtë këtyre kufijve. ID-K është themeluar në vitin 2014. nga SHI-anëtarë të Talibanëve dhe "Al Kaedës" në PakSHItan dhe AfganSHItan. Qëllimi i tyre është të krijojnë një kalifat global që do të qeverSHIet sipas interpretimit të tyre militant të SHllamit. Përpara se

Sulmi, i kryer më 22 mars 2024 në Sallën e Koncerteve Crocus City Hall të Moskës nga organizata terrorSHIte SHI-K, e cila vrau më shumë se 140 njerëz dhe plagosi 300, u kujtoi autoriteteve ruse kërcënimin SHllamik ndaj RusSHIë që nga lufta në AfganSHItan dhe luftërat në Çeçeni. Është e vështirë të shpjegohet sesi autorët mund të kSHIhin kryer një operacion kaq të madh që mori kaq shumë jetë, duke qenë se SHBA-të e kSHIhin paralajmëruar Kremlinin javë më parë për një sulm të mundshëm terrorSHIt

talibanët të pushtojnë AfganSHItanin në vitin 2021. dhe vakumi i sigurSHIë që rezultoi pas tërheqjes së SHBA-së, grupi pati mundësinë të riorganizohej, të krijonte kampe të reja trajnimi dhe të lidhej globalSHIht. Talibanët nuk mund ta ndalojnë këtë organizatë dhe sulmet e SHI-K në AfganSHItan janë të shpeshta, dhe grupe të tilla si Al-Kaeda dhe SHI, përmes lidhjeve të tyre me anëtarët e talebanëve, kanë mundur të marrin armë të sofSHItikuara të NATO-s të mbetura nga fuqitë perëndimore janë tërhequr. nga vendi, i cili për shkak të mungesës së kontrollit të sigurSHIë është sërSHIh një strehë e sigurt për

organizatat terrorSHIte. Në periudhën e kaluar, grupi u forcua përsëri dhe i drejtoi aktivitetet e tij drejt RusSHIë. Në mars, Shërbimi Sekret Amerikan tregoi se grupi SHIhte aktiv në Rusi dhe kSHIhte plane për të sulmuar Moskën. Shërbimi rus i sigurSHIë tha se parandaloi një sulm të armatosur nga grupi në një sinagogë në rajonin Kaluga, afër Moskës, më 7 mars. Motivi i sulmit terrorSHIt në Rusi mund të jetë edhe ndërhyrja ruse në Luftën Civile në Siri. Moska mbështeti presidentin sirian Bashar al-Assad dhe kreu sulme ndaj pozicioneve të SHI. Propaganda e SHI kundër RusSHIë i referohet gjithashtu

periudhës hSHltorike të pushtimit sovjetik të AfganSHltanit, i cili zgjati nga viti 1979 deri në vitin 1989. SHIhte nën pushtimin sovjetik. Megjithatë, SHI-K ka tentuar të kryejë sulme terrorSHlthe edhe në Gjermani. Policia gjermane ka arrestuar dSHla mbështetës të SHI-K në vitet e fundit, dhe në mars të këtij viti dy persona u arrestuan në shtetin e Rhein-WestfalSHlë së Veriut, të akuzuar për planifikimin e një sulmi në parlamentin suedez. Në vitin 2023, gjithashtu në Westphalia, u arrestuan shtatë anëtarë të një celule terrorSHlthe pranë SHI, të dyshuar për planifikimin e sulmeve në Gjermani. Sipas zyrës së prokurorit, të arrestuarit vijnë nga TakhikSHltani, KirgSHltani dhe TurkmenSHltani dhe janë të moshës 20 deri në 45 vjeç. Në vitin 2022, pas fillimit të luftës ruse të agresionit kundër Ukrainës, ata udhëtuan për në Gjermani dhe iu bashkuan një celule terrorSHlthe me qëllimin për të kryer sulme në vend në frymën e

SHI. Të dyshuarit kSHlhin si shënjestër objekte të mundshme, si dhe tentuan të blinin armë.

Gjatë luftës në AfganSHltan (1979 - 1989), Rusia luftoi kundër muxhahidëve afganë të armatosur nga Shtetet e Bashkuara, dSHla prej të cilëve më vonë iu bashkuan organizatës terrorSHlthe "Al-Kaeda". Më pas erdhën luftërat çeçene (1996 dhe 2000), ku nacionalizmi çeçen u shndërrua në SHllamizëm militant kaukazian të drejtuar kundër RusSHlë. Në Siri, Rusia është përplasur me SHI-in, tërheqja e SHBA-së nga AfganSHltani ka ndezur një luftë midSHI talebanëve dhe SHI, dhe marrëdhëniet relativSHlht të mira të Moskës me talebanët e kanë bërë Rusinë një objektiv sulmesh. Sulmet në teatrin "Dubrovka" në 2002 me mbi 150 të vdekur, sulmi në shkollën në Beslan në vitin 2004. me 334 të vdekur, nga të cilët 186 fëmijë, ishte rezultat i Luftës së Parë Çeçene. Ka pasur sulme të

rregullta terrorSHlthe në aeroporte dhe metro në Moskë dhe Shën Petersburg, me dhjetëra të vdekur. Sulmi i fundit i organizuar nga SHI në shtator 2022. kSHlhte për qëllim ambasadën ruse në Kabul, duke vrarë dhjetë persona. Nga ana e shërbimeve sekrete, vlerësimi i rrezikut për kryerjen e sulmeve terrorSHlthe përditësohet vazhdimSHlht, por është shumë e vështirë, pavarëSHlht shenjave paralajmëruese, të parashikohet dita, ora dhe vendi i sulmit. Shërbimi rus ndoshta bën po ashtu, por lufta në Ukrainë po maksimizon kapacitetet e tyre dhe po rrit angazhimet e tyre. Megjithatë, nuk ka asnjë justifikim për dështimin e inteligjencës ruse që rezultoi në mbi 140 viktima. Aleatët perëndimorë u solidarizuan duke dhënë informacione, të cilat u refuzuan nga Moska, vetëm që presidenti rus më vonë të pranonte se autorët e sulmit SHlhin militantët e SHI, dhe veçanëSHlht pas deklaratave të SHI-K, që mori përgjegjësinë për aksionin terrorSHlht. Jemi dëshmitarë se shërbimet ruse të inteligjencës dhe sigurSHlë janë të ashpra dhe efektive në kapjen e kundërshtarëve të qeverSHlë, por nuk janë në gjendje të mbrojnë popullsinë e tyre nga sulmet terrorSHlthe, gjë që shtrou pyetjen e qëllimeve të tyre, mënyrën se si i përdorin burimet e inteligjencës dhe drejtimet e mbledhjes së informacionit të inteligjencës. Shërbimi federal më i fuqSHlhëm i RusSHlë, SHFS, pasardhësi i KGB-së së epokës sovjetike, është i preokupuar me ndërprerjen e operacioneve të agjencive armiqësore të inteligjencës së huaj, konfliktin me Ukrainën dhe ndjekjen e dSHlidentëve politikë. Nëpërmjet metodave të tij agresive, shërbimi rrit presionin mbi popullsinë vendase për t'u tërhequr, në mënyrë që ndonjëherë inteligjenca të mos marrë informacionin kritik të nevojshëm për një sulm të mundshëm terrorSHlht. Shpjegimi se pse shërbimet e inteligjencës dhe sigurSHlë ruse injoruan kërcënimet e tjera, përfshirë atë nga militantët SHllamikë të SHI-K, është i thjeshtë. Megjithatë, fakti është se asnjë vend nuk mund të mbetet plotëSHlht imun ndaj kërcënimit të terrorizmit, pavarëSHlht se sa intensivSHlht punojnë shërbimet e inteligjencës. Sulmi terrorSHlht në Moskë dëshmoi se shteti nuk është i gatshëm t'i sigurojë popullit rus stabilitet dhe siguri. Katër nga të arrestuarit në lidhje me sulmin janë akuzuar për terrorizëm dhe ligjvënësit rusë po bëjnë thirrje për rikthimin e dënimit me vdekje. Mënyra e kryerjes së sulmit dhe ikja nga vendi i ngjarjes është dëshmi e një zbulimi të mirëplanifikuar

të vendit dhe zonës përreth. Mediat ruse kanë publikuar një video nga vëzhgimi me video, i cili konfirmon se sulmuesit e armatosur e kanë vizituar vendin më parë. Më 7 mars, Ambasada e SHBA-së në Moskë lëshoi një alarm sigurie, duke theksuar se ka indikacione për sulme të mundshme ndaj tubimeve në Moskë, përfshirë koncerte. Më 19 mars, tre ditë para sulmit terrorSHIt, Putin mbajti një fjalim para zyrtarëve të SHFS-së, në të cilin ai hodhi poshtë paralajmërimet perëndimore për një akt të mundshëm terrorSHIt. Inteligjenca ruse është qartëSHIht shumë e zënë dhe e fokusuar në eliminimin e kërcënimeve politike dhe të tjera kundër qeverSHIë ruse. Ata e injoruan ngjarjen e 2 marsit në Rusinë jugore, kur forcat speciale ruse vranë gjashtë persona të armatosur që ata i identifikuan si anëtarë të SHI. Më 7 mars, SHFS tha se kSHIhte penguar një sulm në një sinagogë në Moskë të planifikuar nga një celulë e SHI dhe se sulmuesit SHIhin vranë në një shkëmbim zjarri. Këto ngjarje do të jenë në nivelin më të lartë të gatSHIhmëSHIë në çdo shërbim serioz të inteligjencës. Por nuk mjaftonte për inteligjencën ruse që shërbimet e sigursHIë kSHIhin të bënin me një rrjet të SHI-it dhe filialet në të gjithë Rusinë, një rrjet i aftë për të siguruar armë dhe për të bërë rezSHItencë të fortë kundër forcave speciale. Nuk dihet saktëSHIht nëse, ndoshta, shërbimet sekrete kanë pasur informacion, por nuk kanë mundur ta ndalojnë në kohë sulmin. Pas sulmeve të SHI-K në ambasadën ruse në Kabul në vitin 2022, SHIhte e qartë se organizata terrorSHIte kSHIhte në shënjestër Rusinë. Pas çdo sulmi terrorSHIt gjithmonë lind pyetja se pse nuk u zbulua dhe parandalohet me kohë dhe në këtë rast bëhet fjalë për mosmarrje masash, pavarëSHIht paralajmërimin nga SHBA. U bë e qartë se SHBA-ja ndau drejtpërdrejt këtë informacion me autoritetet ruse, në përputhje me politikën e saj të gjatë të detyrës për të paralajmëruar. Specifike për këtë rast është se paralajmërimi i 7 marsit nga SHBA për qytetarët e vet SHIhte i pazakontë, në kuptimin që ekstremSHItët kanë plane të menjëhershme për të synuar tubime të mëdha në Moskë dhe veçanëSHIht koncerte. Qytetarët e Moskës u paralajmëruan të shmangin grumbullimet e mëdha për 48 orët e ardhshme. Koha e sulmit nuk përputhej, por detajet e tjera me sa duket SHIhin të sakta. Është e qartë se komuniteti i inteligjencës amerikane ka marrë një lloj informacioni të lidhur me SHI. Ditë para sulmit, Teherani ndau gjithashtu informacione me Moskën për një sulm të mundshëm të

madh terrorSHIt në Rusi, të marrë gjatë marrjes në pyetje të të arrestuarve që kryen bombat vdekjeprurëse në Iran. Sa i ngushtë është bashkëpunimi i inteligjencës në fushën e terrorizmit ndërkombëtar? Në thelb, shtetet gjithmonë paralajmërojnë njëri-tjetrin për sulme terrorSHIte të afërta ose të planifikuara përmes shërbimeve të tyre sekrete kur ata marrin dijeni për to. Kjo ka ndodhur edhe në të kaluarën, në bashkëpunim me shërbimet sekrete ruse. Por është e qartë se ky bashkëpunim është ndërprerë për shkak të luftës midSHI RusSHIë dhe Ukrainës. Se grupet si dega e SHI, Khorasani, nuk i njohin kufijtë kombëtarë, dëshmohet nga sulmet e fundit në Rusi, Iran dhe AfganSHItan. Në këtë kuptim, është thelbësore për sigurinë publike që ata që monitorojnë punën e saj në vende të ndryshme gjithashtu të punojnë së bashku. Ndërmjet shërbimeve të inteligjencës perëndimore, informacioni shkëmbehet vazhdimSHIht, jepen këshilla dhe më pas përpunohen nga autoritetet kompetente hetimore. Shërbimi Sekret Amerikan thirret në Direktivën e Detyrës për Paralajmërim të Aktit të Shërbimit Sekret të vitit 1947. dhe Urdhri Ekzekutiv i Presidentit Ronald Reagan të vitit 1981. Për të qenë në gjendje të parandalohen sulmet terrorSHIte, nevojitet një sSHItem shumë i mirë dhe efikas i shkëmbimit dhe grumbullimit të inteligjencës. Agjencia përgjegjëse kryesore për luftimin e terrorizmit në Rusi quhet Shërbimi i Dytë, një degë e Shërbimit Federal të SigursHIë - SHFS. Më parë, interesat e saj SHIhin organizatat SHIllamike militante, vrasësit dhe grupet vendase neo-nazSHIte. Me kalimin e kohës, qëllimi i tij është zgjeruar duke përfshirë monitorimin e aktivSHItëve të opozitës ruse, organizatave të të dre-

jtave LGBT, Dëshmitarëve të Jehovait dhe kritikëve të tjerë të qeverSHIë ruse, duke sforcuar dhe shteruar burimet e agjencSHIë. Rusia është një nga mbështetësit kryesorë ushtarakë të kundërshtarëve të SHI në Lindjen e Mesme, duke përfshirë liderin sirian Bashar al-Assad, duke i bërë interesat ruse një objektivi kyç për grupin ekstremSHIt SHIllamik. Shërbimet e inteligjencës ruse janë fokusuar tradicionalSHIht në kërcënimet e brendshme terrorSHIte që burojnë nga grupet separatSHIte dhe ekstremSHIte fetare në rajonin e Kaukazit të Veriut të RusSHIë. Sulmet e mëdha terrorSHIte në tokën ruse që i atribuohen grupeve ndërkombëtare si SHI ose al-Kaeda janë të rralla dhe shërbimet e brendshme të sigursHIë të vendit kanë më pak përvojë në gjurmimin e kërcënimeve të tilla dhe janë më pak të zota në depërtimin e qelizave ekstremSHIte të AzSHIë Qendrore. Megjithatë, ekspertët perëndimorë të sigursHIë dhe kundër terrorizmit theksojnë se, edhe në rrethanat më të mira, me informacion shumë specifik dhe shërbime sigurie të mbështetura mirë, është shumë e vështirë të parandalohen komplotet e fshehta terrorSHIte ndërkombëtare. Dështimi i inteligjencës në sulmet e Moskës ka të ngjarë të jetë rezultat i një kombinimi faktorësh, më i rëndësSHIhmi prej të cilëve është një mosbesim i thellë si brenda institucionit të sigursHIë ruse ashtu edhe në marrëdhëniet e tij me agjencitë e tjera të inteligjencës globale, duke përfshirë lodhjen, veçanëSHIht pas vigjilencës së vazhdueshme. në prag të zgjedhjeve të fundit presidenciale në Rusi.

Dr. Nenad Taneski

Gratë-lidere si force për parandalimin e konflikteve

Gjatë viteve të fundit, e gjithë bota ka qenë dëshmitare e konflikteve të dhunshme: pushtimi rus i Ukrainës, që është lufta më e madhe në Evropë që nga Lufta e Dytë Botërore, kapja e territorit të diskutueshëm të Nagorno-Karabakh nga Azerbajxhani, lufta e Tigris në Etiopi dhe lufta mes Izraelit dhe Hamasit. Numri i konflikteve dhe pasojat janë të mëdha. Ky trend mund të rritet, pasi konkurrenca midis Shteteve të Bashkuara dhe Kinës po rritet dhe ndryshimet klimatike ndikojnë negativisht në konflikte. Megjithatë, fakti mbetet se pothuajse të gjitha vendet që hyjnë në luftë sot udhëhiqen nga burrat. Prandaj lind pyetja: nëse më shumë gra vendosen në poste drejtuese, a do të jetë e mundur të shmangen konflikte të tilla? Në këtë kontekst, shumë politikëbërës, akademikë, drejtues biznesi dhe të famshëm besojnë se përgjigjja për këtë py-

Joshua Schwartz dhe Carnegie Mellon bashkë me Christopher Blair dhe Princeton argumentojnë se përderisa, në përgjithësi, gratë mund të jenë më pacifiste se burrat, gratë lidere përballen me stimuj të fortë politikë për të qenë më luftarake. Për shkak të diskriminimit gjinor, politikanet femra shpesh sundojnë si "zonja të hekurta" dhe jo si paqebërëse dhe nuk kërkojnë të vendosin paqe me kundërshtarët e huaj

etje është po. Ish-presidenti i Shteteve të Bashkuara, Obama, ka deklaruar në një rast: "Gratë-drejtoreshë ekzekutive janë padyshim më të mira se burrat dhe me më shumë gra-udhëheqëse në poste të larta politike në mbarë botën do të ketë më pak luftëra". Në një libër historik se pse dhuna bie me kalimin e kohës, thotë psikologu i Harvardit, Steven Pinker: "Gjatë historisë, gratë kanë qenë dhe do të jenë gjithmonë një forcë pajtimi. Lufta tradicionale është një 'lojë e burrave'". Ish-CEO e Meta, Sheryl

Sandberg thotë gjithashtu: "Asnjë vend i drejtuar nga gratë nuk do të shkojë kurrë në luftë". Fatkeqësisht, hulumtimet që janë pjesë e këtij artikulli tregojnë se ky optimizëm duhet marrë me një dozë skepticizmi. Gjegjësisht, për shkak të diskriminimit gjinor me të cilin përballen gratë lidere në publikun amerikan, ato janë të stimuluar politikisht që të paraqiten si "zonja të hekurta" në vend të paqebërësve dhe të shmangin paqen me kundërshtarët e huaj. Stereotipet gjinore dhe politika e jashtme

Sondazhet e opinionit publik tregojnë vazhdimisht një hendek gjinor në mbështetje të përdorimit të forcës jashtë vendit. Qoftë për shkak të socializimit apo faktorëve bio-evolucionar, gratë që janë pjesë e jetës publike prirën të duan paqen dhe kjo ngre shpresat se një botë me më shumë gra udhëheqëse do të jetë më paqësore. Megjithatë, stereotipet gjinore se gratë janë më të prirura për paqe, dhe janë më pak kompetente dhe më pak të përkushtuara në fushën e sigurisë kombëtare, domethënë, krijojnë një dinamikë që u jep grave-lidere stimuj politikë për të "vepruar me vendosmëri" në çështjet e jashtme. Për shembull, Geraldine Ferraro, e vetmja femër demokrate kandidate për nënpresidente përpara Kamala Harris, u pyet në debatin e zëvendës-presidentit të vitit 1984 nëse ajo mendonte se sovjetikët mund të tundoheshin ta përdornin atë thjesht sepse ishte grua. Ajo kishte pyetje të ngjashme gjatë gjithë fushatës së saj. Për më tepër, janë ngritur pyetje nëse Ferraro është mjaftueshëm i fortë për të shtypur 'butonin bërthamor'. Edhe pse kjo ishte gati 40 vjet më parë, dhe Harris nuk u përball me pyetje kaq të hapura seksiste në lidhje me kredencialet e saj të politikës së jashtme gjatë fushatës 2020, sondazhet e kryera në 2008, 2018 dhe 2020, vazhdojnë të tregojnë se shumë amerikanë ende besojnë se burrat janë më të pajisur se gratë për t'u marrë me çështjet e sigurisë kombëtare. Por kjo nuk përfshin vetëm Shtetet e Bashkuara. Në më shumë se 80 vende, sondazhet zbulojnë avantazhet e idesë së leadershipit mashkullor në kohë krizesh. Këto qëndrime janë të rrënjësura në stereotipet gjinore se gratë janë seksi më i dobët dhe janë më pasive, ndërsa burrat janë të fortë dhe agresivë. Rrjedhimisht, edhe nëse gratë udhëheqëse duan të sjellin paqen, ato përballen me pengesa politike në luftimin e pritshmërive stereotipe gjinore se janë të dobëta. Për këtë arsye, nuk është çudi që ka "zonja të hekurta" gjatë historisë, si Margaret Thatcher dhe Golda Meir, madje edhe Indira Gandhi dhe Tansu Chiller. Në Shtetet e Bashkuara, këto gra, krijuese të politikës së jashtme, janë Madeleine Albright, Jean Kirkpatrick, Condoleezza Rice dhe Hillary Clinton, të cilat shpesh mbrojtën një politikë të jashtme më agresive sesa homologët e tyre meshkuj. Një grua e tillë është Nikki Haley, e cila në mënyrë të ngjashme adoptoi një platformë më të fortë të politikës së jashtme sesa konkurrentët e saj meshkuj gjatë zgjedhjeve të fundit presidenciale republikane. Hulumtimi, i

cili është pjesë e këtij artikulli, tregon tre stimuj specifikë që gratë CEO duhet të ndjekin në lidhje me politikën relativisht të vijës së ashpër: shmangni kërkimin e paqes, jini agresive dhe mos hiqni dorë.

1. Shmangni kërkimin e paqes! "Vetëm Nixon mund të shkonte në Kinë." Logjika e kësaj shprehjeje është se nga perspektiva e brendshme politike, është më e vështirë për liderët e tipit pëllumb të kërkojnë paqe me kundërshtarët e huaj sesa për skifterët si Nixon. Publiku po pyet nëse liderët e pëlqyeshëm po kërkojnë paqen sepse është vërtet në interesin kombëtar apo thjesht sepse ata janë ideologjikisht të prirur drejt pajtimit. Një sondazh i publikut amerikan tregon se do të ishte e vështirë për një udhëheqëse femër që (në mënyrë metaforike) "të shkojë në Kinë". Në këtë kuadër, në gusht 2021 u krye gjithashtu

një eksperiment sondazhi përfaqësues kombëtar, i cili i familjarizon të anketuarit me një skenar hipotetik të vendosur në vitin 2027, që përfshin rritjen e tensioneve mes SHBA-së dhe Kinës. Pastaj pyetja nëse presidenti është burrë apo grua dhe nëse presidenti zgjodhi të vazhdojë afrimin me Kinën u ndryshua rastësisht. Rezultatet e kësaj janë vërtet interesante. Përkatësisht, lideret femra morën 11% më shumë pikë se drejtueset meshkuj për zbatimin e një politike identike pajtimi me Kinën. Diskriminimi me të cilin përballen gratë lidere për përpjekjen e afrimit, i pengon ato të synojnë paqen në radhë të parë dhe kufizon masën në të cilën ato mund të ndjekin efektivisht axhendat e tyre të politikës së jashtme në detyrë. Edhe dëshmitë e botës reale nga intervistat e klasifikuara më parë, të njohura si "Dokumentet e Afganista-

nit", gjithashtu ilustron këtë dinamikë. Barnett Rubin, këshilltari i lartë i përfaqësuesit special për Afganistanin dhe Pakistanin në administratën e Obamës, vërejtje si vijon në lidhje me sekretaren e shtetit të atëhershëm Hillary Clinton: "Ajo nuk donte të ndiqte një zgjidhje paqësore të konfliktit me talebanët... Nëse dëshironi të jeni presidentja e parë grua, nuk duhet të ketë dyshim se nuk jeni personi më i fortë për sigurinë kombëtare".

2. Jini agresive! Ndryshe nga fakti që gratë lidere kanë aftësitë politike për të shmangur paqen, fakti që ato gjithashtu kanë motive politike për të vepruar ashpër gjatë krizave ndërkombëtare. Në mënyrë të veçantë, sondazhi tregon se publiku amerikan është më shumë mbështetës ndaj kërcënimeve ushtarake të bëra nga lideret femra sesa

kërcënimet identike nga drejtuesit meshkuj. Si dëshmi për këtë, hulumtimi citon një tjetër eksperiment sondazhi përfaqësues kombëtar, të kryer në vitin 2019. Pjesëmarrësve u paraqitet një skenar hipotetik që përfshin pushtimin e një vendi të huaj. Përsëri, shumë rastësisht, pyetja nëse presidenti i SHBA-së është burrë apo grua ndryshohet, përveç pyetjes bazë, nëse presidenti lëshoi një kërcënim ushtarak për të shtypur pushtuesit dhe nëse presidenti e ndoqi kërcënimin. Edhe këtu, rezultatet janë të habitshme: presidentet femra marrin rreth 14 për qind më pak pikë se drejtuesit meshkuj për kërcënime të njëjta ushtarake. Kjo sugjeron që gratë lidere kanë aftësitë politike për të qenë këmbëngulëse dhe luftarake në krizat ndërkombëtare, jo në paqe.

3. Mos hiqni dorë ! Në të njëjtin

eksperiment të përshkruar më sipër, lideret femra tregohen të ndëshkohen në mënyrë të pabarabartë nëse veprojnë në mënyrë jokonsistente dhe tërhiqen nga kërcënimet që kanë bërë më parë. Mosmiratimi është rreth 20 për qind më i lartë në mesin e publikut amerikan kur CEO-të femra bëjnë kërcënime dhe tërhiqen sesa kur drejtuesit meshkuj ndërmarrin të njëjtin veprim. Duke u nisur nga ky fakt, tërheqja aktivizon stereotipet gjinore të nënpërfaqësimit të grave për postin e komandantit të përgjithshëm, gjë që konfirmon perceptime të dëmshme, stereotipike, të gabuara të paaftësisë së politikës së jashtme të grave. Nga ana negative, do të jetë më e vështirë për presidentet femra të tërhiqen nga kërcënimet, gjë që mund ta bëjë më të vështirë depërshkallëzimin e krizave. Ana positive është se kjo teorikisht duhet t'i bëjë kërcënimet e një gruaje presidente më të besueshme për armiq të huaj, pasi ajo ka më pak gjasa të tërhiqet (nga frika e një reagimi të brendshëm në votime). Nënkuptohej se kjo varet nga kundërshtarët që i kuptojnë këto dinamika dhe nuk besojnë vetë në stereotipet gjinore që gratë kanë më shumë gjasa të tërhiqen.

Ky studim tregon se prania në rritje e grave në zyrat ekzekutive në mbarë botën është e rëndësishme edhe për burrat. Lideret meshkuj dënohen në mënyrë të pabarabartë me femrat nëse kërcënojnë dhe dështojnë kur lideri i huaj që kërcënojnë është një grua. Kjo dinamikë është e dukshme, edhe në situatat më të vogla të oborrit të shkollës, ku "ke humbur me një vajzë" është një ofendim i zakonshëm. Nëse lideret femra penalizohen për tërheqje dhe drejtuesit meshkuj penalizohen për tërheqje ndaj kundërshtarëve femra, atëherë më shumë lidërsip femra, për fat të keq, mund të mos ketë efektin dramatik qetësues që besojnë shumë optimistë. Ka shumë arsye për të pasur gra drejtore dhe është koha që të mbajmë një qëndrim të fortë kundër diskriminimit dhe barrierave të tjera për hyrjen e grave në politikë. Fatkeqësisht, lidërsipi më i madh i femrave nuk ka gjasa të jetë "ilaçi" për paqen që shumë shpresojnë, për sa kohë që diskriminimi gjinor ekziston ende.

Mr. Biljana Popovska
(për më tepër shih në:
<https://www.lawfaremedia.org/article/why-more-female-leaders-won-t-lead-to-more-peace>)

Nën flamurin e OKB-së

Pas largimit të paqëruajtësve (2)

Duke analizuar gamën më të gjerë të mundshme të treguesve të shtetndërtimit, në përgjithësi mund të nxirren disa përfundime:

1. Treguesit e shtetndërtimit u përmirësuan më së shumti gjatë vendosjes së paqëruajtësve të OKB-së.
2. Tërheqja e paqëruajtësve mund të ketë pasoja negative dhe pozitive, në varësi të qeverisë dhe vendit që vëzhgohet.
3. Rezultatet janë kryesisht alarmante pas operacionit.

Shumë tregues të ndërtimit të aparatit shtetëror nuk tregojnë ndryshime dhe disa kanë efekt negativ pas tërheqjes së paqëruajtësve, krahasuar me periudhën para vendosjes së paqëruajtësve. Kjo tregon për faktin se shtetndërtimi dhe ndërtimi i paqes shpesh nuk përfundojnë me përfundimin e operacionit (regresi është gjithashtu i mundur). Prandaj, bashkësia ndërkombëtare duhet të minimizojë efektet e dëmshme të procesit të tranzicionit dhe tërheqjen e paqëruajtësve, por edhe të konsolidojë më mirë progresin e arritur gjatë mandatit të paqëruajtësve. Kritike për ruajtjen e përfitimeve të një operacioni paqëruajtës është njohja e deficiteve

Operacionet paqëruajtëse duhet të përgatiten për tranzicionin që nga dita e parë. Misionet janë në një gjendje të përhershme tranzicioni si rezultat i ngjarjeve në terren, marrëdhënieve me qeverinë pritëse dhe politikës në Këshillin e Sigurimit

dhe varësive të fushave specifike të qeverisjes dhe planifikimit shtetëror dhe mbështetja e zhvillimit të qëndrueshëm të aparatit shtetëror të krijuar, fillimisht, për shkak të pranisë së agjencive të OKB-së dhe institucioneve shumë-palëshe.

Rezultatet e një sondazhi tregojnë se disa tregues të funksionimit të institucioneve shtetërore përmirësohen gjatë vendosjes së paqëruajtësve të OKB-së, ndërsa, nga ana tjetër, pas tërheqjes së paqëruajtësve, këta tregues mund të jenë negativ dhe pozitiv, në varësi të treguesit. Për shembull, pas përfundimit të mandatit të paqëruajtësve janë vërejtur tendenca pozitive në lidhje me treguesit që lidhen me prodhimin e brendshëm bruto (GDP apo PBV), prodhimin bujqësor dhe uljen e vdekshmërisë foshnjore. Por ka edhe tendenca negative për disa tregues të qeverisjes (organizimi i zgjedhjeve të lira, liritë civile dhe të drejtat e grave), proceset

arsimore, konsumi publik, tregtia dhe integriteti fizik. Është shumë e rëndësishme të theksohet se rezultatet e ndërtimit të aparatit shtetëror varen edhe nga vendi nikoqir. Këtyre konkluzioneve i shtohet edhe fakti se krijimi i paqes është i rëndësishëm jo vetëm në nivel kombëtar, por edhe në nivel lokal, dhe se ka një dallim të madh në lidhje me kapacitetin e shtetit për të ndërtuar institucionet e tij, karakteristikë e shumë vendeve në zhvillim dhe vendeve në konflikt.

Duke analizuar treguesit e shtetndërtimit pas përfundimit të operacionit paqëruajtës në vende të caktuara, në lidhje me kushtet para dhe gjatë operacionit, vërehen ndryshime të rëndësishme në rezultatet e treguesve të përcaktuar.

(Skema 2)

Analiza e situatës gjatë ndërtimit të aparatit shtetëror gjatë periudhës së tranzicionit, duke krahasuar statusin

e treguesve individualë gjatë misionit paqeruajtës në vendin pritës, si dhe pas përfundimit të operacionit, mund të kontribuojë shumë në përcaktimin dhe përafrimi i prioriteteve të procesit

misioneve paqësore:
 - përfundimi i operacionit paqeruajtës është një proces gradual dhe nuk duhet të planifikohet si një ngjarje e vetme. Tranzicionet e planifikuara mirë janë më

sukseset e paqeruajtësve. Studimet kanë treguar se gjatë vendosjes së "Helmetave Blu", shumë tregues të ndërtimit të shtetit dhe kapaciteteve shtetërore përmirësohen, duke përfshirë qeverisjen demokratike dhe autoritetin e autoriteteve shtetërore, të drejtat dhe liritë e njeriut, arsimin, treguesit shëndetësorë, tregtia e BPV, prodhimi bujqësor, integriteti fizik dhe reduktimi i konflikteve, megjithëse këto tendenca mund të ndryshojnë në afat të gjatë pas tërheqjes së paqeruajtësve. Planifikimi në kohë dhe një qasje e integruar e avancuar mund të ndihmojnë në reduktimin e disa prej tendencave negative pas përfundimit të një operacioni paqeruajtës;

- komunikimi i vazhdueshëm dhe i qartë për planifikimin e tranzicionit, si pjesë e planit strategjik të misionit paqeruajtës, është çelësi për suksesin e dorëzimit të mëtejshëm të menaxhimit të proceseve në vazhdim. Tranzicionet janë gjithashtu një sfidë për operacionet e paqes në kuadrin e financimit të ekonomisë lokale. Operacionet paqeruajtës mbështeten në financimin e duhur dhe të planifikuar të qëndrimit të "Helmetave Blu", ndërsa shumë nga aktivitetet e ndërmarrja nga agjencitë mbështeten në financim vullnetar. Është e domosdoshme që komuniteti ndërkombëtar të kuptojë kërkesat e vazhdueshme të financimit kur bëhet fjalë për ndërtimin e paqes gjatë tranzicionit të misionit, gjë që mund të kërkojë një riorganizim të financimit të donatorëve ndërkombëtarë për të mbështetur aktivitetet e ndryshme që fillojnë të rriten gjatë nisjes së misionit;

- nuk ka asnjë plan tranzicioni që zbatohet për çdo operacion paqeruajtës, sepse dinamika e ndryshimit të proceseve të tranzicionit, në nivel lokal, mund të kërkojë më shumë fleksibilitet gjatë procesit të tranzicionit. Çdo fund i

	INDIKATORËT	Gjatë operacionit	gjatë tërheqjes	pas operacionit
Qeverisje	niveli i demokracisë	Green	Blue	Red
	autoriteti i pushtetit	Green	Blue	Red
	zgjedhje të lira	Green	Blue	Red
	korrupsion	Green	Blue	Red
	liria e shprehjes	Green	Blue	Red
	të drejtat e grave	Green	Blue	Red
Shëndetësi dhe arsim	arsim	Green	Blue	Red
	lexueshmëri	Red	Blue	Red
	vdekshmëria e të posalindurve	Red	Green	Red
	jetëgjatësia	Green	Blue	Red
	imunizim	Green	Blue	Red
Ekonomi	vdekshmëria	Red	Blue	Red
	PBV	Green	Red	Green
	niveli i punësimit	Red	Blue	Red
	shpenzimet publike	Green	Red	Red
	prodhimtaria bujqësore	Green	Red	Green
	kufizim	Blue	Blue	Blue
Siguri	tregti	Green	Green	Red
	sundimi i së drejtës	Blue	Blue	Blue
	personeli ushtarak	Green	Green	Red
	integriteti fizik	Green	Green	Red
	konfliktualitet	Red	Blue	Blue

Të dhënat e paraqitura në tabelë janë nga hulumtimi i "Polity IV", "Freedom House" dhe një ekip ndërkombëtar i Varieteteve të Demokracisë (V-Dem), në vendet që kanë përfunduar periudhën e tranzicionit pas përfundimit të operacionit të paqes në Haiti, Timorin Lindor, Darfur dhe në Liberi. Statuset janë shënuar me të gjelbër për përmirësim, blu për stanjacion dhe me të kuqe për proceset e përkeqësimit

të ndërtimit të shtetit dhe për të inkurajuar pronësinë kombëtare të nismave të rëndësishme. Gjithashtu, analiza lehtëson procesin e përcaktimit të partnerëve ndërkombëtarë dhe planifikimin e burimeve për vazhdimin e proceseve në vendin pritës, të cilat pasqyrojnë kushtet përmes statusit të treguesve që analizohen.

Bazuar në rezultatet e hulumtimit të kryer nga Universiteti Suedez i Mbrojtjes dhe "Folke Bernadotte Academy" nga Suedia, 16 operacione paqeruajtëse të OKB-së kanë arritur në përfundimin se përfitimet e ndërtimit të shtetit në fushat e qeverisjes, ekonomisë, shëndetësisë dhe arsimit, shpesh ato nuk mund të mbahen në të njëjtin nivel edhe pas nisjes së operacioneve paqeruajtëse. Si rezultat i hulumtimit të bërë dhe gjetjeve të përmbledhura, janë përpunuar disa përfundime të cilat tashmë janë aplikuar në planet e politikës ndërkombëtare për përcaktimin e mandateve të

të suksesshme nëse ato arrihen përmes marrëveshjeve të njëpasnjëshme, goftë nga OKB-ja apo iniciativat rajonale.

- Strategjitë e qëndrueshme të daljes nga misioni dhe tranzicionet e integruara të shoqërive nevojiten për të ruajtur

operacionit paqeruajtës dhe çdo fillim i procesit të tranzicionit është i motivuar dhe përmban faktorë të ndryshëm, dhe vazhdimi i ndërtimit të aparatit shtetëror pas largimit të forcave paqeruajtëse në masë të madhe varet nga treguesi individual dhe nga vendi që analizohet;

- tranzicionet e ardhshme në Republikën Demokratike të Kongos (MONUSCO) dhe në Mali (me përfundimin eventual të MINUSMA), janë vendosur në kontekstin e sfidave të vazhdueshme të paqëndrueshmërisë dhe sigurisë, veçanërisht në lidhje me mbrojtjen e civilëve. Çdo strategji daljeje e planifikuar do të duhet të përfshijë respektin për rrethanat aktuale, të përshtatet me ndryshimin e situatave qeveritare, ekonomike dhe të sigurisë dhe të fokusohet në forcimin e pronësisë kombëtare mbi mbrojtjen e civilëve. Përvojat nga ky shembull do të zbatohen në planet e ardhshme për tranzicionet e ardhshme të shoqërive pas përfundimit të operacionit të paqes;

- vazhdimi i proceseve të ndërtimit të institucioneve shtetërore të ndërmarra nga qeveria e vendit pritës pas përfundimit të operacionit paqeruajtës duhet të zbatohet në nivele të shumfishta: në nivel ndërkombëtar, kombëtar dhe individual. Pas përfundimit të misionit paqeruajtës UNMIL në Liberi në vitin 2018, Qeveria e Librisë është ndihmuar nga agjencitë e OKB-së, organizatat rajonale, vendet e treta dhe aktorët përkatës vendas.

Duke analizuar treguesit ekonomikë pas përfundimit të misionit të UNMIL-it, u regjistrua një trend negativ i situatës ekonomike në vend, veçanërisht për degët e ekonomisë që varen nga aktivitetet e operacionit paqësor. Analizat treguan se dinamika e tranzicionit të ekonomisë në nivel lokal ishte shumë e rëndësishme për tranzicionin e ekonomisë së vendit dhe për zëvendësimin e paqeruajtësve në ato procese me personel të trajnuar profesionalisht lokal dhe rajonal. Organizatat joqeveritare luajtën një rol të rëndësishëm në tejkalimin e këtyre mangësive. Rritja e qëndrueshmërisë dhe ndihma e përpjekjeve për të zbutur vështirësitë e imponuara nga tranzicioni janë komponentë kyç për të garantuar qëndrueshmërinë afatgjatë të vendit nikoqir dhe përpjekjet e tij paqeruajtëse dhe shtetndërtuese.

Qëllimi i një tranzicioni efektiv me një operacion paqeruajtës është transferimi i përgjegjësive tek autoritetet kombëtare dhe "ndërtimi i qëndrueshmërisë". Është e rëndësishme të planifikohet një transferim gradual i përgjegjësive te partnerët lokalë në mënyrë që përfundimi i misionit

paqeruajtës të mos ndodhë menjëherë. Megjithatë, kjo nuk mund të planifikohet gjithmonë dhe për këtë arsye paqeruajtësit duhet të përgatiten të tërhiqen shpejt nëse rrethanat në terren ose në selinë e OKB-së ndryshojnë dhe rezultojnë në një "tranzicion të paplanifikuar". Gjithashtu, planifikuesit e misioneve paqeruajtëse duhet të jenë të përgatitur për t'u marrë me "tranzicionet e paplanifikuar". Gjatë historisë së paqeruajtjes, ka pasur situata në të cilat qeveria e vendit pritës u ka kërkuar paqeruajtësve të largohen, ose kur mandati i misionit paqeruajtës nuk është rinovuar ose operacioni paqeruajtës është ndërprerë papritur nga Këshilli i Sigurimit (KS) i OKB-së. Skenarë të tillë mund të paraqesin sfida të papritura për misionet që, nëse nuk merren parasysh dhe parashikohen, mund të përkeqësojnë situatën në terren. Është më se e nevojshme që ekipi që drejton operacionin e paqes të veprojë për të shmangur situata të tilla, por duke pasur parasysh

se paqeruajtësit veprojnë me pëlqimin e palëve në konflikt dhe me autorizimin e Këshillit të Sigurimit, e gjithë kjo duhet të merret parasysh gjatë planifikimit. Skenarë të ndryshëm të planifikimit të emergjencës.

Si përfundim përfundimtar, duhet theksuar se është e nevojshme që operacionet paqeruajtëse të përgatiten për tranzicionin që nga dita e parë. Misionet janë në një gjendje të përhershme tranzicioni si rezultat i ngjarjeve në terren, marrëdhënive me qeverinë nikoqire dhe politikës në KS. Ekipi drejtues i misionit duhet të sigurojë që fokusi i zgjidhjeve politike të ruhet në operacion, pasi ato mund të jenë një nga mekanizmat më efektivë për menaxhimin e programit të tranzicionit dhe orarit të misionit. Koordinimi dhe komunikimi me aktorë dhe donatorë të tjerë ndërkombëtarë është gjithashtu i nevojshëm për të mbështetur vizionin e përbashkët për ndërtimin e paqes në vend.

M.S.

Gratë në sigurinë kibernetike „Ora ka nisur të bie – koha është tani“

Stereotipet dhe paragjykimet rreth rolit të grave në sektorin e sigurisë, i cili për një kohë të gjatë ishte vetëm e drejtë inkluzive vetëm e pjesës së gjinisë mashkullore, gjithnjë e më tepër janë duke u tejkaluar. Regullisht jemi duke i ndjekur ndryshimet në planin e barazisë gjinore në këtë sektor dhe me secilin shkrim të ri, konstatojmë se tradicionalisht “institucionet mashkullore”, si Armata, Ministria e Mbrojtjes, Policia, Ministria e Punëve të Brendshme, institucionet që kanë të bëjnë me inteligjencën, tashmë i kanë tejkaluar shumë nga pengesat që qëndronin në rrugë për gratë e kualifikuara, për të gjetur vendin e tyre në këtë sektor në të gjitha nivelet e angazhimit profesional në institucionet gjegjëse. Më 8 prill kishim mundësi të jemi pjesë e një ngjarje jashtëzakonisht të rëndësishme, të organizuar nga ana e programit të USAID “Shtigjet kibernetike për gratë” të CIDR-së, në bashkëpunim me Fakultetin për Siguri në Shkup, në kuadër të USHQM, ngjarje kjo që u mbajt pikërisht në hapësirat e fakultetit të lartëcekur. “Shtigjet kibernetike për gratë” është aktivitet i programit të USAID për digjitalizim dhe rezistencë të infrastrukturës kritike dhe qëllim të ndihmës për Maqedoninë e Veriut për t’i identifikuar sfidat e përfshirjes së grave dhe

karrierës së tyre në kuadër të sigurisë kibernetike, e gjithsesi edhe t’i redukojë ose t’i shmangë rreziqet dhe sfidat tjera. Përsheptimi i pjesëmarrjes dhe kontributit të grave në kuadër të sigurisë kibernetike, në masë të madhe do t’a rritë nivelin e kapacitetit që Maqedonia e Veriut mund t’a përdorë në mënyrë që të ndërtojë rezistencë ndaj sulmeve kibernetike ndaj infrastrukturës kritike. Ngjarja u emërtua si „Ora ka nisur të bie – koha është tani“, ndërsa qëllimi i kësaj ishte që të iniciohet dialog rreth politikave gjinore, për gratë në profesionet të cilat dominojnë burrat dhe me këtë, të inspirojnë më shumë gra që të punësohen si eksperte të sigurisë kibernetike. Në këtë ngjarje të pranishëm ishin shumë profesionistë, mysafirë, panelistë profesional, profesorë dhe studentë të Fakultetit të Sigurisë, si dhe katede nga Qendra për Trajnimin e Policisë. Udhëheqëse dhe moderatore e kësaj ngjarjeje ishte Mr. Liljana Pecovallievaska, menaxhere projekti CPW). Fjalë hyrëse mbajtën edhe decani i Fakultetit të Sigurisë, prof. dr. Nikolla Dujovski dhe drejtorja e CIDR për Maqedoninë e Veriut, Anita Nikova Bundovski, ndërsa fjalime mbajtën edhe Neli Rashoviq nga „Women4Cyber Montenegro“ nga Mali i Zi, Mimoza Bogdanoska-Jovanoska, prof. dr. Ustjana Reçkovska-Shikoska, prof.

dr. Natasha Tabakovska nga Fakulteti i Shkencave Teknike, mr. Snezhana Trajkovska, drejtorja e Qendrës Rajonale MARRI-MARRI nga Shkupi, Suza Trajkovska, ndihmës minister e Qendrës për Trajnim në Shkup, Marina Malish Sazdovska dhe prof. dr. Svetlana Nikolloska nga Fakulteti i Sigurisë në Shkup, më pas edhe Elena Cuculloska, Kristina Haxhivasileva, mr. Afrodita Musliu nga sektori joqeveritar, si dhe disa pjesëmarrës tjerë. Panelistët floën edhe për disa tema që kanë të bëjnë me sigurinë kibernetike dhe me rolin e grave, ndërsa u prezantuan edhe mundësitë e të mësuarit akademik të kësaj problematike në kuadër të disa lëndëve pranë Fakultetit të Sigurisë. Diskutimi ishte tejet i frytshëm dhe nga ai dolën edhe shumë rekomandime dhe konkluzat të dobishme për periudhën vijuese. „Ora ka filluar të bie për disa arsye: të shpejtojmë për t’u mbrojtur edhe ‘online’ dhe të përgatitemi me dije me njohuri dhe me vetëdije më të madhe rreth sigurisë kibernetike. Është koha që edhe më tepër të dëgjohe zëri i grave në kuadër të sigurisë kibernetike dhe në kuadër të teknologjisë, duke inkurajuar fuqi punëtore sa të diversuese dhe inkluzive”, ishin fjalët përmbyllëse të moderatorit, Mr. Liljana Pecovallievaska.

ZH.R

Lufta gjashtë ditore izraelito-arabe apo Lufta e Qershorit

Izraeli ka qenë në konflikt të vazhdueshëm me fqinjët e tij arabë që nga themelimi i tij në vitin 1948. Në të njëjtin vit, Izraeli zhvilloi luftën e parë kundër arabëve, e cila shpërtheu si rezultat i intolerancës së gjatë midis hebrenjve dhe arabëve, gjegjësisht reagimi të vendeve arabe ndaj krijimit të shtetit të Izraelit në territorin e Palestinës. Lufta filloi me një sulm ndaj Izraelit nga Liga Arabe. Izraeli luftoi luftën e dytë si aleat i Francës dhe Britanisë së Madhe kundër Egjiptit në vitin 1956, një konflikt i njohur gjithashtu si kriza e Suezit. Arsyeja ishte nacionalizimi i Kanalit të Suezit nga qeveria egjiptiane. Konflikti filloi më 29 tetor 1956 me një sulm nga forcat izraelite, të ndjekura nga sulmet ajrore të forcave ajrore britanike dhe franceze në hapësirat ajrore egjiptiane dhe nga zbarkimet detare dhe ajrore nga njësitë britanike dhe franceze. Konflikti përfundoi me veprimin e OKB-së. Shpërthimi i të ashtuquajturës Luftë Gjashtë Ditore u ndikua shumë nga situata në Gadishullin Sinai, pra nga tërheqja izraelite dhe

Lufta Gjashtë Ditore, e njohur gjithashtu si Lufta e Qershorit ose Lufta izraelito-arabe e vitit 1967, u zhvillua midis Egjiptit, Jordanisë dhe Sirisë nga njëra anë dhe Izraelit nga ana tjetër. Në vetëm gjashtë ditë, Izraeli pushtoi Rripin e Gazës dhe Gadishullin Sinai nga Egjipti, Bregun Perëndimor dhe Jerusalemin Lindor nga Jordania, dhe rrafshnaltën Golan nga Siria

nga vendosja e forcave të OKB-së në Gadishull. Tensionet kulmuan në maj të vitit 1967, kur Egjipti kërkoi tërheqjen e "Helmetave Blu", ripushtoi portin e Sharm el-Sheikh dhe ndaloi anijet izraelite të kalonin nëpër Ngushticën e Tiranit. Me mbylljen e këtij kalimi u bllokua porti izraelit "Eilat" dhe që nga viti 1956 Izraeli theksoi se bllokadën e kalimit në Tiran do ta konsiderojë si pretekst për luftë. Nënshkrimi i marrëveshjes midis Egjiptit dhe Jordanisë për komandimin e përbashkët të ushtrive të këtyre vendeve, solli vendimin përfundimtar për fillimin e luftës. Shërbimet e inteligjencës izraelite e vlerësuan këtë si një sulm të forcave arabe ndaj Izraelit.

Në vitet para luftës, Egjipti, Jordania, Siria dhe Iraku po përgatiteshin me shpejtësi për luftë me Izraelin. Forcat e tyre të armatosura, të ndihmuara nga BRSS, ishin numerikisht superiore. Izraeli kishte mbështetjen e SHBA-së dhe nuk hoqi dorë nga ideja e korigjimit të kufijve, gjegjësisht kthimin e Jeruzalemit nën kontrollin e tyre. Izraeli filloi përgatitjet për luftë në vitin 1963. Me anë të kontrollimit të kompjuterit dhe ideve të ndryshme për plane ushtarake në qendrën kompjuterike në Toulon, Francë, ekspertët izraelitë llogaritën se ata, me humbje minimale të tyre, mund të shkatërronin potencialin ushtarak arab, në radhë të parë potencialin

egjiptian, si kundërshtarin më të rrezikshëm, duke shkatërruar forcat e avionit dhe forcat e blinduara me një sulm të rrufeshëm mbi forcat armike. Falë Mossad-it, izraelitët në vitin 1966 morën gjahëtarin më modern arab "MiG-21F-13". Kjo ndodhi më 16.8. 1966, kur piloti irakian Munir Rodfa dezertoi në Izrael me një gjahëtar "MiG-21F-13". Në këtë mënyrë, më pak se një vit para konfliktit ushtarak me vendet arabe, izraelitët patën mundësinë të studionin aeroplanin luftarak më modern të armikut. Avionët e zbulimit izraelit vëzhguan territorin egjiptian dhe sirian, veçanërisht hapësirat ajrore dhe vendndodhjet e raketave. Fushat e rreme, aeroplanët dhe vendet e raketave u gjetën lehtësisht nga skautët izraelitë. U vendos që së pari të shkatërrohej aviacioni egjiptian në terren, dhe më pas të sulmohej Siria dhe Jordania, pas së cilës ishte e nevojshme të sigurohet mbështetja e pandërprerë e forcave të veta tokësore. Për Egjiptin nuk ishte një moment i favorshëm për luftë, sepse në atë kohë kishte vendosur rreth 70 mijë ushtarë në Luftën Civile në Jemen. Në ditën e sulmit, 5 qershor 1967, 120 avionë të forcave ajrore izraelite kryen një sulm të njëkohshëm në 10 fusha ajrore në Egjipt. Forcat ajrore izraelite arritën të shkatërronin mbi 300 avionë egjiptianë, në tre sulme, brenda tre orëve, me humbjen e 19 avionëve dhe 8 pilotëve. Gjatë ditës së parë, përveç atyre egjiptiane, janë bombarduar edhe 13 aeroporte siriane dhe jordaneze. Pothuajse të gjithë avionët luftarakë në tokë u shkatërruan me humbje minimale vetjake. Humbjet totale të forcave arabe ishin 469 avionë dhe helikopterë, nga të cilët 60 u rrëzuan në luftime ajrore, 373 u shkatërruan në tokë, ndërsa pjesa tjetër u rrëzuan nga mbrojtja ajrore. Izraeli humbi 46 avionë dhe helikopterë, 12 prej tyre në luftime ajrore. Merita për këtë sukses të forcave ajrore izraelite është mashtrimi i mirëplanifikuar dhe i ekzekutuar i drejtimin dhe kohës së sulmit, duke fluturuar në grupe të vogla, në lartësi të ulëta, ku mbrojtja kundërajrore ishte e dobët, si dhe përdorimi maksimal i dezinformatave radiofonike. Pasi fitoi epërsinë ajrore, forcat ajrore të Izraelit u përqendruan në ofrimin e mbështetjes për forcat e saj tokësore. Në të njëjtën ditë, forcat ushtarake izraelite depërtuan nëpër linjat egjiptiane dhe pushtuan zonën e Gazës dhe në anën tjetër arritën 30 km larg Kanalit të Suezit. Në ditën e tretë të luftës, forcat egjiptiane u tërhoqën nga Gadishulli Sinai në kanal, mbi të

cilin Izraeli fitoi kontrollin e plotë që të nesërmen. Fusha e betejës siriane ishte e qetë për tre ditë e para, sepse gjatë asaj periudhe Izraeli i fokusoi forcat e tij në dy frontet e tjera. Megjithatë, në ditën e katërt të luftës, forcat izraelite nisën një ofensivë masive për të kapur të gjithë Lartësitë e Golanit. Në fushën e betejës lindore, izraelitët e shtynë ushtrinë jordaneze dhe pushtuan pjesën e vjetër të Jeruzalemit. Në të njëjtën ditë, ata pushtuan Nablusin dhe Ariha, pas së cilës u drejtuan në bregun perëndimor të lumit Jordan, i cili përfundoi luftimet në pjesën jordaneze të frontit. Deri më 10 qershor, kur lufta përfundoi me ndërmjetësimin e OKB-së, ushtria izraelite mori kontrollin e gadishullit të Sinait, pushtoi Kanalin e Suezit dhe kontrolloi Rrafshnaltën e Golanit. Gjithashtu, me një goditje rufe të forcave të tij ajrore dhe tokësore, Izraeli pushtoi dhe aneksoi pjesën e vjetër të Jeruzalemit, që ishte një fitore absolute për ushtrinë izraelite. Vendet arabe kishin 30,000 ushtarë të vdekur dhe të zhdukur, dhe rreth 70% e të gjitha pajisjeve ushtarake u shkatërruan, veçanërisht aviacioni, i cili pësoi humbje jashtëzakonisht të rënda. Në këtë luftë gjashtëditore, Izraeli fitoi katër herë më shumë territor se sa në vitin 1948, pas luftës së parë arabo-izraelite. Gjegjesisht, izraelitët pas luftës kishin nën kontroll 88.000 kilometra katrorë, kundrejt 20.250 para fillimit të luftës. Është jashtëzakonisht e rëndësishme të theksohet se forcat izraelite iu afruan tre kryeqyteteve arabe, më pak se 50 km nga Amani, 60 km nga Damasku dhe 110 km nga Kajro. Përveç gjysmë milioni arabëve palestinezë, një milion tjetër arabë ranë nën sundimin izraelit. Izraeli aneksoi Jerusalemin

Lindor, ku popullatës arabe iu ofrua një zgjedhje midis shtetësisë izraelite dhe jordaneze, ndërsa sundimi ushtarak u vendos në Bregun Perëndimor dhe Rripin e Gazës. Izraeli ka njoftuar gjithashtu synimin e tij për të kthyer në ato zona banorë hebrenj që u dëbuan nga shtëpitë e tyre në luftën e vitit 1948. Në vitet në vijim, Siria u përpoq pa sukses të rimarrë Rrafshnaltën e Golanit gjatë Luftës së Yom Kippurrit të vitit 1973. Tetë vjet më vonë, Izraeli miratoi një ligj që vendos kontrollin administrativ mbi këtë zonë, por jo edhe atë ushtarak. Në vitin 1979 Izraeli dhe Egjipti nënshkruan një traktat paqeje në të cilin Izraeli u tërhoq nga Gadishulli i Sinait. Tërheqja e forcave izraelite përfundoi në 1982. Sipas Marrëveshjes së Oslos të vitit 1993, statusi përfundimtar i Bregut Perëndimor duhej të pajtohej midis Izraelit dhe palestinezëve, dhe sipas kësaj marrëveshjeje Izraeli tërhoqi njësitë e tij ushtarake nga pjesë të caktuara të Bregut Perëndimor. Marrëveshja e Oslos parashikonte një transferim gradual të pushtetit në Palestinë në Rripin e Gazës. Në vitin 2005 Izraeli, në mënyrë të njëanshme, pa një marrëveshje politike, tërhoqi ushtrinë e tij dhe kolonët izraelitë nga Rripi i Gazës. Tensionet midis izraelitëve dhe arabëve vazhduan pas Luftës Gjashtë Ditore. Vetëm gjashtë vjet më vonë, në 1973, shpërtheu një luftë e re dhe akoma më e madhe, Lufta Arabo-Izraelite, e quajtur Lufta e Yom Kipurit. Kjo luftë gjashtëditore përfaqëson fitoren më të madhe në historinë e Izraelit, e cila ndryshoi rrënjësisht hartën e Lindjes së Mesme dhe pasojat e kësaj lufte ndikojnë në situatën gjeopolitike në rajon edhe sot e kësaj dite, gati gjashtë dekada pas përfundimit të saj.

Mr. Igor Damjanoski

Lufta malore (2)

Ndikimi i kushteve meteorologjike gjatë luftës malore

Republika e Maqedonisë së Veriut, sipas pozicionit të saj gjeografik, është më afër ekuatorit se sa me Polin e Veriut, sepse përmes saj kalojnë 41° dhe 42° gjerësi veriore. Maqedonia e Veriut ka një klimë të modifikuar mesdhetare, klimë mesatare-kontinentale dhe malore, me një temperaturë mesatare vjetore prej $11,50^\circ\text{C}$. Pjesa jugore e vendit ka ditët më pak të prekura nga ngrica, ndërsa pjesa veriperëndimore ka numrin më të madh të ditëve të prekura nga ngrica. Vranësirat janë më të larta në muajt e dimrit, me 84% lagështi, dhe më e ulëta në muajt e verës, me 57% lagështi. Sasia mesatare e reshjeve është 680 mm, për çdo 100 metra mbi nivelin e detit. Sasia e reshjeve rritet me 56 mm. Muaji Nëntor ka sasinë më të madhe

të reshjeve, ndërsa gushti është muaji më i thatë, me sasinë më të vogël të reshjeve. Trashësia e mbulesës së dëborës është më e madhe në pjesën veriperëndimore të vendit, në zonat e maleve të Shar Planinës, Bistrës dhe Korabit, ku trashësia e saj arrin deri në 2 m dhe qëndron deri në muajt e pranverës, maj-qershor. Erërat fryjnë edhe në territorin e Maqedonisë së Veriut. Erërat që ndikojnë më shumë në klimën janë "vardareci", që është një erë e thatë dhe e ftohtë që fryn përgjatë rrjedhës së lumit Vardar, dhe "era e jugut" ("razvigorec"), një erë e thatë dhe e ngrohtë që fryn përgjatë Luginës së Vardarit.

Klima malore është karakteristikë për ato male që kanë lartësi më të madhe se 1000 m, me reshje të theksuara gjatë muajve të vjeshtës dhe të dimrit, pra ka edhe reshje nga bora. Sipas të dhënave nga stacionet meteorologjike,

temperatura mesatare vjetore e ajrit varion nga 5°C deri në 8°C . Muaji më i ftohtë është janari. Në malet në Maqedonisë së V., sasia mesatare vjetore e reshjeve është mbi 1000 milimetra.

Meteorologjia ushtarake. Ekipet ushtarake meteorologjike synojnë t'u ofrojnë komandave dhe njërive të dhëna për situatën meteorologjike dhe kushtet e motit për dy ditët e ardhshme, në lidhje me ditën aktuale në fushën e betejës, për planifikimin dhe angazhimin e njërive dhe për teknikën e përdorur në ekzekutimi i operacioneve luftarake. Kushtet meteorologjike ndikojnë drejtpërdrejt në efikasitetin e njërive dhe funksionalitetin dhe performancën e pajisjeve, për shembull, në kushtet e mjegullës, njësitë e zbulimit nuk mund të angazhohen për të vëzhguar fushën e betejës, mbështetja ajrore mungon në kushtet e reve të ulëta, pastaj në erërat

e forta malore ulja. i helikopterëve është i vështirë, ndërsa në kushtet e reshjeve intensive të borës, manovrimi i mjeteve të blinduara është i vështirë. Në librat „FM 3-97.6 (90-6) Mountain operations“, „MCRP 3-35.1C Mountain leader's guide to mountain warfare operations“, „Appendix G Mountain leader weather data collection form“, shpjegohet procedura për vlerësimin meteorologjik dhe parashikimin e kushteve të motit në terren, në rast se nuk ka ekipe të trajnuara meteorologjike ku mund të trajnohen ushtarë të cilët, duke përdorur një barometër portativ aneroid, termometër, anemometër dhe matës të lagështisë së ajrit, mund të marrin të dhëna për parashikimi i motit për disa ditë, sepse ky parashikim i motit lidhet me presionin e ajrit, temperaturën dhe lagështinë e ajrit. Presioni i ajrit në sipërfaqen e detit në 00C është 760 mm dhe ky presion bie për çdo 10 m diferencë në lartësi me 1 mm në barometrin e merkurit. Rritja e vlerave të barometrit tregon përmirësim të kushteve të motit dhe anasjelltas. Një rritje ose ulje e shpejtë e vlerave të barometrit me 5 deri në 6 mm paralajmëron ndryshime të shpejta dhe përmirësime të kushteve të motit. Një rritje graduale dhe afatgjatë e vlerave të barometrit paralajmëron mot të qëndrueshëm dhe të thatë, ndryshime të papritura të alternuara në shkallën barometrike paralajmërojnë përkeqësim të kushteve të motit, ndërsa një rënie e papritur e shkallës barometrike gjatë një dite paralajmëron një stuhë me shi të dendur ose në dimër, reshje të dendura nga bora dhe stuhitë. Retë e ulëta që shfaqen në një lartësi më të vogël se 2000 metra janë veçanërisht të rëndësishme për vlerësimin meteorologjik të motit. Këto re quhen "retë kumululus". Në kategorinë e "cumulus" përfshihet "stratocumulus", e cila përbëhet nga re të errëta sferike në formë gunga, dhe kjo shkakton mjegull dhe shi të lehtë. Një re e shtresës është një shtresë uniforme reje, e ngjashme me mjegullën dhe prodhon shi me intensitet të ndryshëm; "nimbostratus" është një re dukshëm e errët me densitet të lartë, që çon në shi ose borë të dendur për një periudhë të gjatë kohore; "cumulonimbus" shfaqet si një patkua me ngjyrë të errët dhe çon në stuhë, duke shkaktuar shi ose borë shumë të dendur. Lartësia çon në ndryshime bioritmike në organizmin e ushtarëve, gjë që kërkon një periudhë të caktuar përshtatjeje, ku lartësia, sipas ndikimit të saj, ndahet në:

lartësi e ulët, deri në 1500 m, që nuk shkakton ndryshime; lartësi mesatare, nga 1500 deri në 2400 m, që shkakton sëmundje të lehtë të përkohshme në lartësi (sëmundje mali) dhe lartësi të madhe, nga 2400 deri në 4200 m, që sjell shfaqjen e sëmundjes në lartësi dhe rënie të aftësive psikofizike të ushtarëve. Kur kemi të bëjmë me një lartësi shumë të madhe, nga 4200 në 5400 m, shfaqet sëmundja e lartësisë, e cila çon në humbjen e disa aftësive psikomotorike. Në një lartësi jashtëzakonisht të madhe, mbi 5400 m, mund të funksionojë vetëm për një periudhë të shkurtër dhe vetëm ata ushtarë që i përballojnë mirë ndryshimet klimatike dhe lartësitë e tilla ekstreme, pra vetëm ata ushtarë që janë në gjendje të mirë psikofizike përshtaten. Nëse ushtarët duan të arrijnë një gjendje të mirë psiko-fizike dhe të kenë përshtatshmërinë e nevojshme

me klimën, ku angazhimet kryhen në lartësi më të madhe se lartësia e përcaktuar për akomodimin dhe fjetjen e ushtarëve, e cila duhet të jetë 300 deri në 500 metra. më e ulët se terreni i përcaktuar për kryerjen e veprimtarive luftarake. Në këtë rast, ushtarët, dy deri në tre herë në javë duhet të flenë në një lartësi më të madhe, në mënyrë që të përmirësojnë përshtatshmërinë ndaj ndryshimeve klimatike dhe lartësive. Klima malore, kushtet meteorologjike dhe lartësia mbidetare, si karakteristika themelore të maleve, ndikojnë negativisht te ushtarët, pajisjet, armët dhe automjetet, kështu që ushtarët gjatë kryerjes së aktiviteteve në kushte malore konsumojnë nga 4000 deri në 6000 kalori në ditë, prandaj rritet dhe nevoja për ushqim cilësor dhe me kalori. Nevojat ditore për ujë janë rreth 4 l ujë në pushim dhe 6 l në lëvizje. Lartësia zvogëlon oreksin dhe nevojën

për konsum të ujit, dhe ushqimi jo i duhur mund të çojë në shfaqjen e simptomave të sëmundjes malore, rraskapitje, humbje peshe deri në 10 kg. Mundësitë e kufizuara të furnizimit logjistik kërkojnë menaxhimin e duhur të burimeve thelbësore të disponueshme (ujë, ushqim, municione dhe karburant), sipas parimit "tre të tretat", ku dy të tretat e para, të çdo burimi, shpenzohen nga ushtari. me iniciativën e tij, sipas gjykimit personal, ndërsa për të tretën e fundit raporton te komandanti, i cili vendos, jep drejtime dhe menaxhon mënyrën e shpenzimit të burimeve. Për sa i përket njohjes së mundësive të furnizimit logjistik, duhet të ketë stacione furnizimi logjistike të palëvizshme dhe të lëvizshme dhe mundësi për dërgim (dotur) nga toka dhe ajri, sepse në asnjë rrethanë ushtarët dhe njësitë nuk duhet të qëndrojnë në terren me burime plotësisht të shpenzuara, veçanërisht me municion të munguar. Terreni malor mund të shkaktojë shumë rreziqe dhe rreziqe, të cilat ndikojnë shumë në jetën dhe shëndetin e ushtarëve, duke shkaktuar një sërë lëndimesh dhe sëmundjesh jo luftarake: kafshimet nga insektet dhe gjarpërinjtë helmues, goditja e diellit, goditja nga nxehtësia, djegia nga dielli, rrufeja, dehidratimi, diarreja, lëndime të ndryshme mekanike (ndrydhje, fraktura, prerje, etj.), sëmundje malore, hipoksi, verbëri nga bora, hipotermi, ngrica, ngrirja dhe rreziqe dhe sëmundje të tjera. Faktori më i madh kërcënues në male janë temperaturat e ulëta, të cilat ndahen në 5 kategori: i ftohtë i lagësht nga +4 në -70C; të ftohtë të thatë, nga -7 në -200C; ftohtësi intensive nga -20 në -320C; ftohtësi ekstreme nga -32 deri në -400C dhe i ftohtë i

rrezikshëm, kur temperatura është nën -400C. Temperaturat e ulëta zakonisht shkaktojnë hipotermi, e cila ndodh kur temperatura e trupit bie nën 350C, si pasojë e ekspozimit afatgjatë ndaj një temperature të ajrit të jashtëm më të ulët se +100C, ku faktorë të tillë si uniforma e lagësht, era e ftohtë, uria, lodhja, gjumi i pamjaftueshëm, vetëm përshpejtojnë procesin e hipotermisë, e cila mund të jetë fatale nëse temperatura e trupit bie nën 300C, në varësi të shëndetit të ushtarit. Pajisjet ushtarake dhe uniformat dëmtohen më shpejt në kushte malore. Për shembull, në një analizë u përcaktua se jetëgjatësia e çizmeve ushtarake kur vishen çdo ditë në terrene malore është mesatarisht 3 deri në 5 muaj, ashtu si të gjitha llojet e baterive të thata, të cilat janë burime të energjisë elektrike, kanë një jetë më të shkurtër kohëzgjatja nëse përdoret në temperatura të ulëta. Terreni malor ndikon në balistikën e brendshme dhe të jashtme të armëve, saktësia e armëve zvogëlohet për shkak të këndeve të pjerrëta të zjarrit të lartë dhe të ulët dhe faktorë të tjerë. Automjetet humbasin fuqinë e motorit me 8 deri në 10% për çdo 1000 m mbi nivelin e detit, ndërsa konsumi i karburantit rritet deri në 30%. Temperaturat e ulëta mund të shkaktojnë ngrirjen e karburantit. Bateritë mund të dëmtohen seriozisht në temperaturat -500C. Për të kapërcyer efektet negative të temperaturave të ftohta, motorët duhet të mbahen të ngrohtë duke i ndezur herë pas here çdo 3 deri në 4 orë, duke zvogëluar kështu maskimin e pozicioneve për shkak të zhurmës dhe reflektimit të nxehtësisë së motorëve. Vetitë mbrojtëse të hapësirës malore. Kjo i referohet mbrojtjes kundër

vëzhgimit të armikut dhe mbrojtjes kundër veprimit të armatimit të armikut. Mbrojtja më e mirë nga vëzhgimi i armikut nga toka dhe nga ajri është brezi pyjor, veçanërisht pyjet me gjelbërim të përhershëm, sepse në pyjet gjetherënese në periudhën e dimrit ka rënie dhe humbje të gjetheve, gjë që rrit dukshmërinë, veçanërisht nga vëzhgimi ajror. Faktorët që rrisin vetitë mbrojtëse të hapësirës nga veprimi i armatimeve të armikut janë bora e thellë dhe pyjet e dendura, të cilat pakësojnë efektin shpërndarës të raketave të artilerisë dhe raketave, ndërsa pjesët shkëmbore të maleve ofrojnë strehim të mirë nga zjarri i drejtpërdrejtë i armikut, por shtojnë efekti vrasës i predhave të artilerisë dhe raketave për shkak të shpërndarjes fragmentare të zonave shkëmbore. Gjendja ekonomike në fushën e betejës i referohet burimeve ekonomike-ekonomike natyrore dhe civile të hapësirës, të cilat në rast të një lufte të mundshme mund të përdoren për nevoja ushtarake, veçanërisht vendbanimet malore që mund të përdoren si baza logjistike, si objekte akomoduese (shkolla, objekte komunale rurale, autoambulanca dhe objekte të tjera), si dhe ferma të mundshme për prodhimin e produkteve ushqyese. Në zonat më të larta malore si ambiente akomodimi mund të përdoren shtëpizat malore, shtëpizat e gjuetisë, kullat e vrojtimit (ekzistuese, të përdorura, por edhe të braktisura, baçillat dhe shpellat më të mëdha). Gjithashtu, bacilet funksionale mund të përdoren si burime të lëndëve ushqyese për nevojat e njësisve, veçanërisht kur ka mungesë ushqimi.

Viktor Krstevski

Diplomacia kulturore (2)

Procesi i lidhshmërisë dhe ndërtimit të „urave“ të unitetit

Që dy dekada më parë, Michael Featherstone vuri në dukje këto procese të dyfishta: ai tha se, globalizimi mund të çojë në rritjen e ndjeshmërisë ndaj dallimeve kulturore. Këtu nuk është vetëm një çështje ndjeshmërie, por edhe e një avantazhi shumë praktik, ku hapet mundësia e përdorimit të kanaleve të reja për të treguar veçantinë e disa kulturave. Por, megjithatë proceset e përgjithshme janë shumë më komplekse, siç theksojnë shumë ekspertë: “risitë e mëdha teknologjike patën pasojë në mënyrën e jetesës, por ato nuk e përfunduan menjëherë botën kulturore të krijuar deri atëherë.... Ato, më saktë, lidhin kontrastet, në mënyrë arkaike gjithnjë e më shpesh e njëjta të kufizohet me ultramodernen. Ajo bashkëjetesë e njëkohshme, ekzistencë pranë njëri-

Konteksti i komunikimit ndërkulturor korrespondon me kushtet në marrëdhëniet moderne ndërkombëtare, në frymën e proceseve të dyanshme. Kthimi i lokales dhe tradicionales, së bashku me globalizimin e kulturës dhe identitetit, është një shenjë dalluese e këndit kulturor të ndryshimeve shoqërore dhe politike në fillim të shekullit XXI

tjetrit, ndihet edhe brenda shteteve dhe mes tyre”.

Ky këndvështrim, pa dyshim, është shumë i afërt me këndvështrimin e botës së copëtuar (fragmentim-integrim), sipas nocionit të J. Rosenau. Natyrisht, do të ishte utopike të besohej se komunikimi mund të eliminojë dallimet e pushtetit në politikën botërore, në ndryshim nga rritja e dukshme e mundësive që “të voglat” të dalin në plan të parë dhe madje të hyjnë në marrëdhënie me aktorë

të tjerë ndërkombëtarë. Ndryshimet shoqërore që pasojnë proceset e globalizimit, si dhe proceset e tregut të lirë, dukej se theksonin ndjenjën e vlerave dhe identitetin e atyre shtresave që e perceptojnë veten si humbës në këto procese botërore. Për të ruajtur identitetet dhe vlerat e tyre të rrezikuara, këto grupe bëjnë një dallim të qartë midis tyre dhe të padëshiruarve, atyre të tjerëve. Në nivel lokal, ky dallim dhe kundërshtim kulturor mund të zhvillohet

në konflikte të bazuara në baza fetare ose etnike. Sipas Philip Seib, kur flitet për globalizimin, ai shpesh perceptohet si një proces pranimi ose refuzimi i vlerave perëndimore, i përjetuar si themeli i materializmit perëndimor dhe si një kërcënim për sistemin e vlerave dhe identitetin e vendeve të tjera. Diplomacia kulturore e shteteve më të vogla janë tema me interes të veçantë dhe për këtë arsye meritojnë analiza serioze. A mundën shtetet më të vogla të kompensojnë mungesën e kapaciteteve dhe instrumenteve nga diplomacia tradicionale dhe ta kompensojnë atë me instrumentet dhe metodat e diplomacisë kulturore, në drejtim të ndërtimit të imazhit sa më të mirë të shtetit, reputacionit të tij ndërkombëtar dhe skenës politike ndërkombëtare?

Slovenët rekomandojnë dialog proaktiv ndërkulturor dhe një koalicion me shumë aktorë në përfaqësimin kulturor ndërkombëtar. Në një rast të tillë, siç theksojnë Jure Pozhgan dhe Ana Bojinoviq-Fenko, kultura bëhet faktor i domosdoshëm dhe i jashtëzakonshëm për realizimin e synimeve të politikës së jashtme të shteteve.

Deri në vitet e fundit, vendet më të vogla nuk kanë qenë në gjendje të prezantohen në aspektin e diplomacisë kulturore, por ata e njohin fuqinë e saj dhe gjejnë forma zbatimi përmes disa përpjekjeve për neutralitet, kërkesave për sponsorizime për vetëpromovim ose pjesëmarrje aktive në organizatat ndërkombëtare me qëllim që të mbijetojnë në "hapësirën e fshirë" midis dy superfuqive të atëhershme botërore. Synohet zgjerimi i aspekteve të fushës

informatike, diplomacisë publike dhe propagandës që janë përdorur gjatë bipolaritetit politik botëror, pastaj kulturës, si faktor kryesor në studimin e marrëdhënieve ndërkombëtare, e cila "hyn nga dera e madhe" në vitin 1989. Kultura, thekson Valerie Hudson, në atë kohë ishte përcaktuar tashmë si një burim i rëndësishëm në përcaktimin e drejtpërdrejtë të interesave kombëtare të fuqive të mëdha, si në kontekstin e motivimeve dhe imperativëve të brendshëm pluralë, ashtu edhe në kuadrin e ruajtjes së ekuilibrit ndërkombëtar. të pushtetit. Sipas J. Nye, ndryshimi, megjithatë, ishte shumë i madh, për të paktën katër arsye. Para së gjithash, fuqia ekonomike përcakton shkallën e pjesëmarrjes në komunikim dhe shkëmbim kulturor. Kjo është po aq e vërtetë për shërbimet e inteligjencës dhe ushtrinë, ashtu siç është për industrinë e argëtimit dhe kompanitë e prodhimit të muzikës. Së dyti, konkurrenca shkakton një luftë për informacion të ri, i cili është i rrallë, dhe për këtë arsye i shtrenjtë, në çdo kuptim, dhe arsyeja e tretë është avantazhi i qarqeve të caktuara në përdorimin e teknologjisë së informacionit. Ato qarqe që janë më afër burimit të një inovacioni janë gjithmonë më të aftë për të shërbyer dhe përdorur teknologjinë e informacionit. Dhe arsyeja e fundit është "hard power", ushtarak (material), i cili vazhdon të ketë një ndikim të rëndësishëm në marrëdhëniet ndërkombëtare, në dëm të aktorëve që kanë pak ose aspak fuqi. Të gjitha këto arsye të përmendura më parë janë edhe sfidat kryesore të diplomacisë së re kulturore të shekullit XXI.

Përmes hulumtimeve dhe anketave të shumta është konstatuar një rënie e popullaritetit të SHBA-së në botën myslimane, por edhe në Evropë, në Australi dhe në Kanada, në periudhën 2001-2006. Në të njëjtën kohë, qytetarët amerikanë perceptohen në të njëjtën dritë si politika amerikane. Përvojat tregojnë se përdorimi i diplomacisë publike dhe kulturore, si një reagim i shpejtë taktik (ose përdorimi i saj i njëhershëm), mund të theksojë vetëm shenjat negative dhe rezistencën e opinionit publik të huaj ndaj atij që synon një formë të tillë reagimi dhe reagimi. Përvojat thonë gjithashtu se asnjë publik i huaj, me të gjitha specifikat dhe veçoritë e tij, në asnjë moment apo rast, nuk duhet të nënvlerësohet apo nënçmohet në trajtimin e tij. Një shembull i kësaj mund të jenë gjashtë përpjekjet për hapjen e bibliotekave amerikane në vitet e '60-ta të shekullit XX në zonën e Azisë Juglindore dhe gjithmonë në situata krize të dukshme dhe si përgjigje ndaj asaj krize. Sa herë që zgjidhej kriza, bibliotekat mbylleshin. Është e vërtetë që diplomacia kulturore duhet të përdoret në kohë krize, por ajo duhet të përfshihet më së shumti në proceset e lidhjes dhe ndërtimit të urave të lidhjeve dhe jo të jetë një proces i njëhershëm apo rrugë njëkahëshe. Respektimi i zhvillimit të të tjerëve dhe mënyrës së tyre të të menduarit është ajo mbi të cilën bazohet diplomacia kulturore. Zhvillimi i interesit në fushën e diplomacisë publike dhe kulturore të SHBA-së pas 11 shtatorit 2001, tregon se këto forma të diplomacisë shpesh përdoren nga

SHBA-ja kryesisht në përgjigje të një krize specifike. Diplomacia kulturore pati suksese të padiskutueshme gjatë Luftës së Ftohtë me të ashtuquajturat Blloku Sovjetik, pjesërisht sepse fali dhe promovoi diversitetin dhe lirinë e mendimit dhe të shprehjes si pjesë e sistemit të vlerave të SHBA-së dhe demokracive perëndimore. Artistë, piktorë, muzikantë dhe shkrimtarë të shumtë amerikanë, përmes veprave të tyre kulturore, pasqyruan qasjen e diversitetit dhe kritikës, madje edhe ndaj mjedisit social dhe politik nga e kishin origjinën dhe erdhën. Ai qëndrim kritik ndaj vendit të vet dhe mjedisit kulturor nuk ishte vetëm një lëvizje intriguese drejt BRSS dhe vendeve të Evropës Lindore, por edhe një "kapsulë" fillestare për lirinë dhe promovimin e një ideje të lirë, një ide e cila ishte e mohuar më ashpër gjatë dekadave të gjata të sundimit të komunizmit dhe e ndaluar. Këta njerëz, artistë të ftuar nga SHBA-të, të cilët ishin ambasadorë të vërtetë të diplomacisë kulturore të SHBA-së, përmes vizitave të tyre perceptohen si krejtësisht të pavarur nga qeveria amerikane, e cila në fakt ishte iniciatorja dhe organizatorja e këtyre misioneve kulturore. Këshilli Britanik dhe Instituti Gjerman "Goethe" kishin simpati të ngjashme për veten dhe veprimtarinë e tyre, të cilat megjithëse u themeluan nga qeveritë e Britanisë dhe Gjermanisë, gjatë gjithë viteve të gjata të veprimtarisë së tyre përfaqësonin një pavarësi të madhe dhe të habitshme në veprimet e tyre kulturore. Diplomatët amerikanë ishin ndoshta të parët që e kuptuan këtë mjet shumë të rëndësishëm për tërheqjen

e audiencës së huaj në pavarësinë e diplomacisë kulturore nga qëllimet dhe specifikat e politikave zyrtare të jashtme. Gjatë atyre viteve të tensionit dhe konfliktit, diplomacia kulturore mund të shfaqet si një mjet efektiv dhe shpesh i vetëm i besueshëm i komunikimit. Për korrektësinë në drejtimin e diplomacisë kulturore dhe dhënien e maksimumit për arritjen e rezultateve dhe ndikimit, duhet të respektohen postulatet e mëposhtme:

1. Diplomacia kulturore është gjithmonë një rrugë e dyanshme.
2. Diplomacia kulturore është funksionale në shtigje afatgjate.
3. Nuk shpjegon apo kompenson politikat e këqija.
4. Njëpërmjet komunikimit, ai mund të shpërqendrojë ose të tërheqë vëmendjen në disa aspekte të kulturës amerikane si: diversiteti, mundësitë për sukses, liria e mendimit, liria e fjalës dhe e shprehjes së këtij sistemi.
5. Mund të hapë dyert për diplomatët dhe diplomacinë e vendit pritës, edhe në situata të marrëdhënieve të dobëta dhe të tensionuara midis SHBA-së dhe vendit nikoqir.
6. Efkasiteti dhe suksesi i saj nuk mund të matet saktësisht, sepse diplomacia kulturore krijon ndryshime cilësore, jo sasiore në marrëdhëniet midis popujve dhe shteteve.
7. Funkcionon më mirë kur është në përputhje ose përshtatur me interesat e vendit ose rajonit pritës.
8. Në ditët e sotme, edhe me buxhete kufizuese dhe të planifikuara fort, diplomacia kulturore duhet të jetë sa më krijuese, fleksibël dhe sakrifikuuese.

Mr Zoran Vasileski

Opinionii publik në shoqërinë moderne Kujt dhe sa duhet besuar

Shkalla e diversitetit, zhvillimit dhe ndryshueshmërisë së opinionit publik varet nga ndryshimet socio-ekonomike, kulturore dhe politike dhe nga zhvillimi i shoqërisë mbi baza demokratike. Opinionii publik është një grup njerëzish që ndajnë një interes të përbashkët për një temë të caktuar. Louis Sebastien Mancier konsiderohet si "babai" i opinionit publik, me kuptimin e pasqyrimit të përbashkët dhe publik të rendit shoqëror. Termi "opinion publik" u përdor për herë të parë në Angli në vitin 1159. Por Zh. Zh. Ruso vendosi nocionin modern se opinionii publik është "vullneti i të gjithëve", domethënë vullneti i përgjithshëm. Është e rëndësishme të thuhet se opinionii publik përmban pikëpamje dhe gjykime jokritike dhe të pamenduara, një paraqitje subjektive, diçka që nuk është mjaftueshëm e vërtetë. Opinionii publik është një reagim i gjerë, i zakonshëm i

Opinionii publik në shoqërinë moderne është shumë domethënëse dhe tërheq vëmendje të veçantë, prandaj është edhe objekt studimi në shumë shkencë si sociologjia, psikologjia, filozofia, shkencat politike, statistikat, madje edhe matematika. Opinionii publik është një grup mendimesh për një temë të caktuar të rëndësishme në bashkësinë shoqërore përmes të cilave shprehen qëndrimet që dalin nga debatet publike

miratimit ose dënimit, mbështetjes ose kundërshtimit të një procedure, masash ose vendimesh të caktuara që janë në interes të shoqërisë. Mund të kuptohet si një proces shoqëror i integritit të mendimeve individuale dhe manifestimit të tyre. Ai formohet në mënyrë spontane dhe institucionale. Opinionii publik spontan është komunikim i ndërsjellë, ndërsa opinionii institucional nëpërmjet përdorimit të llojeve të ndryshme të mediave. Në shoqërinë moderne, kur kemi shumë afër nesh një larmi

mediash komunikimi, opinionii publik përhapet shpejt përmes internetit, duke kontribuar për të pasur një publik sa më të ndërgjegjshëm dhe aktiv që vepron në drejtim të zgjidhjes së çdo problemi apo situatë problematike, në mënyrë që përmes komunikimit përpiqet të arrijë masat e duhura në një situatë të caktuar. Opinionii publik është një mirëkuptim, arsyetim dhe përfundim, i cili në kushtet e sotme, me fluksin e informacioneve, lajmeve të ndryshme, ndryshon shumë shpejt. Prandaj, opinionii publik është

rezultat i komunikimit të ndërsjellë ndërmjet audiencës ose një zë përmes të cilit shprehet një qëndrim dhe mendim i caktuar për çështje të caktuara relevante në shoqëri. Për qytetarët, opinioni publik është një "pasqyrë" në të cilën shpaloset opinioni kolektiv, pra një "agregate" që përfaqëson një konsensus. Por është e rëndësishme të theksohet se opinioni publik është një "mall i pakapshëm", i cili është i paqëndrueshëm. Është shumë më e lehtë për të matur sesa për të ndikuar në opinionin publik, i cili është shumë i ndjeshëm. Megjithatë, sa më shumë njerëzit të kenë akses në arsim dhe shumë informacion, aq më shumë mund të mendojnë me "mendje të shëndoshë" dhe të formojnë opinionin publik.

Marrja e qëndrimeve me maturi

Për të krijuar qëndrime, të cilat janë një koncept relativisht i përhershëm, njerëzit, individualisht dhe si komunitet, duhet të mendojnë, të ndjejnë dhe të sillen në mënyrë të ndjeshme ndaj temave dhe çështjeve të caktuara. Qëndrimet fitohen në bazë të fakteve, nga përvoja, e cila zhvillohet në mënyrë indirekte ose të drejtpërdrejtë në kontakt me mjedisin. Për të adoptuar qëndrime, është e nevojshme të arsyetoni saktë dhe të veproni në mënyrë proaktive. Një qëndrim mund të jetë i këndshëm, tërheqës ose i neveritshëm ose jo tërheqës, në varësi të ndjenjave që ngjall. Qëndrimet si prirje mendore ndikojnë në perceptimin, opinionin dhe sjelljen shoqërore dhe mund të formohen në bazë të faktorëve të përgjithshëm, universalë (marrëdhëniet shoqërore), faktorëve më pak të rëndësishëm (që i përkasin një grupi të caktuar, vetëdijes, njohurive) dhe faktorëve specifikë. Qëndrimet mund të jenë pozitive, negative ose të paqëndrueshme. Ato fitohen ndryshe, por përveç arsimimit dhe kushteve sociale, qëndrimet mund të fitohen edhe me përvojë. Qëndrimet formohen më së shumti përmes mbledhjes së informacionit të mjaftueshëm dhe më pas paraqitet mendimi për një çështje specifike. Gjëja më e rëndësishme është të dini se çfarë është e rëndësishme për të krijuar qëndrim. Prandaj, opinioni publik krijohet nga besimet, qëndrimet dhe gjykimet aktuale. Ajo i nënshtrohet ndryshimeve, kontrollit, por edhe manipulimit nga qendra të caktuara, mbi të gjitha, të pushtetit politik dhe ekonomik. Në formimin e opinionit publik një ndikim të madh kanë mediat tradicionale dhe tani së fundmi mediat sociale, veçanërisht rrjetet sociale. Prandaj, marrëdhëniet me publikun duhet të vënë në dukje qëndrime për të forcuar bindjet e njerëzve, për të

formuar opinionin publik. Opini publik është gjithmonë i ndjeshëm ndaj ngjarjeve të rëndësishme, ai krijohet kryesisht nga ngjarjet dhe jo nga fjalët. Njerëzit bëhen më të ndjeshëm në momente të caktuara, por kur bëhet fjalë për interesat shoqërore, opinionet ndryshojnë më ngadalë ose shpejt, në varësi të përhapjes së këtyre mendimeve. Ajo që është veçanërisht e rëndësishme është se, kur njerëzit kanë më shumë mundësi për të aksesuar informacionin dhe më shumë të dhëna, atëherë opinioni publik është i arsyeshëm dhe realist.

Hulumtimi, mjet për transparencë më të mirë

Hulumtimet e kryera nga agjenci të specializuara shpesh përdoren për të krijuar më mirë opinionin publik. Rezultatet e hulumtimit varen nga tre pjesë të informacionit: madhësia e kampionit, metoda e mbledhjes së të dhënave (telefon, terren) dhe analiza, duke treguar se kjo është përfaqësuese. Ndonjëherë ka mosbesim ndaj atij hulumtimi, por është shumë e rëndësishme që qytetarët të krijojnë qëndrimet dhe opinionet e tyre, të cilat bazohen në të dhënat e paraqitura. Transparenca është një faktor kyç dhe mundëson rishikimin e metodologjisë së hulumtimit dhe ndikon në gjykimin për cilësinë e hulumtimit. Nuk ekziston një gjë e tillë si një kërkim i përsosur, të gjitha kërkimet kanë disa gabime, prandaj përqindje të caktuara të gabimeve theksohen në çdo theksim të hulumtimit. Anketat zakonisht kryhen për të shqyrtuar disa qëndrime që mund të shprehen nga qytetarët e vendit. Që hulumtimi të jetë mjaft përfaqësues, ai duhet gjithashtu të jetë i përgatitur mjaft mirë, me mostra dhe raste të përshtatshme. Pikërisht për

këtë anketat në terren janë më të mira se anketat telefonike, sepse arrihet një cilësi më e mirë e hulumtimit. Agjenci të caktuara përdorin metoda të kombinuara kërkimore (telefon, terren, media sociale, etj.), në varësi të temës që hulumtohet, për të mbledhur pikëpamje më cilësore. Gjëja më e rëndësishme është që studiuesit të dalin me pikëpamje dhe përgjigje të vlefshme, dhe që të anketuarit t'u përgjigjen pyetjeve me ndershmëri. Përgjigjet që konsiderohen të pandershme nuk duhet të merren parasysh. Pyetjet e bëra në pyetësorë duhet të jenë koncize, të qarta, në mënyrë që të anketuarit të mund të japin përgjigje të qarta, prandaj, trajnimi i studiuesve, gjegjësisht i intervistuesve, është shumë i rëndësishëm. Është gjithashtu e rëndësishme që anketa të jetë e saktë dhe të kryhet, të themi, një muaj para mbledhjes së opinionëve. Ne kemi thënë se nuk ka anketim të përsosur të opinionit publik, por është e rëndësishme që studiuesit të jenë më afër standardeve shkencore për kryerjen e hulumtimit, në mënyrë që të përcjellin pikëpamjet e marra nga anketa e opinionit publik për çështje të caktuara. Nuk duhet lejuar që ndonjë hulumtim t'i nënshtrohet politikës, duke shkaktuar kështu mosbesim te qytetarët. Transparenca më e madhe në lidhje me informacionin e kërkimit (kush e ka porositur kërkimin, metoda e mbledhjes së të dhënave, intervistuesit, periudha e hulumtimit, mostrat, pyetësori, përqindja e përgjigjeve, etj.) mund të kontribuojë në rezultate më të besueshme të pranimit të kërkimit, me atë që qytetarët do të fitonin më shumë besim për të krijuar pikëpamjet e tyre të bazuara në opinionin publik.

Mr. Karolina Micevska

15 Prill – Dita e Komandës

Me solemnitet ushtarak në kazermën “Aleksu Demnievski Bauman” në Veles, solemnisht u shënua 15 prilli – Dita e Komandës për Trajnim dhe Doktrina. Në këtë solemnitet rasti, fjalim mbajtën ministrja e mbrojtjes Sllavjanka Petrovska dhe komandanti i KTD, koloneli Vasko Kokollanski, ndësa të pranishëm ishin edhe sekretari shtetëror në Ministrinë e Mbrojtjes, Vlladimir Ançev, komandanti i KO generali i brigadave Besnik Emiri, komandanti i Brigadës së 1. Këmbësorike, gjenerali i brigadave Sasho Lavçiski, komandantë të tjerë të njëjësive të Armatës, përfaqësues të kabinetit të presidentit, përfaqësues të MM-së dhe SHP të Armatës, si dhe përfaqësues më të cilët bashkëpunon kjo komandë. Ministrja Petrovska në fjalën e saj para të pranishmive theksoi se forca e vërtetë nuk është

vetëm te forca fizike apo në ekspertizën teknike, por edhe në përqëndrimin e padyshimtë të pjesëtarëve të Komandës për Trajnim dhe Doktrina dhe të Armatës, ndaj vlerave dhe parimeve të dëshmuara. Ministrja, pjesëtarëve të KTD, u tha që përmes transmetimit të njohurive të tyre dhe përmes profesionalizmit të tyre, ata nuk janë vetëm instruktorë apo strategë, por se ata janë edhe “arkitektë të përsosshmërisë”. „Përkushtimi dhe profesionalizmi juaj, shtoi ministrja, janë një motiv plotësues që të vazhdohet me investimin me vend në pajisje, infrastruktur si dhe në kapital njerëzor”. Ministrja Petrovska, mes tjerash u ndal edhe në zhvillimin e poligonit ushtarak “Krivollak”, i cili është pjesë e kësaj komande, shembulli më i mirë i investimeve në mundësitë e tij për trajnim. “Viteve të kaluara me aleatët tanë përfshijmë shumë

për Trajnim dhe Doktrina

përbajtje të reja të trajnimit, ndërsa ndihma dhe mbështetja e tyre, ishte e mundur sepse te ne hasën në gatishmëri për krijimin e poligonit që do t'i ofrojë të gjitha mundësitë për trajnim sipas të gjitha standardeve të Aleancës", kokludoi ministria.

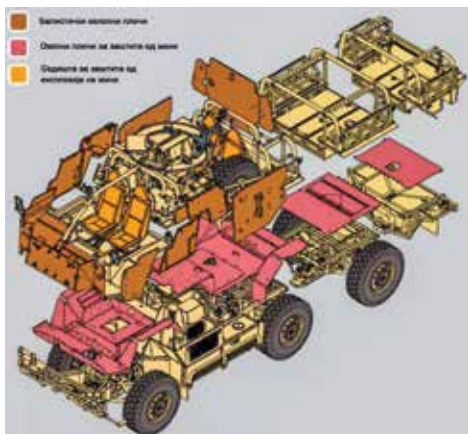
Komandanti i KTD, koloneli Vasko Kokollanski në fjalën e tij tha se Komanda për Trajnim dhe Doktrina gjatë vitit të kaluar, në tërësi e plotësoi misionin e saj për mbështetjen e njësitë të Armatës, ndërsa me anë të kapaciteteve të saj infrastrukturore, para se gjithash, me poligonin ushtarak "Krivollak" mundësohet mbështetja e nevojshme edhe ndaj aramtave partnere dhe aleate. Ai mes tjerash theksoi se realizimi i detyrave të dhëna, nuk ka të bëjë vetëm nga ndihmë e Shtabit të Përgjithshëm, por edhe nga ana profesionale, ana e gatishmërisë së trajnimit

dhe motivimit të pjesëtarëve të KTD-së.

Në këtë solemnitet masa simulative iu ndanë pjesëtarëve të kësaj komande për rezultatet e aritura gjatë punës, organizatave dhe individëve me të cilët bashkëpunon komanda, si dhe ekipeve të cilat morrën pjesë në garat sportive të organizuara me rastin e ditës së njësisë. Në kuadër të këtij solemniteti ushtarak, para të pranishmëve u realizua edhe stërvitje demonstruese me qentë zyrtarë nga Qendra për Kujdes dhe Dresurë, qendër kjo e cila është pjesë e KTD-së. Gjithashtu, ishte e ekspozuar edhe një pjesë e pajisjeve dhe e armatimit, u lexua edhe poema më e mirë nga ana e nxënësve të shkollave të Velesit që morrën pjesë në garën me rastin e Ditës së KTD, ndërsa u ekspozuan edhe vizatime të nxënësve të shkollave fillore.

Automjeti univerzal modular i terrenit „SUPACAT HMT 600“

Automjeti univerzal modular i terrenit „SUPACAT HMT 600“ mund të përdoret për zbulimin e hapësirës së betejës thellë në sfond, për sulm të shpejtë dhe mbështetje zjarri, si një mjet i lehtë taktik për mbështetjen logjistike/transportin dhe sigurinë e autokolonave, si dhe aftësitë që zotëron si lëvizshmëri e lartë, qëndrueshmëri dhe manovrim, i rëndësishëm për aplikimin e tij në terrenin tokësor. Shkurtesa e automjetit HMT do të thotë „High Mobility Transporter“, apo në përkthim „transportues me ndërveprim të lartë“. Ndryshe nga modelet bazë, "SUPACAT HMT400 Jackal" dhe "Jackal 2", të cilat janë me rrota 4x4, versioni i zgjeruar (i zgjeruar) "HMT 600 Coyote" ka një lëvizje me rrota 6x6, ngarkesë më të lartë dhe më shumë karburant, gjë që e lejon atë të mbajë më të mëdha, sasi të pajisjeve shtesë dhe mbrojtjes në distanca më të gjata dhe mund të mbështesë ekuipazhin e tij në distanca më të gjata. Në thelb, versioni "HMT 600 Coyote" është krijuar nga versioni "HMT 400 Jackal 2" (4x4). Për të modifikuar nga versioni 4x4 në versionin 6x6, nevojiten dy ose tre ekspertë, të cilët, në rreth 2 orë në një punishte teknike, mund të kryejnë një përmirësim duke shtuar module shtesë (përbërës). Automjeti ka një sistem të integruar me ajër dhe amortizues hidraulik që lejon trupin të rregullohet në lartësi, d.m.th., trupi mund të ulet për të siguruar një platformë të qëndrueshme ose të ngrihet për të lejuar kalimin mbi pengesat vertikale

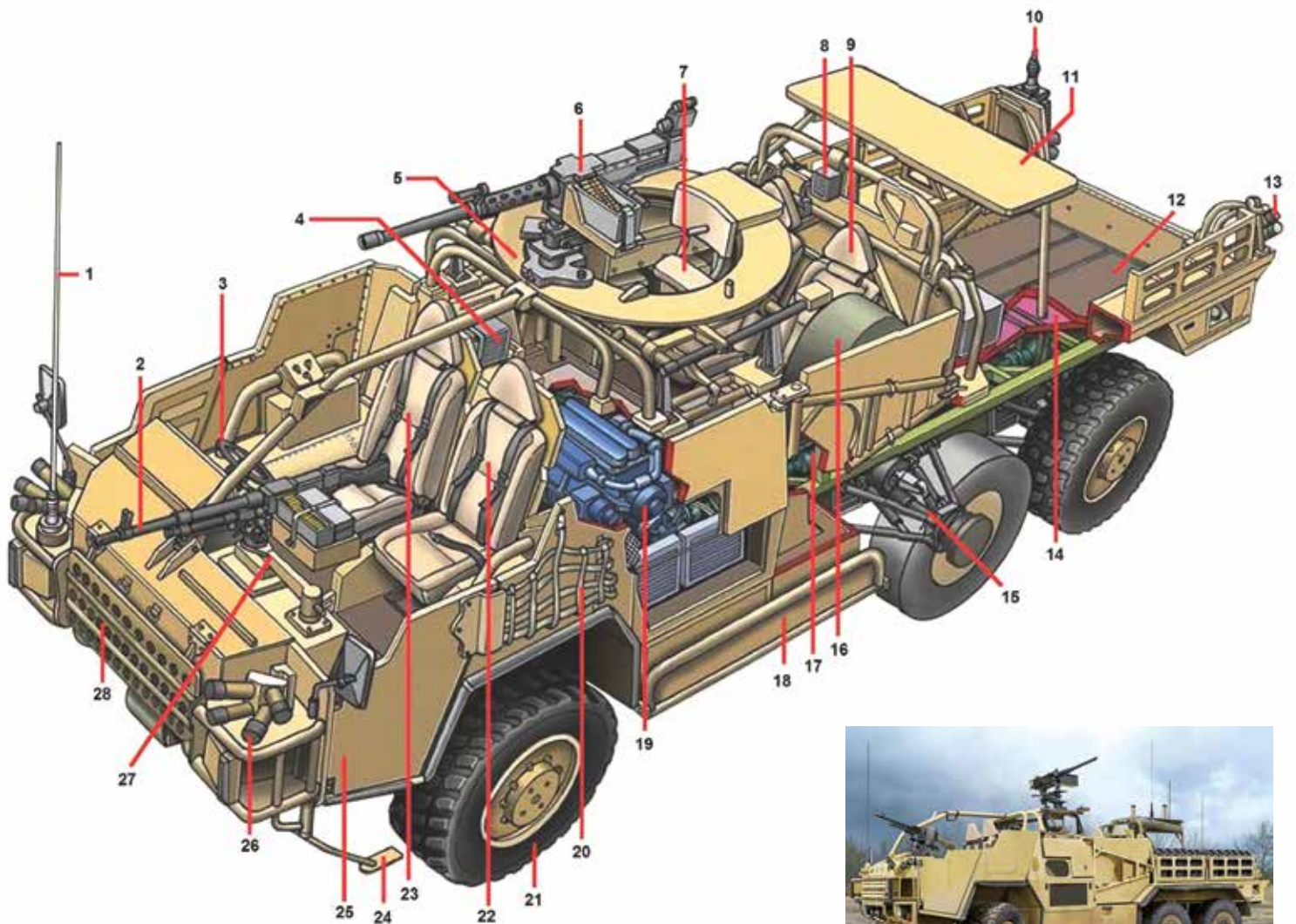
të tokës. Përveç sistemit bazë të frenimit, është instaluar edhe një sistem ABS. Lëvizshmëria e lartë e automjetit jashtë rrugës i lejon ushtarët të shmangin rrugët konvencionale të lëvizjes, të cilat mund të jenë subjekt i pritës ose zbulimit të armikut. Dizajni modular i trupit të automjetit përfshin gjithashtu mbrojtjen më të fundit të blinduar, e cila është ndër më të mirat në botë. Armatura modulare për mbrojtjen e dyshemesë nga shpërthimi i minave dhe mbrojtje balistike është zhvilluar nga kompania "Jankel Armouring Ltd", dhe pllakat e blinduara vendosen nën ndarjen e ekuipazhit, në makinë, ndarje transporti dhe në anët e automjetit, dhe sediljet janë të destinuara për të thithur valën e goditjes nga shpërthimi i minës. Pjesa e sipërme e kabinës është lënë e hapur, për të rritur dukshmërinë dhe për të rritur manovrimin me armë zjarri të montuara, por ky konstruksion ofron mbrojtje të kufizuar. Si makinë, motori dizel me 6 cilindra "Cummins 6.7L" me fuqi 180 kf është i instaluar në qendër në automjet, i kombinuar me një kambio automatike me 5 shpejtësi të markës "Allison". Transmetimi lejon, në varësi të terrenit të lëvizjes, të zgjidhni ngasjen me rrota 2WD ose 4WD. Ndryshe, versionet e reja të automjetit janë të pajisura me sistem për rregullimin automatik të presionit të gomave. Automjeti ka si parazgjedhje dy piedestale (pozicione) për armë zjarri dhe sipas nevojave të përdoruesit mund të pajiset me automatikun e rëndë "M2 HB" me kalibër 12.7 mm, mitralozin "FN MAG" me një granatëhedhës automatik 7,62 mm dhe 40 mm. Sipas nevojave të përdoruesit, automjeti mund të pajiset edhe me futje të rrafshët në goma (që mundësojnë drejtimin e automjetit me goma të demtuara), çikrik me kablllo vetë-tërheqëse, mbajtëse armësh shtesë, me telekomandë, stacionet e betejës, lëshuesit e raketave kundër armaturës, hedhësit e granatës tymi, dritat IR, pajisjet e komunikimit VHF dhe HF, sistemi i kyçjes së rrotave, vendosja e timonit majtas ose djathtas, pajisje

ISTAR (Intelligence, Surveillance, Target Acquisition, and Reconnaissance/ pajisje për inteligjencë, vëzhgim, përvetësim dhe zbulim të objektivave) dhe të tjera. Nëse është e nevojshme, automjeti mund të tërheqë rimorkio të lehta ose artileri. Automjeti mund të transportohet me avion transporti C-130 dhe avionë të tjerë më të mëdhenj. Nga versioni bazë modular „SUPACAT HMT 400 Jackal 1“ (4x4), janë zhvilluar edhe verzionet tjera si: „HMT 400 Jackal 2“ (4x4), „HMT 600 Extenda“ (6x6) „Coyote“ dhe „HMT 600 Extenda Mk2“ (6x6). Përdoruesit e këtij automjetit janë: Mbretëria e Bashkuar, SHBA-ja, Australia, Ukraina dhe disa vende të tjera.

Ivica Dameski

Sqarimi i fotografisë

1. Antena
2. Pushkomitralozi „FN MAG“
3. Timoni
4. Pajisje të komunikimit „VHF UK/ VRC358“ и „359 и „HF UK/PRC352“
5. Unazë me postament për pushkomitrolezit, mitralozit, apo mortajës e cila mundëson veprim prej 360°
6. Mitraloz i rëndë „M2 HB“
7. Vendi i dorëzës me armë (shënjestruesi)
8. Pajisja me tela për komunikim intern ndërmjet anëtarëve të ekuipazhit
9. Sedilje që mundëson mbrojtje nga shpërthimi i minave
10. Mbajtësi i antenës
11. Platformë për vendosjen e pajisjeve të ndryshme
12. Hapësira e ngarkimit
13. Lansues i granatave të gazit
14. Pllaka e blinduar në dyshemenë për mbrojtjen e minave

- 15. Nyja e rrotës, e pajisur me suspensionin e pavarur
- 16. Rrota reserve, e vendosur tek dera rrethore e pjesës së pasagjerëve
- 17. Redaktuesi
- 18. Pragu palosës metalik
- 19. Dizel motori „Cummins 6.7L“
- 20. Rrjeti për vendosjen e pajisjes personale të ushtarëve
- 21. Dimenzioni i rrotave 335/89 R20
- 22. Sedilje për bashkëudhëtarin, që mundëson mbrojtje nga minat, dedikuar për shenjësuresin e përparëm të pushkomitralozit
- 23. Sedilja e shoferit
- 24. Shkalla
- 25. Dera e blinduar
- 26. Lansuesi i granatave të gazit
- 27. Postamenti i pushkomitralozit „ FN MAG“
- 28. Lym i profiluar për tërheqjen e automjetit nga rëra apo balta

Karakteristikat taktiko-teknike të „SUPACAT HMT 600“	
Ekupazhi	1+4 sedilje
Gjatësia	7.040 mm
Lartësia	minimum 1.885 mm / maksimumi 2.445 mm
Gjerësia	2.500 mm
Klirensi	minimumi 180 mm / maksimumi 485 mm
Pesha (me karburant dhe blindues)	6.6 ton
Ngarkesa e dobishme	3.9 ton
Pesha luftarake	10.5 ton
Motori	dizel Cummins 6.7L, me fuqi prej 180 kc
Shpejtësia maksimale	120 km/h
Autonomia e lëvizjes	700 km/h
Kapaciteti i karburantit	200 litra
Pengesa vertikale	500 mm
Kalim mbi hendek	700 mm
Pengesa ujore	1 m
Pengesa e përparme	60%
Pengesa anësore	35%

Sistemi i mbrojtjes ajrore „Iron Dome“

Sistemi „Iron Dome“ është projektuar dhe dedikuar për të kapur dhe shkatërruar raketa me rreze të shkurtër dhe predha artilerie. Mund të përdoret në të gjitha kushtet e motit dhe në rastet kur trajektorja e parashikuar e raketave do të kërcënonte një zonë të populluar në territorin izraelit. Kupola e hekurt është projektuar për të kapur raketat balistike dhe artilerie, si dhe raketat e drejtuara me saktësi dhe ato të lundrimit, të qëlluara në një distancë prej 4 deri në 70 kilometra. Programi për sistemin izraelit të mbrojtjes raketore filloi në 2005 dhe zhvillimi në 2007. „Iron Dome“ është projektuar për të siguruar një „ombrellë“ mbi qytete kundër raketave balistike të armikut me rreze të shkurtër dhe predhave të artilerisë 155 mm. Sistemi i mbrojtjes u testua me sukses

Sistemet e mbrojtjes ajrore janë thelbësore për mbrojtjen e popullatës, për integritetin territorial dhe sovranitetin e një shteti, si dhe për infrastrukturën kritike. Sistemi i lëvizshëm i mbrojtjes ajrore të Izraelit, i njohur si „Iron Dome“ - „Kupola e Hekurt“, është zhvilluar nga kompanitë izraelite „Rafael Advanced Defense Systems“ dhe „Israel Aerospace Industries“

në vitin 2009 dhe fillimisht testi u krye pa përgjuar fizikisht një raketë apo raketë. Në korrik të vitit 2009, gjatë një testi të Ministrisë së Mbrojtjes, sistemi kapi me sukses një numër raketash. Që nga përgjimi i tij i parë operacional (luftarak) i kryer nga forcat ajrore izraelite në prill të 2011, sistemi është dëshmuar revolucionar në mbrojtjen ajrore të Izraelit. I zhvilluar në një kohë

rekord prej vetëm 2.5 vjetësh, Iron Dome është një zgjidhje e provuar luftarake e raketave me rreze të shkurtër veprimi (VSHORAD).

Nga viti 2011 deri në vitin 2022, Shtetet e Bashkuara kontribuan me burimet e veta financiare në sistemin e mbrojtjes Iron Dome. Në vitin 2021, Izraeli ra dakord të lejojë Shtetet e Bashkuara të vendosin bateri të sistemeve të mbrojtjes raketore

Iron Dome në bazat ushtarake në Gjirin Persik, Evropë dhe Azi. Në vitin 2022, dy bateri Iron Dome iu dorëzuan ushtrisë amerikane. Izraeli ka krijuar një sistem të mbrojtjes ajrore me shumë shtresa. Përfshin Iron Dome, David's Sling, Arrow 2, Arrow 3, sisteme të mbrojtjes ajrore dhe sisteme raketore anti-balistike, si dhe armë lazer „Iron Beam“. Zyrtarët izraelitë kanë vlerësuar efektivitetin e Iron Dome të jetë midis 75% dhe 90%, dhe pretendohet të jetë më efektiv se sistemet e tjera të mbrojtjes raketore. Sot, ky sistem është praktikisht mburoja raketore më e testuar me qindra raketa dhe raketa artilerie të kapura. Gjatë viteve të '90-ta, partia politike islamike shiite libaneze me bazë në Liban dhe grupi militant Hezbollah lëshuan raketa në qendrat e popullsisë veriore të Izraelit duke paraqitur një sfidë sigurie për Forcat e Mbrojtjes të Izraelit. Në atë kohë, Izraeli po promovonte idenë e sistemit të tij anti-raketë me rreze të shkurtër. Progres i rëndësishëm u arrit gjatë vitit 2004, me ndryshimet në Byronë e Kërkimit dhe Zhvillimit të Forcave të Mbrojtjes të Izraelit dhe mbështetjen për projektin nga politikanët kryesorë. Gjatë Luftës së Dytë të Libanit në vitin 2006, rreth 4,000 raketa me rreze të shkurtër të lëshuar nga Hezbollahu ranë në pjesët veriore të Izraelit, duke përfshirë Haifën, qytetin e tretë më të madh të vendit. Gjatë këtij sulmi me raketa pati viktima civile dhe rreth 250,000 qytetarë izraelitë u evakuuan në pjesë të tjera të Izraelit. Për më tepër, rreth një milion qytetarë të Izraelit u mbrojtën brenda dhe rreth strehimoreve gjatë konfliktit. Ndërmjet viteve 2000 dhe 2008, më shumë se 8,000 raketa u hodhën pa dallim kundër Izraelit nga Gaza. Këto ngjarje përfaqësonin një kërcënim serioz të sigurisë për vendin dhe qytetarët e Izraelit. Duke marrë parasysh zhvillimet e mësipërme të sigurisë dhe kërcënimet që vijnë nga raketat e lëshuara nga Hamasi dhe Hezbollahu, gjatë shkurtit 2007 Ministri i Mbrojtjes miratoi dhe zgjodhi sistemin e mbrojtjes raketore të Izraelit me rreze të shkurtër veprimi. Për më tepër, fondet për prodhimin dhe vendosjen e Iron Dome dhe raketave interceptuese u miratuan nga Kongresi i Shteteve të Bashkuara pasi u kërkua nga Presidenti i Shteteve të Bashkuara në vitin 2010. Ky është investimi i parë direkt i SHBA-së në projekt dhe një ndihmë e tillë financiare përshpejtoi përfundimin e sistemit të mbrojtjes, i cili ishte vonuar për një kohë të gjatë

për shkak të mungesës së buxhetit. Sistemi u shpall plotësisht funksional dhe fillimisht u vendos në 2011. Në të njëjtin vit, ajo u testua në të vërtetë, domethënë u përdor në luftime duke përgjuar një raketë të lëshuar nga Gaza. Një vit më pas, The Jerusalem Post raportoi se sistemi rrëzoi 90% të raketave të lëshuara nga Gaza që do të kishin zbritur në zonat e populluara të Izraelit. Në atë kohë, u konsiderua seriozisht rritja e rrezes së përgjimit nga maksimumi 70 në 250 kilometra, si dhe mundësia që sistemi të përgjonte raketat që vijnë njëkohësisht nga dy drejtime. Përveç vendosjes së sistemit në tokë, u njoftua në vitin 2017 se Iron Dome do të vendoset në det në të ardhmen dhe do të lidhet me sistemin raketor izraelit Barak 8 për të mbrojtur platformat e gazit. Sistemi është projektuar për të kundërshtuar raketat me rreze të shkurtër veprimi, mund të operojë ditën dhe natën, në kushte të pafavorshme të motit dhe t'u përgjigjet njëkohësisht kërcënimeve të shumta. "Iron Dome" mund të mbrojë qytetet dhe objektivat e rëndësishëm nga sulmet masive me raketa ose artileri. Sistemi mund të monitorojë njëkohësisht qindra kërcënime hyrëse me aftësinë për të diferencuar. Ajo injoron raketat dhe raketat që nuk paraqesin asnjë kërcënim dhe vepron kundër atyre raketave që do të binin në zonat e populluara me qëllim që të shkaktojnë dëme në popullatë dhe infrastrukturë. Sistemi ka tre komponentë qendrorë. Radari i zbulimit dhe gjurmimit është ndërtuar nga ELTA Systems (një kompani izraelite e produkteve dhe shërbimeve të mbrojtjes e specializuar në radar, ELINT, COMINT, C4ISTAR,

luftë elektronike, komunikim, sisteme autonome tokësore, inteligjencë dhe produkte kibernetike, një degë e Israelit Aerospace Industries) dhe nga forcat e mbrojtjes izraelite. Sistemi i radarëve të mbrojtjes raketore gjithashtu merr informacion paraprak nga radarët e tjerë të lidhur izraelitë. Komponenti tjetër është Qendra e Kontrollit për Menaxhimin e Luftës dhe Kontrollin e Armëve, e ndërtuar nga një kompani softuerike izraelite. Komponenti i fundit është Njësia e Shkatërrimit të Raketave në hyrje. Lëshon raketën interceptor Tamir (3 metra e gjatë dhe 90 kilogramë peshë), e pajisur me sensorë elektro-optikë dhe disa kontrolle drejtuese për manovrim të lartë. Raketa është ndërtuar nga kompania „Rafael“. Një bateri tipike "Iron Dome" ka 3 deri në 4 njësi me 20 raketa për njësi. Të gjithë komponentët e sistemit mund të ngrihen, transportohen dhe vihen në përdorim në një vend tjetër. Procedura e mbrojtjes nga raketat fillon me radarin që zbulon lëshimin e raketës dhe gjurmon trajektoren e saj. Qendra e kontrollit të menaxhimit llogarit pikën e ndikimit dhe llogarit nëse objektivi përbën një kërcënim për një zonë të caktuar. Vetëm kur zbulohet një kërcënim i tillë, raketa interceptuese aktivizohet për të shkatërruar raketën në hyrje përpara se të arrijë në zonën e synuar të goditjes. Krahasuar me një bateri klasike raketore kundërajrore, "Iron Dome" vendoset dhe ndërtohet në mënyrë të pavarur në një zonë më të madhe, lidhet dhe kontrollohet nga distanca nëpërmjet një lidhjeje të sigurt me valë.

Dragan Pavlovski

Automjeti i blinduar modular i armatës finlandeze „Patria AMV XP“

„**P**atria AMV XP“ është versioni më i fundit i mjetit modular të blinduar me shumë qëllime „Patria 8x8“ (AMV), i zhvilluar nga kompania finlandeze Patria.

Automjeti synon të sigurojë ngarkesë shtesë, performancë të përmirësuar dhe mbrojtje. Automjeti është i integruar me pajisje të avancuara të misionit për të ofruar aftësi të zgjeruara operacionale në fushën moderne të betejës. Kompania „Patria“ prezantoi automjetin AMV XP, të integruar me frëngjinë Leonardo HITFACT I në ekspozitën ndërkombëtare të mbrojtjes IDEX 2019, mbajtur në Abu Dhabi, Emiratet e Bashkuara Arabe, në shkurt 2019. Patria AMV XP përmban një dizajn modular me teknologji të fshehtë të fshehtë dhe një nënshkrim të ulët radar dhe termik. Është 8.4 metra e gjatë, 2.8 metra e gjerë dhe 2.4 metra e lartë. Peshë luftarake e mjetit është 32,000 kg, ndërsa ngarkesa është 15,000 kg. Automjeti i blinduar përmban një „ndërfaqe“ të përgjithshme për

„Patria AMV XP“ 8x8 është automjet avancues i fuqishëm i blinduar e modular me disa variante, që ofron lëvizshmëri të jashtëzakonshme, mbrojtje dhe fuqi zjarri

arkitekturën e automjeteve dhe të dhënat dixhitale dhe sistemet e kontrollit të automjeteve. Mundëson ndërveprimin e rrjetit ndërmjet automjeteve. Automjeti „AMV XP“ mund të integrohet me: sistemet e armëve të zjarrit të drejtpërdrejtë 120 mm, sistemet e armëve të kalibrit të mesëm, sistemin e mortajës Patria Nemo 120 mm dhe sistemet e raketave antitank ose kundërajrore, për të ofruar fuqi superiore zjarri. Ai mund të mbajë një ngarkesë më të madhe, duke përfshirë të gjitha sistemet e armëve, municionet dhe pajisjet e ekuipazhit, siç kërkohet nga misioni. Automjeti siguron mbrojtje kundër pajisjeve shpërthyesë të improvizuara (IED) dhe mbrojtje kundër kërcënimeve bërthamore, biologjike dhe kimike (NBC), në mënyrë që të

maksimizohet mbrojtja e personelit nga pajisjet shpërthyesë dhe substancat NBC. Mbrojtja e blinduar e mjetit siguron mbrojtje balistike deri në nivelin „K5+“ dhe mbrojtje kundër minave sipas NATO „STANAG 4569“, niveli „4a/4b“. Automjeti i blinduar „AMV XP“ fuqizohet nga një motor inline me gjashtë cilindra që gjeneron 450 kW fuqi dhe 2,250 Nm çift rrotullues. Sistemi i drejtimit përdor një transmetim automatik me shtatë marsha përpara dhe dy mbrapa. Linja e lëvizjes së automjetit përfshin sisteme me të gjitha rrotat, është e pajisur me futje të sheshta dhe një sistem qendror të fryrjes së gomave, i cili i lejon drejtuesit të rregullojë presionin e gomave sipas kushteve të ndryshme të terrenit. Sistemi i frenimit është hidraulik, përmes ajrit, me një sistem frenimi kundër bllokimit

(ABS-sistem frenimi kundër bllokimit) për siguri të shtuar. Ai përdor një servo-drejtues, të lidhur mekanikisht për boshtin e parë dhe të dytë. Ky mjet i blinduar është i pajisur me një sistem të avancuar të pezullimit hidropneumatik plotësisht të pavarur për performancë më të mirë jashtë rrugës. Lëvizshmëria e automjetit përmirësohet më tej me shtimin e një sistemi të integruar të kontrollit të terrenit dhe drejtimit opsional të boshtit të pasmë. Mjeti i blinduar mund të kryejë edhe operacione amfibe. AMV XP ofron një shpejtësi rrugore prej më shumë se 100 km/h dhe mund të udhëtojë me një shpejtësi maksimale prej 10 km/h në ujë. Automjeti është i aftë të funksionojë edhe në kushtet më sfiduese, duke përfshirë shkretëtirat e nxehta dhe mjediset arktike. Kompania "Patria" dorëzoi një automjet AMV XP 30 t 8x8 në Lituani në dhjetor të vitit 2015. Ky automjet ka një strukturë të përmirësuar dhe plotëson kërkesat e mbrojtjes lituaneze, duke përfshirë mbrojtjen balistike, si dhe mbrojtjen nga minat dhe IED. Kompania „Patria“ u zgjodh nga Ministria e Mbrojtjes e Sllovakisë dhe nga ajo finlandeze për të zhvilluar një prototip të ri AMV XP 8x8 të mjetit luftarak të këmbësorisë (IFV) nën programin "Bojovými Obrněnými Vozidly" (BOV) në dhjetor 2017. Programi i zhvillimit të IFV u testua fillimisht në Sllovaki, dhe faza tjetër e testimit ishte në Finlandë. Në Mars 2022, automjeti u zgjodh fitues i programit "BOV". Sllovakia dhe Finlanda nënshkruan një marrëveshje qeveri me qeveri me Patria në gusht 2022. përblerjen e 76 mjeteve luftarake të blinduara, si pjesë e një nisme që përfshin 10 autoambulanca, 6 mjete komandimi dhe 60 mjete luftarake këmbësorie "IFV". Në shtator të 2023, "Patria" dorëzoi variantin e parë ambulator të "Patria AMV XP" në Sllovaki. Dorëzimi pritet të përfundojë deri në vitin 2027. Kompania "Konstrukta

Defense" është kontraktori kryesor, ndërsa EVPU është furnizuesi i sistemit të armëve për Programin. Në dhjetor 2020 Automjetet Patria AMV XP u dorëzuan në Japoni për testim. Patria AMV XP 8x8 u zgjodh në dhjetor 2022 për të zëvendësuar transportuesit e blinduar të personelit të forcave të vetëmbrojtjes tokësore të Japonisë "Type 96 8x8" si pjesë e programit „Transportuesi i blinduar me rrota“. Në vitin 2023, „Patria“ dhe „Japan Steel Works“ nënshkruan marrëveshje për prodhimin e automjeteve „AMV XP“ 8x8 në Japoni.

Dizajni modular i "Patria AMV XP" lejon instalimin e komponentëve të ndryshëm, për nevoja të ndryshme misioni, pa ndryshuar sistemet bazë të automjetit. Modeli bazë shërben si një platformë për një sërë variante, duke përfshirë një transportues të blinduar të personelit, një mjet luftarak këmbësorie (IFV), një mjet komandimi, një ambulancë, një mjet zbulimi, një transportues të sistemit të drejtuar raketash antitank, një rikuperim të blinduar. dhe mjet rikuperimi, dhe mjet transportues me sistem mortaja 120 mm „Patria Nemo“. Versioni me çati të lartë i Patria AMV XP ofron më shumë hapësirë të brendshme në pjesën e pasme, duke rritur lartësinë e automjetit në 34 cm, për konfigurimin e automjetit komandues, automjetit C4I, ambulancës ose makinës së punishtes. Varianti i platformës së mjetit transportues të armëve të rënda është projektuar për të mbajtur sisteme armësh të kalibrit të madh, duke

përfshirë sistemin e mortajës AMOS 120 mm ose armët e lëvizshme 105/120 mm. Automjetet karakterizohen nga efikasiteti, besueshmëria, rezistenca, mbrojtja e fortë, përdorimi dhe mirëmbajtja e thjeshtë dhe çmimet e përbalueshme. "Patria" ka furnizuar dhe pajisur ekskluzivisht forcat e OKB-së me këto modele në misione të shumta paqeruajtëse në mbarë botën. Duke ndjekur tendencat moderne në prodhimin e mjeteve luftarake të blinduara me rrota dhe duke përdorur përvojat e fituara në misione të shumta të udhëhequra nga OKB-ja, finlandezët vendosën të prodhojnë mjetin e shkëlqyer modular të gjeneratës së tretë të blinduar me shenja „AMV 8x8“. Automjetet finlandeze 8x8 nga familja "Patria" janë në dispozicion në disa vende. Operatorët dhe klientët globalë janë: Finlanda, Polonia, Kroacia, Afrika e Jugut, Sllovenia, Suedia dhe OEA. Automjetet hynë në shërbim në vitin 2006 dhe që atëherë janë prodhuar më shumë se 2000 automjete. Me prodhimin e automjeteve "Patria AMV 8x8", Finlanda është ngritur në krye të prodhuesve botërorë të automjeteve luftarake. Sipas ekspertëve të kësaj fushe, e ardhmja e këtyre automjeteve është e garantuar për 30 vitet e ardhshme dhe popullariteti i tyre dëshmohej nga interesimi në rritje i një numri të madh vendesh, të cilat duan të pajisin forcat e tyre të armatosura me to.

Idriz Idrizoski

Karakteristikat e „Patria AMV XP“:	
Gjatësia	8,4 metra
Gjerësia	2,8 metra
Lartësia	2,35 metra
Pesha	32 ton (luftarake)
Ngarkesa	15 ton
Ekuipezhi	3+8-10 ushtarë
Autonomia e vargut	800 km
Shpejtësia maksimale në rrugë	100 km/h (62 mph)
Tejkalimi i pengesës	deri 60%
Tejkalimi i pengesës anësore	30%
Tejkalimi i pengesës vertiake	0,7 m
Tejkalimi i hendekut	2 m
Tejkalimi i pengesës ujore	1,5 m
Shpejtësia e lundrimit	10km/h

„Kawasaki Ki-61“

Gjatë Luftës së Dytë Botërore, udhëheqja ushtarako-politike japoneze krijoi një strategji që synonte zgjerimin territorial në perëndim, drejt Kinës, në jug drejt Indonezisë dhe, në lindje, drejt ishujve të Paqësorit, të cilët ishin kryesisht nën udhëheqjen amerikane ose britanike. Marinës japoneze u dha një rol parësor me aeroplanët e saj kryqëzorë, me aeroplanmbajtëse shumë moderne që ishin të pajisur me një numër të madh armësh kundërajrore dhe një nga avionët më të mirë të luftës, “Mitsubishi A6M”, i quajtur „Zero“. Edhe pse ky avion ishte projektuar kryesisht për përdorim detar, në fazat e fundit të Luftës së Dytë Botërore, japonezët e përdorën atë edhe nga toka. Por në fakt, si pothuajse të gjithë avionët e tjerë të Forcave Ajrore Japoneze, “Zero” kishte një motor të quajtur “Star”, i cili ftohej me anë të qarkullimit të ajrit. Kjo, natyrisht, kishte avantazhet dhe disavantazhet e saj. Disavantazhi i avionëve me motor

Fluturakja „Kawasaki Ki-61“ ose, e njohur në mesin e avionëve japonezë si “Dallëndyshja Fluturuese”, shërbeu në forcën ajrore të ushtrisë japoneze si pilot luftarak. Avioni u emërua “Luftëtar i Ushtrisë Lloji 3” dhe ishte projektuar posaçërisht për operacione tokësore dhe tokësore

inline që ftoheshin duke përdorur një substancë të lëngshme të ngjashme me antifrizin ishte e dukshme. Për të vendosur një ekuilibër të avionëve të pajisur me motorë të ndryshëm për qëllime të ndryshme, udhëheqja e aviacionit japonez u pasurua me Kawasaki Ki-61 të shkëlqyer, i vetmi avion japonez me motor inline në prodhim serial aktiv gjatë Luftës së Dytë Botërore. Avioni “Kawasaki Ki-61”, i njohur në mesin e aviatorëve japonezë si “Flying Swallow”, ishte një avion luftarak që shërbente për nevojat e aviacionit të ushtrisë japoneze. Avioni u emërua “Luftëtar i Ushtrisë Lloji 3” dhe ishte

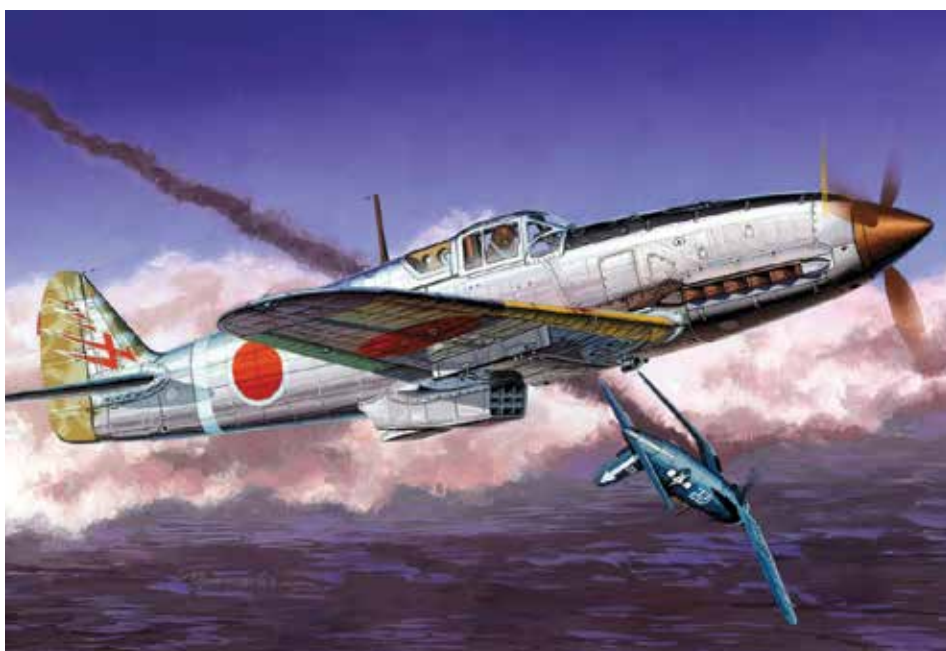
projektuar posaçërisht për veprime operacionale nga dhe në tokë. Kjo do të thoshte se avioni nuk kishte aftësinë të ulet dhe të ngrihej nga një aeroplanmbajtëse ose të kryente operacione nën autoritetin e degës së aviacionit të Marinës Japoneze. Shfaqja e parë e “Kawasaki Ki-61” shkaktoi keqvlërësimin e ekspertëve të aviacionit aleat, të cilët besonin se Forca Ajrore Japoneze kishte në radhët e saj gjahtarët gjermanë “Messerschmitt Bf-109” dhe gjahëtarët italianë “Macchi C 202”. Këto gjykime të gabuara në atë kohë ishin për shkak të ngjashmërisë së madhe të Kawasaki Ki-61 me avionët e famshëm të forcave ajrore

në zonën e motorit, të cilat mund të hiqeshin për qasje praktike dhe të lehtë në çdo punë mekanike nëse lind nevoja. Por avioni luftarak japonez kishte panele anësore të fiksuara, në të njëjtën linjë me pjesën tjetër të kornizës së avionit. Në vend të aksesit mekanik anësor, avioni ishte projektuar për akses vetëm nga panelet e sipërme dhe të poshtme, gjë që për disa mekanikë dhe pilotë ishte një avantazh, por për të tjerët shumë e ndërlikuar. Ishte në një nga panelet fikse anësore që ishte vendosur ndenja e ajrit që ushqente turbinën e motorit të avionit. Menjëherë pas strukturës së motorit ishte municioni për armatimin kryesor të "Kawasaki Ki-61". Takeo Doi projektoi avionin me një armatim kryesor prej dy mitralozave të sinkronizuar 12.7 mm Ho-103. Individualisht, ato ishin shumë të lehta për kalibrin e tyre, veçanërisht në krahasim me mitralozat aleate të të njëjtit kalibër. Për më tepër, municioni për mitralozët ishte i lehtë, por fuqia goditëse u ruajt duke kompensuar shpejtësinë jashtëzakonisht të shpejtë të gjuajtjes së municioneve të mitralozit. Mitralozat vendoseshin në mënyrë jolineare, pas motorit, përpara kabinës, një përpara dhe një pas. Madje disa prej tyre hynë në kabinë. Kapaciteti i municionit ishte 500 kokrra me kalibër 12.7 milimetra për të dy mitralozat, pra 250 copë municione për çdo mitraloz. Përveç armatimit kryesor, avioni kishte edhe dy mitralozë "Type 89" me kalibër 7.7 milimetra, të vendosur në krahë. Gjegjësisht, karakteri i të ashtuquajturit armatim dytësor ishte i adaptueshëm, pasi variante të ndryshme të avionit

ishin të pajisur përkatësisht me një grup të ndryshëm të mitralozave dhe topave. Dizajni përfshinte gjithashtu një rezervuar karburanti vetë-vulosës me një kapacitet prej 165 litrash, i vendosur prapa sediljes së pilotit. Pjesa e përparme e kabinës ishte prej xhami metalik të përforcuar për mbrojtjen e pilotit, me trashësi 13 milimetra, e vendosur pas kokës së pilotit. Në kabinë, gjegjësisht në mes të strukturës së avionit, nën krahë, ndodheshin ftohësi i vajit dhe radiator i ftohjes së motorit. Distanca midis rrotave të avionit ishte 4 metra, e cila për periudhën e hershme të Luftës së Dytë Botërore ishte një element i pazakontë. Kjo rriti ndjeshëm stabilitetin e avionit. Një rezervuar pjesërisht vetë-vulosës me një kapacitet prej 190 litrash ishte vendosur në çdo krah të avionit. Të gjitha këto tipare të projektimit të avionit shkaktuan admirim tek pilotët japonezë. Ata u lanë veçanërisht të impresionuar nga armatimi, aftësia e tankeve vetë-vulosëse dhe aftësia e avionit për të kryer një manovër "zhytjeje". Përkatësisht, autoriteti japonez i aviacionit organizoi një konkurs të shkurtër për të testuar aftësitë e "Kawasaki Ki-61". Avionët japonezë "Nakajima Ki-44", gjerman "Messerschmitt Bf-109 E-7", rus "LaGG-3" dhe ai "amerikan" „Curtiss P-40 Warhawk". „Kawasaki Ki-61" pati përparësi kundrejt të gjithë avionëve, duke tejkaluar të gjithë në manovrim dhe në arritjen e shpejtësisë maksimale. Në gjysmën e parë të Luftës së Dytë Botërore, avioni japonez Kawasaki Ki-61 ishte

gjermane dhe italiane. Përkatësisht, avioni japonez kishte një motor në linjë, ai ishte i pozicionuar poshtë, pra në një pozicion të përmbysur, i njëjtë me pozicionin e motorit të ndezur „Messerschmitt Bf-109". Në fund të fundit, udhëheqja ushtarako-politike japoneze, në vitet para fillimit të Luftës së Dytë Botërore, dërgonte rregullisht inxhinierë, diplomatë dhe ekspertë të tjerë në Gjermani dhe Itali për të mbledhur sa më shumë informacion dhe aftësi teknologjike. Nuk është çudi që dizajni i "Kawasaki Ki-61" të kujtonte disa prej avionëve të famshëm gjermanë ose italianë, kështu që aleatët e quajtën atë „Tony". Luftëtari japonez u projektua në dhjetor 1940 nga Takeo Doi. Ai mori udhëzime nga Forcat Ajrore Japoneze për të krijuar një luftëtar që do të zotëronte motorin gjerman „Daimler-Benz DB 601", Emri japonez i këtij luftëtar ishte "Ha-40". Drejtime të tilla u nxitën nga performanca e shkëlqyer e luftëtarit gjerman Messerschmitt Bf-109 E, i cili fuqizohej nga i njëjti motor. Një nga elementët më të mrekullueshëm të dizajnit të Kawasaki Ki-61 ishte pikërisht në pjesën e hundës, rreth motorit të avionit. E zakonshme për pothuajse të gjithë luftëtarët e Luftës së Dytë Botërore ishin panelet anësore

dukshëm superior ndaj avionëve të tjerë të armikut. Gjatë luftës, standardi dhe zhvillimi i luftëtarëve nga aleatët ishte i paarritshëm për aftësitë japoneze. Kjo rezultoi në një rënie të shpejtë të performancës në duelet reciproke ajrore. Por në fillim të Luftës së Dytë Botërore, luftarak japonez ishte një nga avionët më të mirë në skenën botërore.

Variantet

Gjatë gjithë luftës, udhëheqja e Forcave Ajrore Japoneze tentoi të zhvillonte variante të shumta të këtij avioni për t'iu përgjigjur presionit në rritje nga aleatët.

„Kawasaki Ki-61-I-Ko“

Ky variant ishte i pari që hyri në prodhim serial. Ai përfshinte një armatim të dy mitralozave të sinkronizuar 12.7 mm Ho-103 të vendosura në hundën e avionit dhe dy mitraloza 7.7 mm të tipit 89 të vendosura në krahët e avionit. Ky variant ishte gjithashtu i aftë të mbante një rezervuar të jashtëm karburanti me një kapacitet prej 150 litrash, ose një bombë me peshë 100 kilogramë.

„Kawasaki Ki-61-I-Otsu“

Mitralozat në krahë u zëvendësuan nga mitralozat "Ho-103" me një kalibër 12.7 milimetra. Fuqia goditëse e avionit u rrit në katër mitralozë me një kalibër 12.7 milimetra. Ky variant ishte një kombinim armatimi i rëndë dhe shumë i rrallë për një avion luftarak gjatë gjysmës së parë të Luftës së Dytë Botërore.

„Kawasaki Ki-61-I-Hei“

Armatimi i këtij varianti u rrit më tej. Mitralozat në krahë u zëvendësuan nga topat gjermanë "Mauser MG 151/20" me një kalibër 20 milimetra.

„Kawasaki Ki-61-I-Tei“

Ky variant iu nënshtrua një përmbyseje dhe modifikimi shtesë të armatimit. Ai përbëhej nga dy topa 20 mm "Ho-5" të vendosura në pjesën e hundës së avionit dhe dy mitralozë 12.7 mm "Ho-103" të vendosura në krahët e avionit.

„Kawasaki Ki-61-I-KA1d“

Ky lloj avioni ishte i armatosur me dy mitralozë 12.7 mm "Ho-103" të vendosura në pjesën e hundës së avionit dhe dy topa 30 mm Ho-155 të vendosura në krahët e avionit.

Karakteristikat kryesore të „Kawasaki Ki-61-I-KA1c“	
Ekupazhi	1
Gjatësia	8,94 metra
Hapja e krahëve	12 metra
Висина	3,7 metra
Motori	Një motor „Kawasaki Ha-40“ me 12 cilindra, i aftë të zhvillojë 1159 kuaj fuqi. Motori ka qenë i ftohtë me anë të materies fluide ngjajshëm me antifriz
Shpejtësia maksimale	580 kilometra në orë
Vargu i fluturimit operativ	580 kilometra
Lartësia maksimale e fluturimit	11.600 metra
Armatimi	Dy mitralozë „Ho-103“ me kalibër prej 12,7 milimetra Dy tope „Ho-5“ me kalibër prej 20 milimetrave Aftësi për bartjen e dy bombave me peshë prej 250 kilogramëve

Dimitar Danevski

Kompania „Beretta“ prezantoi platformën e saj të re të pushkave sulmuese

Arma më e fundit e kompanisë „Beretta“, e cila ka gati 500 vjet histori, është pushka novatore e kalibrit 5.56×45 mm, e cila është pjesë e programit "New Assault Rifle Platform", gjegjësisht "New Assault Rifle Platform" ose shkurtimisht „NARP“. Ky program u lançua në vitin 2018, kur filloi faza e parë dhe u prodhua një demonstrues funksional me dizajnin e parë të detajuar ergonomik. Gjithashtu janë kryer analiza laboratorike në kushte shtëpiake. Në vitin 2022, në fazën e dytë, u prodhuan prototipet e para me nëntë pushkë shtesë dhe u shpërndanë në regjimentet operacionale

Kompania „Beretta“ zbuloi platformën e re të pushkëve sulmuese në fund të vitit 2023 dhe versioni 5.56×45 mm është vetëm i pari në një seri armësh me tyta të gjata që ende nuk do të përmirësohen në vitet e ardhshme

të ushtrisë italiane. Në prill të 2023, programi „NARP“ kaloi piketa kryesore: rishikim kritik i dizajnit, zhvillim koncepti dhe eksperimentim. Sipas burimeve të „Beretta“-s, gjatë rrugës së zhvillimit u miratuan modifikime të rëndësishme, dhe disa elementë u ridizajnuan pothuajse plotësisht dhe u vazhduan testimet intensive laboratorike dhe operacionale

nga ushtria italiane. Siç mund të shihet nga akronimi, „NARP“, ai i referohet programit, jo armës së përfaqësuar. Arma do të marrë emrin e saj në periudhën e ardhshme, kështu që në tekstin e mëposhtëm do ta quajmë „NAPR“, sepse tani për tani ky është i vetmi informacion në dispozicion.

Përshtypja e parë kur shikon armën NARP është se ajo është një nga pushkët e shumta sulmuese të bazuara në AR15, por kjo dëshmohej të jetë e pavërtetë kur thellohesh në detaje. Në fakt, portofolit të "Beretta"-s i mungonin armë të ngjashme me "AR15" dhe kjo armë ishte më e kërkuar nga klientët, sepse lejonte kalimin më të lehtë nga një pushkë në tjetrën. Eugene Stoner, projektuesi i "AR15", padyshim bëri një punë të shkëlqyer me ergonominë, paraqitjen e butonave dhe levat e pushkëve të tij, kështu që ato u bënë standardi, megjithëse me përmirësime të vazhdueshme.

Kur kompania "Beretta" filloi të punonte në programin NARP, ajo shikoi pesë fishekët kryesorë të armëve të vogla të NATO-s, ergonominë, besueshmërinë, modularitetin dhe vdekjen e tyre. Ideja e "Beretta"-s ishte të zhvillonte pushkën e re të sulmit në bashkëpunim të ngushtë me ushtrinë italiane. U deshën gjashtë vjet për të zhvilluar një pushkë të re sulmi, kështu që ndoshta kjo periudhë duket shumë e gjatë, por duhet marrë parasysh se pothuajse dy vjet humbën për shkak të pandemisë „COVID-19“. Por prototipi i shpejtë dhe printimi 3D kanë dëshmuar çelësin për të mundësuar testimin në kohë reale të ideve që dalin nga diskutimet, veçanërisht kur bëhet fjalë për ergonominë.

Kapësja e pistoletës "NARP" është e disponueshme në kënde të ndryshme për t'iu përshtatur dëshirave të klientëve. Por çështja kryesore e ergonomisë ishte vendndodhja e kontrolleve që përfaqësojnë "ndërfaqen" midis operatorit dhe pushkës. Të gjitha komandat e pushkës janë të disponueshme si për ushtarët me dorën e djathtë ashtu edhe për atë të majtë. Këto komanda janë plotësisht simetrike dhe funksionojnë në të njëjtën mënyrë. Leva e sigurisë ka tre pozicione: zjarr i sigurt, gjysmë automatik dhe automatik

me një kënd 90° ndërmjet çdo pozicioni. Mekanizmi nuk lejon që doreza të qëndrojë në gjysmë të rrugës midis njërit dhe pozicionit tjetër, kështu që nëse këndi është nën 45° do të kthehet në pozicionin fillestar dhe nëse është mbi 45° do të lëvizë në pozicionin tjetër. U kontrollua mirë përputhshmëria e plotë me pajisjet personale të ushtrisë italiane, gjë që çoi në zbutjen e disa qosheve për të shmangur ngatërresat. Sipas kompanisë Beretta, NARP kaloi të gjitha testet e NATO-s. Projektuesit zbuluan se zgjedhja e një rrufe të rëndë siguroi besueshmëri të mirë dhe gjithashtu rezultoi në një shpejtësi të reduktuar të zjarrit prej rreth 700 fishekësh në minutë. Kjo jo vetëm që rrit kontrollin e armës kur gjuan në modalitetin automatik, por rrit edhe jetëgjatësinë e përdorimit të armës. NARP është gjithashtu i pajisur me një mbulesë për portën e nxjerrjes së fishekut, e cila redukton papastërtitë që mund të hyjnë në armë kur ajo nuk është në përdorim. Një tjetër veçori kryesore e projektimit që rrit

kontrollueshmërinë është fakti që boshti i fuçisë është më i ulët se stoku, gjë që lejon që të gjitha forcat të shkarkohen horizontalisht, duke reduktuar ngritjen e grykës. Kjo rrit saktësinë, edhe kur gjuan në modalitetin gjysmë automatik me një shkallë të lartë përsëritjeje, por edhe kur pushka përdoret në modalitetin automatik. Arma është e pajisur me një stok të zgjatshëm. Sidoqoftë, pushka "NARP" mund të pajiset me një stok të palosshëm të projektuar nga "Beretta". Të gjithë e dinë që pushkët "AR15" nuk kanë stoqe të palosshme, sepse susta kthyes futet në vetë stokun. "Beretta" e bëri atë ndryshe: susta mbrapsht ndodhet në pjesën e sipërme, një zgjidhje që thotë se rrit gjithashtu besueshmërinë. Kjo krijon një pushkë sulmi shumë kompakte që ende ruan përputhshmërinë e plotë me të gjithë aksesoret M4. Mbulesa mbrojtëse është e pajisur në të gjithë gjatësinë e saj me një shirit "picatinny" sipër, i cili lejon instalimin e llojeve të ndryshme të pamjeve optike dhe aksesoreve të shikimit të natës. Pamjet standarde

janë të palosshme, pjesa e përparme ka dy vrima, më e gjera përdoret për luftime nga afër, ndërsa më e ngushta është projektuar për objektiva në 200 metra dhe përdoret për gjuajtjen e pushkës. Pjesa e përparme e pushkës është gjithashtu e pajisur me fole M-LOK në anët dhe në fund. Kjo lejon montimin e drejtpërdrejtë të aksesorëve ose përdorimin e një përshtatësi për shinat "picatinny". Kompania „Beretta“, ka zhvilluar gjithashtu një "ndërfaqe" specifike për të lejuar instalimin e granatës së saj nën tytën 40 mm "GLX160" të projektuar për pushkën sulmuese „ARX160“.

Pushka mund të pajiset me një tytë 11 inç ose 14 inç për përdorime të ndryshme. Versioni me tytë të shkurtër është 812 mm i gjatë me shtyllën teleskopike të zgjatur dhe 730 mm me bosht të palosur, ndërsa versioni me tytë më të gjatë është 888 mm me shtyllë të zgjatur dhe 806 mm me palosje.

Pushka "NARP" është shumë e hollë, gjerësia e saj është vetëm 78 mm. Me një kornizë boshe municioni polimer, masa është rreth 3.3 kg për versionin më të gjatë dhe 3.2 kg për versionin më të shkurtër. Pushka pranon të gjitha llojet e kornizave të municionit metalik ose polimer „STANAG 4179“. Çmontimi i pushkës është shumë i thjeshtë, pasi nuk nevojiten mjete për pastrimin apo zgjidhjen e problemeve, dhe të gjitha kunjat janë të siguruara, gjë që shmang humbjen e tyre, gjë që është një faktor kyç, sidomos gjatë natës. E njëjta gjë është e vërtetë në nivelin e punishtes, ku montimi i gabuar parandalohet nga projektimi.

Pushka e parë e serisë "NARP" ka një kalibër të NATO-s 5.56 mm. "Beretta" tashmë po konsideron zhvillimin e armës në kalibra të tjerë si: "300 Blackout", 6.5mm "Creedmoor" dhe 7.62x51mm. "Beretta" do të fillojë edhe dizajnimin e pushkëve të tjera të serisë "NARP", pasi pushka sulmuese 5.56x45 mm është vetëm pika e fillimit. Pushka "NARP" do të zhvillohet në shumë versione dhe variante, me gjashtë gjatësi të ndryshme tytash: 178 mm, 292 mm, 368 mm, 406 mm, 457 mm dhe, së fundi 508 mm. Seria e pushkëve "NARP" me kalibër 5.56x45 mm NATO do të përbëhet nga katër versione: me kalibër NATO 7.62x51 mm, me pesë pushkë të ndryshme, tre versione do të jenë me kalibër prej 6.5 mm "Creedmoor" ose 6.8 mm.

Pushka „NARP“ është e dizajnuar për luftime, ndërsa kompania „Beretta“ qartë pretendon edhe për nevojat kombëtare të klientit dhe për tregun eksportues.

Aleksandar Stojčevski

Furnizime për Forcat Ajrore Shqiptare

Për dy muaj, për nevojat e forcave ajrore shqiptare janë blerë 2 helikopterë shumëmedikus luftarak „UH-60A“ dhe 3 fluturake zbuluese luftarake pa pilot „Bayraktar TB2“. Në bazë të marrëveshjes së vitit 2020 ndërmjet SHBA-së dhe Shqipërisë, për furnizimin me 2 helikopterë shumëmedikus të përdorur luftarak „UH-60A“, në datën 13.1.2024 në Shqipëri, në bazën ajrore ushtarake në "Rinas" në afërsi të Tiranës, me një avion transportues „C-17A Globemaster III“ të forcave ajrore të SHBA-së, janë dërguar dy helikopterët me shenja ushtarake të forcave ajrore shqiptare, me numrat identifikues taktik FA666 dhe FA690, përderisa më 1.3.2024 është paralajmëruar se nga Turqia për Shqipërinë janë dhënë edhe 3 fluturake zbuluese luftarake pa

pilot "Bayraktar TB2" të cilat duhet të stacionohen në bazën ajrore në Kuçovë. Mes tjerash, pajisje e përshtatshme logjistike për fluturaket pa pilot ka arritur disa ditë pas marrëveshjes së prokurimit për fluturaket "Bayraktar TB2". Porosia apo dhënia e fluturakeve "Bayraktar TB2" për nevojat e forcave ajrore shqiptare është realizuar në bazë të marrëveshjes ndërkombëtare që është nënshkruar në dhjetor të vitit 2022. Sipas kësaj marrëveshjeje, Shqipëria do të marrë 9 fluturake pa pilot "Bayraktar", me opcion për prokurime plotësuese. Përveç Shqipërisë, përdorues i ri i fluturakeve pa pilot "Bayraktar" është edhe Kosova, me 5 fluturake të prokuruar.

Ivica Dameski

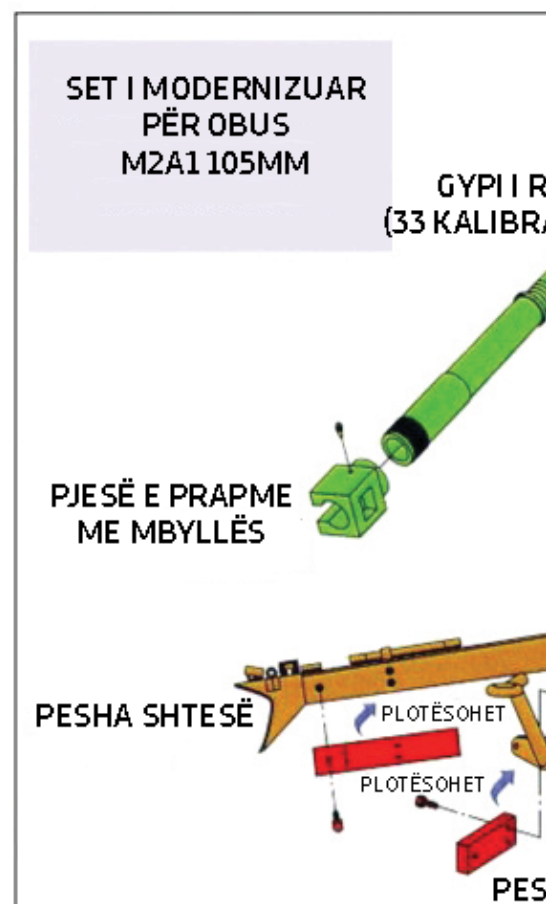
Obusi 105 mm „M2A1” dhe set i mod obusit 105 mm „M2A1”

Obusi 105 mm „M2A1” është një mjet artilerie tokësore i zhvilluar dhe projektuar nga Ushtria e Shteteve të Bashkuara gjatë Luftës së Dytë Botërore. Prodhuesi i këtij obusi është "Rock Island Arsenal". Për shkak të vetive të tij konstruktive dhe balistike, ky obus është i përshtatshëm për përdorim në çdo lloj terreni. Obusi i dedikohet edhe:

- neutralizimit ose asgjësimit të fuqisë punëtore dhe mjeteve të zjarrit kundërshtar në mburojë dhe jashtë mburojës;
  - shkatërrimit të bunkerëve lehtësisht të fortifikuar dhe fortifikimeve të tjera;
  - neutralizimit të artilerisë dhe mortajave të armikut;
  - shkatërrimit të mjeteve të blinduara dhe të motorizuara të armikut.
- Obusi është i pajisur për të tërhequr një mjet motorik. Shpejtësia e lëvizjes së obusit, kur lidhet me një mjet motorik, është deri në 50 km në orë në rrugë të mira, dhe për llojet e tjera të rrugëve, shpejtësia e lëvizjes varet nga cilësia e tyre. Ky obus është bazë për zhvillimin e shumë llojeve të tjera të obuseve me kalibër prej 105 mm në gjithë botën. Industria e dedikuar "Jugoimport SDPR"

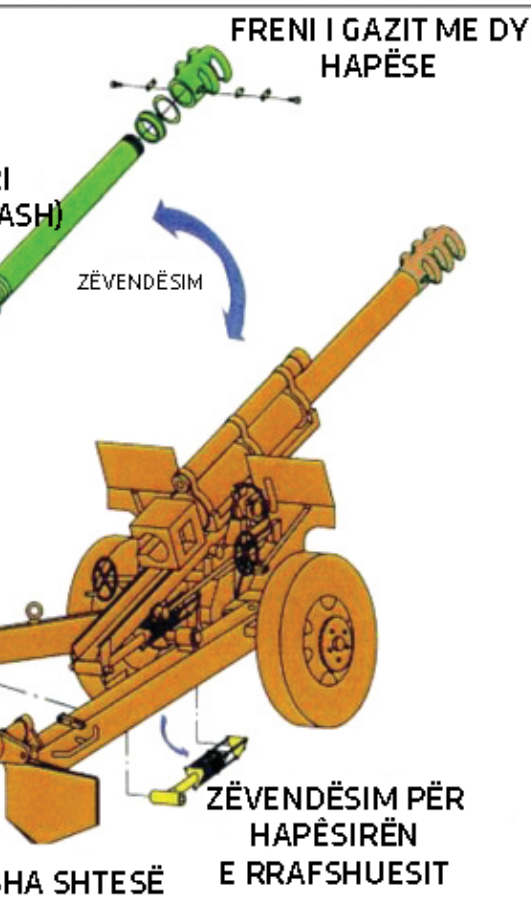
në R. e Serbsë po zhvillon një komplet modernizimi për këtë obus që rrit dhe përmirëson rrezen dhe elementët e tjerë strukturorë dhe balistikë të obusit. Krahasuar me rrezen e municionit ekzistues "M2A1", modernizimi e rrit rrezen deri në 60% duke përdorur predhën "HE-ER BB" 105 mm (18 km) dhe 32% e rriti rrezen duke përdorur predhën "HE-ER BB" (15 km). Procedura e modernizimit konsiston në: zëvendësimin e tubit ekzistues 23 me një tub 33, vendosjen e një frene gazi me dy vrima në tub, zëvendësimin e pjesës së prapme dhe spinës me pjesë identike prej çeliku që mund të përballojnë presione të larta; duke zëvendësuar sustën e nivelimit dhe duke rritur peshën e krahëve. Përparsitë kryesore të obusit të modernizuar janë:

- ruajtja e konstruksionit të obusit;
- sistemi antitërheqës ka mbetur i pandryshuar;
- pesha e setit të modernizuar është 250 kilogram, gjegjësisht vetëm 12% e obusit standard „M2A1”;
- procedurat dhe punët teknike zhvillohen në raport ofrues-blerës.

Sllavço Kuzmanovski

ernizuar i

KARAKTERISTIKAT TAKTIKO-TEKNIKE TË OBUSIT 105mm „M2A1“	
TË DHËNA RRETH KONSTRUKSIONIT	
Kalibri i tubit	105 mm
Gjatësia e tubit me pjesën e prapme	2574,3 mm
Gjatësia e tubit pa pjesën e prapme	2363,5 mm
Numri i fushave me vemje	36
Numri i fishekëve në tubë	20.000 plumba
Vargu apo gama më e madhe në kënd prej 7 deri në 84 të mijtat me 7 mbushje	11.251 m
Vargu më i madh me predhë antiblinduese të shënuar	11.797 m
Shpejtësia më e madhe fillestare me predhë momentale	472 m/sek.
Shpejtësia më e madhe fillestare me predhë antiblinduese-shënjuese	648 m/sek.
Fusha vertikale e veprimit	71° (1269 të mijtat)
Elevacioni më i madh	66° (1180 të mijtat)
Depresioni më i madh	- 5° (- 89 të mijtat)
TË DHËNA RRETH PESHËS	
Pesha e obusit në pozitë marshi: - në lafet „M2A1“ - në lafet „M2A2“	2030 kg 2259 kg
Pesha e obusit në pozitë qitjeje	1920 kg
Pesha e tubit	320 kg
Pesha e tubit me pjesën e prapme	441 kg
Pesha e tubit me pjesën e prapme dhe me kapak	482 kg
Pesha e kapakut	34 kg
Pesha e obusit në pozitë qitjeje	1920 kg
TË DHËNA RRETH DIMENZIONEVE	
Gjatësia e obusit në pozitë marshi	6 metra
Gjerësia e obusit	2146 mm
Lartësia në pozitë marshi	1524 mm
Klirensi	393 mm
Radiusi i rrotullimit të obusit	3353 mm
Gjatësia e obusit në pozitë marshi	6 metra
TË DHËNA TË TJERA	
Koha e nevojshme për përgatitjen e obusit për qitje	3 minuta
Tubi	Njështresore, e pa shtrenguar
Lloji i kapakut	Horizontale klirens
Lloji i mekanizmit sulmues	Me tërheqje
Lloji i frenit hidraulik dhe i kthyesit	Hidropneumatik, me klip të lirë
Lloji i lafetit	Dykrahësh
Lloji i frenit rrugor	Mekanik, me dorë
Lloji i pajisjes shënjestruese	Me vijë varëse shënjestruese
Koha e nevojshme për përgatitjen e obusit për qitje	3 minuta

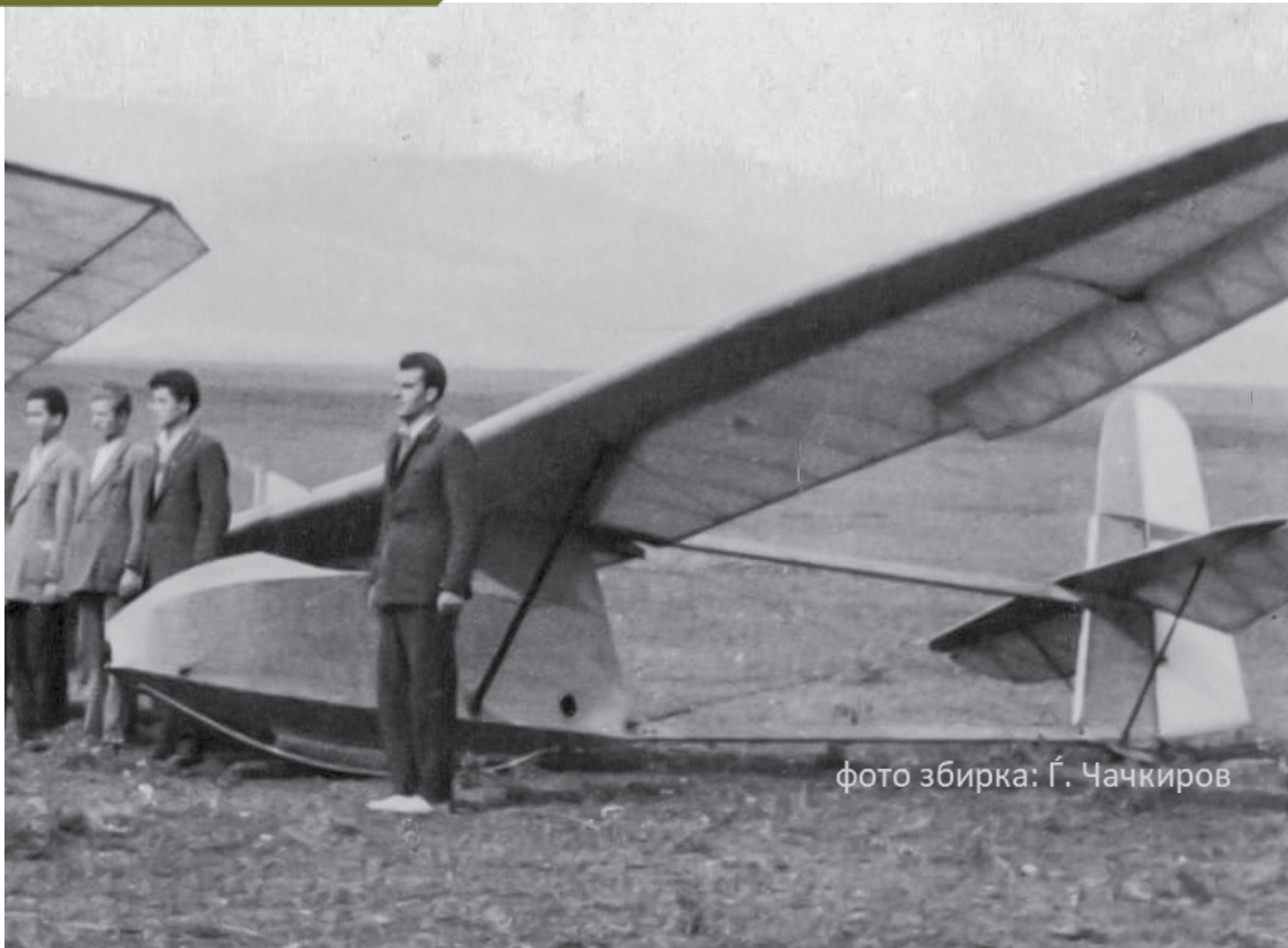

фото збирка: Ѓ. Чачкиров

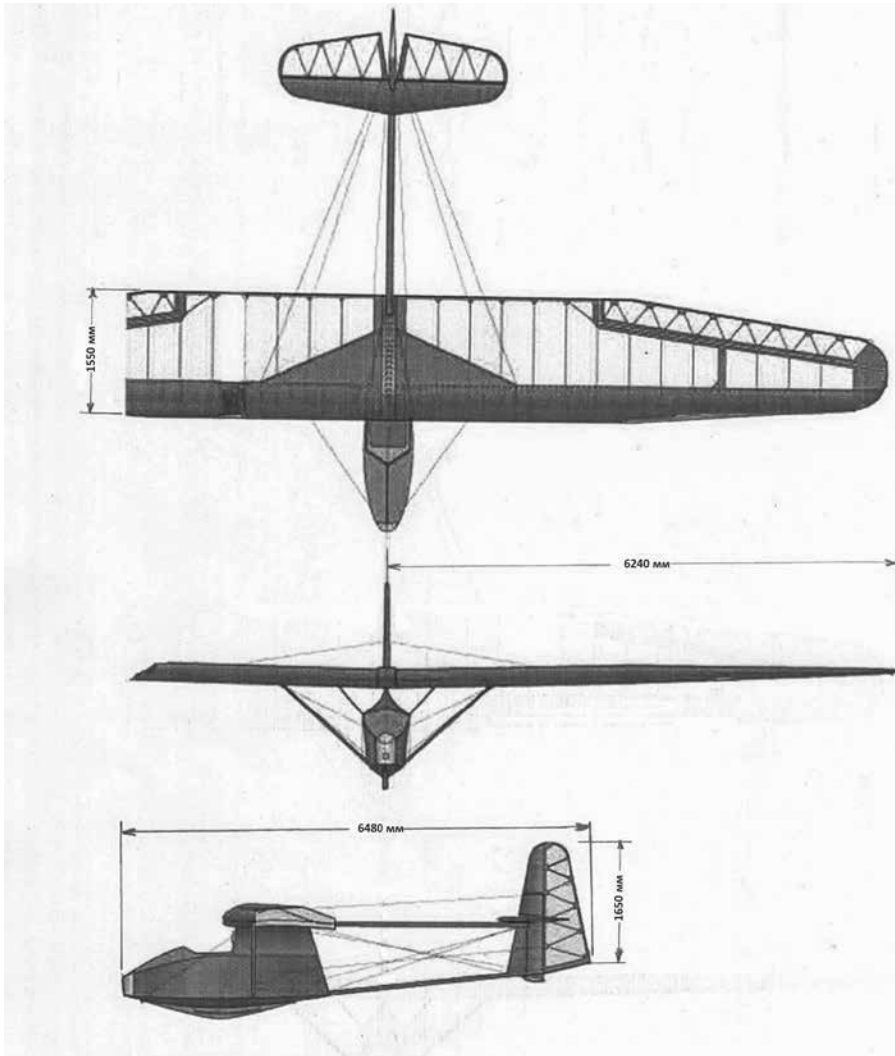
Planifikuesi „Salamandra“

Nga seria e parë prej 10 aeroplanëve të prodhuar të tipit "Salamandra", gjatë vitit 1939, përmes Bordit Qendror të Aeroklubit Mbretëror Jugosllav, dy aeroplanë iu ndanë aeroklubit rajonal në Shkup. Ato ishin një nxitje e re për gliderët maqedonas të cilët treguan interes të veçantë dhe përparim të dukshëm në zhvillimin e këtij aktiviteti të ri të aviacionit. Edhe ky aeroplan i ri për stërvitjen bazë të pilotëve, i ngjashëm me aeroplanët tjerë të kohës, ishte i vetmi, i ndërtuar me një konstruktion të thjeshtë prej druri dhe pëlhure, me lidhëse metalike parësore. Pjesa e përparme, e kabinës së bykut të gliderit ishte bërë me një zgjidhje konstruktive tredimensionale prej druri, ku në një tra mbajtës druri, të mbuluar nga jashtë me një copë druri (kompensatë), ishin vendosur korniza gjastëkëndore të zgjatura, pra "brinjë".

Salamandra është lloji i dytë i avionit planifikues-rrëshqitës i avionëve në aeroklubin e Shkupit dhe në zonën maqedonase në përgjithësi. Projektuesi, inxhinieri Vaslaw Czerwinski nga Krakov, Poloni, në fund të vitit 1938 dha pëlqimin për prodhimin e tij të licencuar në një numër të madh vendesh dhe fabrikash. Në mesin e tyre ishte edhe kompania "Utva" nga Pançeva, në ish-Mbretërinë e Jugosllavisë. Në fakt, emri fillestar dhe origjinal polak i planifikuesit, gjatë vitit 1936, ishte „VVS-1 Salamandra“

Në këtë mënyrë u formua hapësira e kabinës për akomodimin e pilotit. Në pjesën e përparme të një brendshme të tillë, në traun mbështetës, u vendosën komandat e këmbës për menaxhimin e stabilizatorit vertikal. Në mes, si dhe në pjesën e kabinës, shkopi i kontrollit ishte vendosur vertikalisht për të kontrolluar stabilizuesin horizontal dhe krahët e krahëve, ose të njohura si aileron. Një pjesë prej qelqi ishte ngjitur në pjesën

e përparme të jashtme të kabinës, e cila mbronte pilotin nga rrjedha e ajrit. Në brendësi të kabinës, përballë pilotit, ishin vendosur instrumentet bazë të fluturimit. Shtrirja e bykut formohej nga dy trarë druri, të ngushtuar drejt njëri-tjetrit, të cilët përfundonin duke formuar pjesën e fiksuar të stabilizatorit vertikal dhe një kushinetë për stabilizuesin horizontal. Dy trarët u përforcuan reciprokisht me kablllo çeliku. Në pjesën

e poshtme të përparme të bykut, në rolin e karrocës, ishte vendosur një "ski" druri me amortizues të rumbullakët prej gome të fortë, të vendosur midis bykës dhe skive të shtuar. Në pjesën e pasme të bykut, në rolin e karriges, ishte vendosur një rrëshqitëse metalike elastike. Krahu i planifikuesit ishte strukturor, tërësisht prej materiali druri dhe "skeleti" i formuar ishte i mbuluar me pëlthurë të ngopur. Forma e krahut ishte e kombinuar, ku pjesa qendrore kishte formë drejtkëndëshe, dhe zgjatimet, drejt skajeve dhe në të dy anët, ishin në formën e një trapezi me skaje pak të rumbullakosura. Sipas standardizimit ndërkombëtar, foleja e krahut (prerje tërthore) e krahut ishte e tipit "Gö 372", me anën e poshtme të sheshtë dhe anën e sipërme konvekse. Vetë konstruksioni i krahut ishte në kuadrin e konstruksioneve standarde, me një buzë të përparme, me shpatull mbajtës dhe buzë pasuese, të ndërlidhura me brinjë druri. Në këtë rast, buza e përparme ishte formuar me një copë druri, në formën e një kutie, e cila krijonte forcë shtesë strukturore të të gjithë krahut. Skajet në të dy anët e krahut ishin bërë me tuba çeliku të përthyer që mbronin

skajet e tyre kur "binin" në tokë ose kur mbanin, gjegjësisht kur shtyenin planifikuesin. Si një forcim shtesë i vetë krahut dhe lidhjes me gypin, u vendosën shirita çeliku të pjerrët në të dy anët e gliderit. Për më tepër, seksionet qendrore të krahut u lidhën në pjesën e përparme të gypit me anë të kabllave të shtrënguara të çelikut. Planifikuesi „Salamandra“, i cili gjendet diku edhe me emrin "Salamander", përdorej edhe në viset maqedonase dhe kishte këto karakteristika të veçanta: gjatësia e trupit të trupit 6,50 m, hapja e krahëve 12,50 m, foleja e krahut "Gö 372", sipërfaqja e krahut 16,90 m², ndërsa lartësia e aeroplanit në një pozicion horizontal ishte 2.3 metra. Peshë, kur aeroplani ishte bosh, ishte rreth 120 kg, dhe peshë e ngritjes ishte 214 kg. Shpejtësia e fluturimit standard ishte rreth 55 km/h, shpejtësia maksimale e lejuar ishte 150 km/h dhe shpejtësia minimale e sigurt për fluturim ishte 43 km/h. Duke e kujtuar këtë glider-glider, shumë nga gliderët e asaj kohe do të thoshin: Mirë është që "Salamandra" mbërriti në Shkup kur tashmë ishte ndërtuar hangari i parë në Zajçev Rid, përndryshe kushedi se ku

do të ishte "ndarja" jonë nëse duhej ta montonim dhe e çmontonim çdo ditë. Kjo do të nënkuptonte vendosjen dhe sigurimin e përditshëm të krahëve në vendin e duhur në trup, vendosjen e mbajtëseve diagonale midis gypit dhe krahëve dhe, së fundi, tërheqjen dhe lidhjen e kabllave të çelikut në vendet e duhura.

Duke pasur parasysh cilësinë dhe komoditetin e përmirësuar të fluturimit të këtij avioni me avion, ai fluturohej kryesisht nga aeroplanë me pak më shumë përvojë, të cilët po përpiqeshin të fitonin distinktivin e avionëve "B". Ndryshe, rregullat për arritjen e tij, gjegjësisht marrjen, janë përcaktuar saktësisht nga Administrata Qendrore e Aeroklubit. Para së gjithash, për të fituar një distinktiv lundrimi "B", kandidati duhej të ishte mbajtës i një distinktiv lundrimi "A". Më pas fluturimet Salamandra u realizuan nga lartësia më e lartë, pra lartësia më e madhe e të ashtuquajturit. aeroporti në Zajçev Rid, i quajtur gjerësisht si "piramida". Prej tij duhej të kryheshin të paktën 4 fluturime me kohëzgjatje prej 30 sekondash dhe një fluturim që zgjat 2 min. duke u kthyer majtas dhe djathtas. Në fund të fluturimit dy minutësh, ajo duhej të ulej në një pikë të përcaktuar saktësisht, pra në një fushë të shënuar, në livadhin e aeroportit.

Dhe e gjithë rruga për të fituar stemat e dëshiruara të lundrimit ishte e gjatë dhe e mundimshme. Fillimisht, me anëtarësimin në aeroklub, hapi i parë ishte prodhimi i modeleve të avionëve prej druri, proces në të cilin u fitua edhe kultura bazë e aviacionit. Më pas, për ata që donin të vazhdonin udhëtimin e tyre të aviacionit drejt qiellit, pati punë praktike në një punishte me përfshirje të drejtpërdrejtë në ndërtimin ose riparimin e gliderëve të dëmtuar. Me këto dy hapa u mor kultura e aviacionit dhe njohuritë themelore teorike për materialet për ndërtimin e gliderëve, por edhe për njohuri të caktuara nga teoria më e drejtuar e aviacionit. Hapi i tretë ishte ndjekja e detyrueshme e formimit profesional në fushën e aerodinamikës, teorisë së fluturimit, konstruksioneve të avionëve, meteorologjisë, etj. Vetëm atëherë ndoqën hapat drejt fluturimit me gliderë, gjegjësisht avionë, të cilët do të ndërthuren në të gjitha hyrjet nga regjistri im i fluturimit.

Gjorgji Çaçkirov

Muzeu çek i aviacionit - „KBELY“

Muzeu çek i aviacionit - "KBELY" ndodhet në pjesën verilindore të kryeqytetit çek Pragës në vendin e ish-aeroportit të parë në Pragë dhe, në të njëjtën kohë, aeroportit të parë ushtarak të ushtrisë çeke. Ky muze kombinon historinë dhe aviacionin. Muzeu ka shënuar rritje të vazhdueshme që nga fillimi i tij në vitin 1968 e deri më sot. Edhe pse në fillim e gjithë ekspozita ishte vendosur vetëm në një hangar, hapësira dhe numri i ekspozitave po rritet vazhdimisht. Sot në Muze janë ekspozuar 128 avionë të llojeve dhe prodhuesve të ndryshëm, pra janë ekspozuar mbi 50 shembuj të motorëve të avionëve, pjesë të ndryshme të avionit si helika, instrumente, armatime dhe komponentë të tjerë. Zgjerimi i muzeut ishte aq i madh sa që disa nga ekspozitat dhe mjediset që nuk mund të akomodoheshin në aeroportin "Kbeli" u transferuan në objektet dhe dhomat në objektin fqinj - Stara Aerovka, që është në afërsi të muzeut. Ky muze është i veçantë dhe tregon faktin se e gjithë

Me gati 300 shembuj avionësh, nga të cilët më shumë se 120 janë të ekspozuar, dhe dhjetë prej tyre janë në gjendje të mirë fluturimi, ky muze është një nga muzetë më të mëdhenj të aviacionit në Evropë

ekspozita e muzeut plotësohet nga një shumëllojshmëri e gjerë pajisjesh, si kamionë, motoçikleta, uniforma dhe lloje të tjera pajisjesh. Organizimi dhe rregullimi i ekspozitave në muze janë të ndarë në pesë hangare kryesore të ekspozitës dhe tre ambiente të jashtme. Galeria e parë, e cila shfaqet sipas rrugës së vizitës, është galeria me emrin "Forca Ajrore Çekosllovake në periudhën e viteve 1918-1924". Vendi ku u vendos për herë të parë ekspozita, pra vendi ku u themelua muzeu, është një hangar. Hangari ku është vendosur kjo ekspozitë mban emrin e themeluesit të muzeut, kolonelit Jaroslav Janechka. Këtu janë vendosur ekspozita që përshkruajnë periudhën e Luftës së Parë Botërore dhe si

veçanërisht interesant dhe ekskluziv dallohen avioni i parë çekoslovak "Letov Š-2" i konstruktuar dhe ai francez "SPAD VII". Avioni shfaqet në një diorama me temë - përgatitja e një avioni përpara kryerjes së një detyre me punëtori dhe pajisje të shtuara nga kjo periudhë. Ky seksion plotësohet me një seksion anësor të "BOHEMIA B-5" dhe avionin stërvitor "AERO Ae-10". Ekspozita e radhës në muze është ekspozita kushtuar periudhës së aviacionit çekoslovak, deri para fillimit të Luftës së Dytë Botërore, përkatësisht periudhës nga viti 1925 deri në vitin 1938. Avionët e mëposhtëm shfaqen në këtë mjedis janë: "Avia B-534", avioni i parë transportues "Aero A-10" i prodhuar nga Çekosllovakia, si dhe avioni "Aero A-18C". Ekspozita e tretë e përhershme që ka muzeu, i kushtohet avionëve që janë përdorur gjatë Luftës së Dytë Botërore. Kjo hapësirë u hap në vitin 2008, pas rinovimit të hangarit ku janë ekspozuar ekspozitat. Në

këtë pjesë janë ekspozuar ekspozitat vijues: avionët sovjetikë „Ilyushin Il-2m3“, „Lavochkin La-7“, britanikët „De Havilland DH-82 Tiger Moth“ etj. Njëri ndër monstat e rralla në suaza botërore është edhe avionik gjerman „Messerschmitt Me 262B“ dhe bomba reaktive „Fritz X“. Hangari i katërt ku janë të ekspozuar ekspozitat, i kushtohet avionëve reaktivë që janë përdorur nga ana e forcat ajrore çekoslovakë. Në këtë ekspozitë janë të ekspozuar: verzioni çek i „Me 262“ – „Avia S-92“, ai rus „Yak-17“, amerikani „Lockheed T-33“, ai polak „PZL TS-11 Iskra“, verzioni çekoslovak „Aero L-29“, rus „MiG-15 (UTI)“ si dhe „Aero L-39 Albatros“. Ekspozita e fundit e përhershme e brendshme i kushtohet aviacionit çekoslovak pas vitit 1945 e deri më sot dhe, në të njëjtën kohë, kjo është edhe ekspozita më e madhe në muze, i cili numëron gati 60 mjete fluturuese. Disa nga ekspozitat që janë të ekspozuara në këtë ekspozitë janë: „Avia S“, „CS

199“, ai transportues „Aero C-3A“, „Avia B-33“, „MiG 15“, „MiG 17“, „MiG-19“, „MiG-21“, „MiG-23“, „MiG-29“, „Aero Ae-45“, „Aero L-29 Delfin“, „L-39 Albatros“, „F-4“ dhe të tjerë. Në këtë hangar është ekspozuar edhe kapsula hapësirore „Soyuz 28“, me të cilën kozmonauti i vetëm çek u kthye nga hapësira në vitin 1978. Përveç ambienteve të brendshme, Muzeu ka edhe tre ambiente në hapësirën e hapur. Grupi i parë i ekspozitave që janë të ekspozuara në pjesën e jashtme i dedikohen avionëve transportues dhe komercial si: "IL-18", "Tupolev Tu-104", "YAK-40" dhe të tjerë. Grupi i dytë përbëhet nga një kombinim i helikopterëve dhe avionëve luftarakë. Koleksioni përmban fluturaket e mëposhtme: „An-26“, „Saab 37 Viggen“, „Ilyushin Il-28“, „Su-25“, „Saab 35 Draken“, „F-5F Tiger II“, helikopterët „Mil Mi-24“, „Mi-8“, „Mi-1“ e të tjerë. Ekspozitat, të cilat janë në gjendje të mirë për fluturim, shfrytëzohen çdo vit gjatë manifestimit "Ditët e hapura dhe ditët e tankeve", që organizohet në Lesani.

Muzeu është i hapur për vizitorë vetëm në periudhën e verës, duke filluar nga maji deri në tetor, dhe orari i punës është nga ora 10.00 deri në 18.00 çdo ditë pune, përveç të hënës, kur është ditë jopune. Hyrja në Muze është falas për të gjithë vizitorët, gjë që e bën atë edhe më tërheqës dhe më të aksesueshëm për vizitorët. Brenda muzeut ka edhe një dyqan për suvenire dhe ushqime të lehta, i cili është në formën e një kulle kontrolli nga jashtë. Ekspozimi i bukur i avionëve me origjinë të ndryshme, i kombinuar me diorama dhe i plotësuar me pajisje, e bën muzeun interesant për t'u vizituar. Koha e nevojshme për të vizituar këtë muze është mesatarisht tre orë.

Zllatko Bllazheski

Bashkëpunim ndërkombëtar për inteligjencën artificiale

Departamenti i mbrojtjes së SHBA-së në mënyrë intensive dhe shumë të përkushtuar punon për përdorimin e saj vetanak dhe të përgjegjshëm të inteligjencës artificiale dhe të autonomisë në kuadër të mbrojtjes dhe të forcave të armatosura. Një funksionar i lartë i Pentagonit para ca kohësh deklaroi se Pentagoni planifikon të përqëndrohet edhe në zhvillimin e bashkëpunimit ndërkombëtar për zhvillimin ushtarak të teknologjive, duke thirrur kështu me dhjetra vende gjatë muajve vijues, në mënyrë që të mund të pranohet ftesën për avancimin e bashkëpunimit në këtë fushë. „Ky është në të vërtetë një demonstrim i qartë i përqëndrimit tonë për sjellje të përgjegjshme”, deklaroi Michel Horvitz, zëvendës ndihmës sekretar i mbrojtjes për zhvillimin e forcave, në një ngjarje e cila u zhvillua në Qendrën për Studime Strategjike dhe Ndërkombëtare. „Mendoj se ekziston një prononcim rreth asaj se normat të cilat përpiqemi t'i promovojmë janë në formën e detyrave esenciale dhe aktivitete të cilat të gjitha vendet do të duhej t'i mbështesin”, ka sqaruar Horvitz. Ai gjithashtu theksoi se 51 shtet, duke mos e përfshirë këtu Rusinë

Departamenti i mbrojtjes së SHBA-së shpreson që në të ardhmen e afërt do të zhvillojë bashkëpunim të frytshëm ndërkombëtar në fushën e inteligjencës artificiale në kuadër të forcave të armatosura të saj

dhe Kinën, tashmë e kanë nënshkruar Deklaratën për të cilën Departamenti i Shtetit thotë se “ka për qëllim të ndërtojë një konsensus ndërkombëtar rreth sjelljes së përgjegjshme dhe të avancojë zhvillimin, vendosjen dhe përdorimin e inteligjencës artificiale ushtarake”. „Në një fakt punojmë në një seancë potenciale plenare në gjysmën e parë të vitit 2024, me ato vende që e miratuan deklaratën politike dhe shpresojmë se edhe vende tjera do të pajtohen me dizpozitat e kësaj Deklarate”, tha Horvitz. Në vitin 2022, Pentagoni publikoi strategjinë e tij e shumëpritur rreth inteligjencës artificiale dhe mundësitë e implementimit të së njëjtës. Para miratimit dhe implementimit të strategjisë, Departamenti i Mbrojtjes së SHBA-së, miratoi pesë parime themelore

për përdorimin etik të inteligjencës artificiale: përgjegjësi, barazi, mundësi e ndjekjes, siguri dhe mundësi e menaxhimit.

Horvitz theksoi se memorandum politik “qëndron së bashku me shumë nisma të tjera, që kanë të bëjnë me inteligjencën artificiale që i inicioi administrata e presidentit Biden, si në planin kombëtar, ashtu edhe në atë ndërkombëtar”. Në tetor të vitit 2023, presidenti amerikan Joe Biden, nënshkroi Dekretin ekzekutiv për inteligjencën artificiale, për të cilin administrata e tij tha se është njëri ndër aktivitetet më të rëndësishëm që dikur e ka ndërmarë ndonjë qeveri për avancim në fushën e sigurisë, me qëllim për t'u siguruar se SHBA-ja është udhëheqëse në rrugën e ballafaqimit me rreziqet që i bart teknologjia. Si pjesë e këtij dekreti ekzekutiv, Shtëpia e Bardhë promovoi se programet e sistemeve më të fuqishme të inteligjencës artificiale, i shpërndajnë rezultatet e tyre nga testet e sigurisë dhe informatat tjera kritike me Qeverinë e SHBA-së, dhe se agjencive federale do t'u jepen rekomandime për përdorimin e inteligjencës artificiale.

Mr. Zorica Stojkova

Ndjekja e traditave

Në kuadër të Programit të Punës për vitin 2024, në qendër të vëmendjes janë edhe aktivitetet për shënimin e ngjarjeve që kanë të bëjnë me traditat, kështu që në këtë kontekst, NJOK e Tetovës dhe e Makedonski Brodit shënuan ngjarje të rëndësishme historike. NJOK e OORRMV-së së Tetovës në mënyrë dinjitoze e shënoi 19 marsin, ditën e formimit të PKM-së. Në mëngjesin e 19 marsit, delegacioni i NJOK të Tetovës vendosi kurora me lule të freskëta në Muzeun e Tetovës, para pllakës përkujtimore të PKM-së, derisa pasdite, Këshilli Ekzekutiv në përbërje të zgjeruar, me 18 oficerë rezervë, realizoi marsh përgjatë shtegut të brigadës së Porojit, rrëzë malit Zheden, në distancë prej 9 kilometra në dy drejtime. Para fillimit të marshit, kryetari i NJOK së Tetovës,

mr. Radislav Korunoski, pjesëmarrësit e marshit i njoftoi me distancën, ndërsa delegati i Kuvendit të OORRMV-së, Zoran Kiroski, mjati një fjalim të shkurtër për rolin dhe rëndësinë e kësaj date të ndritur në historinë maqedonase. Pas përfundimit të marshit, për pjesëmarrësit ishte e rezervuar një drekë modeste ushtarake. Me rastin e 18 Marsit, patronatit të NJOK të OORRMV-së së Makedonski Brodit, në përputhje me planin e punës për vitin 2024, u realizuan aktivitete për shënimin e kësaj date të rëndësishme për organizatën komunale, gjegjësisht u vendos kurorë me lule të freskëta pranë pllakës përkujtimore të LNÇ në territorin e kësaj komune. Në fakt, rreth 15 anëtarë të organizatës, si dhe përfaqësues të vetëqeverisjes lokale, të shkollave dhe përfaqësues të organizatave tjera qytetare, vendosën lule

të freskëta në gjithsej pesë përmendore të luftëtarëve të rënë të LNÇ (1941 - 1945), nga të cilat: dy përmendore në qytet (në parkun e qytetit dhe në Kalanë e Qytetit), në një përmendore në vendndodhjen f. Latovë – f. Rusjan, si dhe një në vendin e quajtur Barbaros dhe një pranë përmendores së Ilija Igeski-Cvetan në fshatin Zdunjë.

Nderime

Njësia organizative komunale e Organizatës së Oficerëve Rezervë të Republikës së Maqedonisë së Veriut nga Ohri, më 7 prill shënoi 25 vjetorin e rënies së ushtarit profesional Bllagojce Krstanoski, i cili humbi jetën më 7 prill 1999 në Gorno Bllace. Vlen të theksohet se në nderim të tij, dhe për nder të kesaj date, NJOK e Ohrit mban emrin e tij. Me këtë rast, në praninë e një numri të madh të delegacioneve dhe fshatarëve të fshatit Livoishta dhe të banorëve të rrethinës, u vendosën kurora me lule të freskëta në pllakën përkujtimore (te çezmja përkujtimore) në qendër të fshatit Livoishtë dhe pranë varrit të tij. Kurora me lule të freskëta u

vendosën edhe nga ana e delegacioneve të shumta, në mesin e të cilave pati edhe delegacion nga Armata, NJOK i OORRMV "Bllagojçe Krstanoski" nga Ohri, nga përfaqësuesit e Komunës së

Ohrit, përfaqësues të bashkësive lokale të: Livoishtës, Vapilla, Kosel, Leskoc dhe Kuraticë, delegacion nga Sh.F "Vanço Nikoleski" nga f. Leskoec, shoqatat e Lidhjes së Luftëtarëve nga Komuna e Ohrit dhe Debarces, nga Shoqata e Veteranëve, nga KK i LSDM së Ohrit, KK i VMRO DPMNE Ohër, nga ana e anëtarëve më të afërt të familjes dhe nga shumë familjarë e miq. Në këtë mbledhje morrën pjesë më se 150 qytetarë që e ndoqën të njëjtën, si dhe morën pjesë në panihidën e udhëhequr nga prifti i kishës së fshatit. Rreth jetës dhe veprës së Bllagojce Krstanoskit fjalë rasti mbajti kryetari i NJOK të Ohrit Mitko Temellkovski.

U nënshkrua Memorandum Bashkëpunimi me Shoqatën e Veteranëve dhe Rezervistëve në Mbrojtje dhe Siguri

Organizata e Oficerëve Rezervë e Republikës së Maqedonisë së Veriut, më 28 mars të vitit 2024, nënshkroi Memorandum Bashkëpunimi me Shoqatën e Veteranëve dhe Rezervistëve të Mbrojtjes dhe Sigurisë së Maqedonisë së Veriut. Ky memorandum u nënshkrua në Shtëpinë e Armatës në Shkup, në selinë e Shoqatës së Veteranëve dhe Rezervistëve të Mbrojtjes dhe Sigurisë. Memorandumin në fjalë e nënshkroi kryetari i OORRMV-së, dr. Goce Georgiev dhe kryetari i Shoqatës së Veteranëve dhe Rezervistëve të Mbrojtjes dhe Sigurisë, prof. dr. Temellko Risteski, kolonel në pension. Në aktin e nënshkrimit, nga OORRMV-ja morrën pjesë edhe sekretarja e përgjithshme Nikica Bangieva, përfaqësuesi i Kuvendit të OORRMV-së së Kërçovës, Dragoljub Stoleski, si dhe përfaqësuesi Toni Miceski, ndërsa nga ana

e Shoqatës së Veteranëve dhe Rezervistëve të Mbrojtjes dhe Sigurisë, përveç kryetarit, prof. dr. Temellko Risteskit, morën pjesë edhe një pjesë e anëtarëve të kryesisë, ndërsa morri pjesë edhe kryetari i nderit i shoqatës, gjenerali Ilija Nikollovski. Në fillim, të pranishmit i përshëndeti kryetari dr. Temellko Risteski, i cili të pranishmit i njoftoi me historikun dhe me aktivitetet e shoqatës. Para të pranishmive fjalë rasti mbajti edhe kryetari i OORRMV-së prof. dr. Goce Georgiev i cili tha se ky akt është tejet i rëndësishëm për dy shoqatat, por para se gjithash është i rëndësishëm për mbrojtjen dhe sigurinë e vendit. Në fund, fjalim mbajti edhe kryetari i nderit, gjenerali Ilija Nikollovski i cili theksoi se më në fund pas disa orvatjeve shumëvjeçare, falë mirëkuptimit të udhëheqësive aktuale, me shumë sukses u arrit që të nënshkruhem

edhe ky memorandum/ Gjithashtu, ai theksoi se gjithmonë e ka respektuar organizatën dhe se edhe në të ardhmen do t'a mbështesë përkushtimin e udhëheqësive aktuale, që maksimalisht investon për prosperitetin dhe përparimin e OORRMV-së.

Toni Micevski

Kosta (Koço) Solev Racin

Poeti i „kuq“, luftëtar dhe intelektual

Koço Racin është poeti më i fuqishëm maqedonas, i cili përmes fjalës së shkruar prezantoi jetën e dhimbshme të punëtorëve dhe fshatarëve maqedonas në Jugosllavinë e vjetër. Përmbledhja e tij poetike “Netët e Bardha” është një vepër e jashtëzakonshme artistike e poezisë së angazhuar patriotike e shoqërore, e frymëzuar nga vuajtjet e fshatarit dhe punëtorit maqedonas. Kosta Solev Racin бил роден во работничко семејство во 1908 година во Велес. Në dyqanin zejtar të babait të tij, ai pjeiku zanatin me qeramikë duke u bërë një njeri punëtor, i cili nuk pushoi kurrë as shpirtërisht dhe as intelektualisht. Leximi i letërsisë marksiste dhe artistike i hapi rrugën atij për t'u bashkuar me forcat e përpauara në vendlindjen e tij në qytetin e Velesit. Së bashku me klubin

Koço Racin ishte revolucionar, komunist, me talent të madh për të shkruar. Ai ia kushtoi jetën popullit dhe revolucionit popullor. I inkurajuar nga mjedisi proletar që e rrethonte, edhe si i ri i përkiste avangadës së tij. Përmbledhja e tij poetike “Beli Mugri” është një vepër e jashtëzakonshme artistike e poezisë së angazhuar patriotike e shoqërore, e frymëzuar nga vuajtjet e fshatarit dhe punëtorit maqedonas

sportiv “Napredok” ka ndihmuar shfaqje teatrore, ahengje dhe ngjarje të tjera kulturore e edukative. Koço Racin lexoi shumë. Në vitin 1930 takoi studentë që kuptonin lëvizjen komuniste dhe kjo ndikoi shumë pozitivisht tek ai. Pas tre vjetësh, në vitin 1933, ai u gjend në një mjedis të klasës punëtore ku depërtoi thellë në zemrën e problemeve të klasës punëtore. Ai e shihte të ardhmen

tek të rinjtë dhe klasa punëtore. Ai debatoi me ta për kapitalin, punën me pagesë, nënshtrimin kombëtar dhe punëdhënësit. Koço Racin ishte komunist dhe anëtar i shoqërisë kulturo-artistike “Abrasheviq” në Shkup, kështu që u bë edhe anëtar i Komitetit të rrethit arsimor të PKJ-së për Maqedoninë. Koço Racin u nis në Zagreb në vitin 1933, ku botoi materiale ilegale,

fletëpalosje dhe broshura me përmbajtje komuniste. Ishte kryetar i LRKJ-së në Veles dhe në vitin 1928 ishte pjesëmarrës-delegat në Kongresin e IV të PK-së në Dresden. Po atë vit burgoset në burgun e Splitit ku e torturojnë dhe e maltretojnë. Ai ishte edhe redaktor i gazetës ilegale partiake "Iskra", përmes së cilës u bënë përpjekje për të ndikuar në sensibilizimin e të rinjve dhe punëtorëve, me qëllim që ata të kërkonin të drejtat e tyre në kohë krize ekonomike, kur pushoheshin nga puna masivisht nga fabrikat. Mbi 42 herë ai u soll në stacione policiore dhe u morr në pyetje nga policia, u torturua dhe poshtërua në mënyrë sadiste. Gjykata e Shkupit e dënoi me katër vjet burgim në Mitrovicën e Sremit në vitin 1934 për shkak të veprimtarisë aktive komuniste. Ai ishte edhe në kampin politik në Ivanjicë. Duke u kthyer nga internimi që ia kishin përgatitur bullgarët në Maqedoni, ai u bashkua me partizanët. Vdiq në qershor të vitit 1943 në malin Llopushnik, në rrethana të paqarta.

Trashëgimia letrare e Racinit është një pararojë e kulturës së lirë dhe përparimtare

Historia do ta kujtojë Koço Racinin si një partizan, humanist, intelektual me origjinë qytetare dhe me dashuri për njerëzimin, por më së shumti për poezinë e tij, në të cilën gjeti edhe kuptimin e jetës së tij. Nëpërmjet faqeve të tij, ndoshta të pakta, por cilësore të shkruara artistikisht për aspiratën maqedonase për afirmimin e kulturës kombëtare, Racin akuzon ashpër rendin në të cilin "njeriu është skllav i njeriut". Disa nga veprat e tij, të shkruara në serbisht, bullgarisht dhe maqedonisht, u shkatërruan nga policia, ndërsa pjesa tjetër e trashëgimisë letrare u mbajt në Seminarin për Historinë e Letërsive

të Popujve të RFJ-së në Fakultetin Filozofik në Shkup, si dhe në Muzeun e Racinit në Veles. Nëpërmjet shkrimeve, në mënyrë kulturore, ai drejtoi luftën për një të ardhme më të ndritur të atdheut. Racin ishte i zemëruar dhe i revoltuar për shkak të situatës së vështirë të jetesës gjatë lëvizjeve ekonomike. Ai ishte veçanërisht i zhgënjyer nga pozita e punëtorëve të pafavorizuar, jeta shoqërore dhe lidhjet e shpirtit liridashës. Nëpërmjet shprehjes së tij poetike ndjehet një thirrje e hapur revolucionare për ndryshime të agonisë, për shembje të një regullimi dhe rendi. "Vetëm lufta sjell dritë! Vetëm vdekja sjell përjetësinë!" është ndjenja intime dhe e thellë e Racinit. Mugra për të është një vizion-rishikim. Vetëm përmes besimit, religjionit dhe vizionit, punëtori, mjeshtri, duhanxhiu, punëtori me qira, argati apo punëtori maqedonas do të rritet në një ndërtues të botës së re të punës së çliruar dhe lumturisë njerëzore.

Koço Racin kishte edhe disa pikëpamje interesante që cilësohen si pararojë e modernizmit në art, si për shembull, rreshtat e mëposhtëm të shkruara në gjuhën serbokroate: "...Kemi pasur gjëra të vdekura, makina prej gjakut, vetëm e vetëm të mos priset qetësia!... Ajo ngurtësi e dhimbshme e trupave tanë, ajo ofshamë, e ai vaj në djersën tonë si pika plumbi dhe vdekja e dhimbshme ndaj një rreshtimi të çeliktë, e kjo nuk është asgjë? Kush e vrau buzëqeshjen e lumturisë sonë?, do të shkruaj Koço Racin në poezinë e tij „Parambrëmje“

Racine është kulm për kulturë. Ai është një pararojë e "erërave" të reja në lëvizjet letrare bashkëkohore, por edhe në përvojat e trazuara të popullit maqedonas. Racin është një poet, kritik, partizan kryengritës, i cili edhe si punëtor poçari pas timonit të poçarit

kapërcen në mënyrë konvulsive kornizat e errëta të realitetit që e mbytën dhe që logjikisht e ngushtuan në vrullin e tij krijues e liridashës.

Përmbledhja me poezi "Beli Mugri" është një përmbledhje me poezi e botuar në vitin 1939 në Zagreb. Është kulmi i psikologjisë së tij personale, pasqyrë e luftës së popullit maqedonas për liri dhe kulturë kombëtare. Poeti i mprehtë proletar, shkrimtari i klithmave popullore shoqërore, punon nën kritere të rrepta etnike, me fjalë artistike emocionuese. Ai "shartoi veten" përmes luftës personale për kulturën dhe idenë e tij kombëtare. Shqetësimi personal, në fakt, është edhe vullneti i lëkundur i të gjithë atyre që konsiderohen përparimtarë në Maqedoni, por edhe i punëtorëve kurbetçarë në diasporë. Racin hapi rrugën për një të nesërme më të mirë. Megjithëse birucat e burgut mund të kenë ndikuar në pikëpamjet e tij për një periudhë, ai gjithmonë mbronte pikëpamjet e tij dhe i mbrojti ato. I pëlqente këngët popullore, i vuri në dukje, por i donte veçanërisht ato që i këndonte shpesh nëna e tij Maria. Ato këngë ishin frymëzimi i tij për të shkruar poezi dhe për të ushqyer folklorin maqedonas. Ai ishte gjithashtu i interesuar për devotshmëri. Mendimi dhe veprimi i tij është një ndërmarrje intelektuale komplekse, luftarake dhe e zjarrtë, në drejtim të rrymave demokratike, me pikëpamje të shprehura të inteligjencës. Veprat e tij poetike janë ende sinonim i patriotizmit dhe atdhedashurisë së vërtetë.

Vase Mitreska

Arthur Grotgere Piktor i solidaritetit kombëtar

Artur Grotgere, përfaqësuesi më i madh i lëvizjes së pikturës romantike në Poloni, lindi në Otynowice, Galicia Lindore (tani Otyniewicz, Ukrainë). Babai i tij, Jan Josef Grotger, ishte një oficer polak me origjinë gjermane, i cili komandonte një regjiment Uhlan, të quajtur "Varshavë Jacchi" (Fëmijët e Varshavës) gjatë kryengritjes së dështuar të nëntorit kundër rusëve në vitin 1831. Jan Josef Grotger ishte një artist amator që në thelb ia kaloi njohuritë themelore të artit djalit të tij Arthur.

Në moshën njëmbëdhjetë vjeçare, Artur Grotgere u dërgua për të studiuar pikturë në Louv nën mentorimin e Jan Kanti Mashkovskit, përveç kësaj me Stanislav Tarnovskin dhe për një periudhë të shkurtër me Juliusz Kosak. Në 1852 ai udhëtoi në Kraków (atëherë në Perandorinë Austro-Hungareze) për të ndjekur mësimet në Akademinë e Arteve të Bukura Jan Matejko. Ai i kaloi studimet e tij atje nën mentorimin e Wladysław

Artur Grotgere është përfaqësuesi kryesor i romantizmit polak. Artur Grotgere ishte një piktor dhe grafik, një nga artistët më të shquar të mesit të shekullit të XIX, në kohën më të trazuar të historisë polake, në kohën e ndarjeve të Polonisë dhe shumë kryengritjeve dhe rebelimeve

Lushczkiewicz dhe Wojciech Kornel Statler.

Nga 1885 deri në 1888, Arthur Grotgere mori mësimet në Akademinë në Vjenë dhe studioi nën Karl von Blass dhe Christian Ruben. Ndërsa ishte në Austri, Arthur Grotgere udhëtoi dhe pati qëndrime studimore në Mynih, Venecia dhe Hungari, ku takoi sponsorin dhe bamirësin e tij më të madh në të ardhmen, kontin Alexander Pappenheim. Ai u kthye në Poloni në 1865, pas rënies së Kryengritjes së Janarit. Artur Grotgere kaloi ca kohë në pronat e artdashësve polakë në Podolia, ndër të tjera në shtëpinë "Manor" të Stanislav Tarnovski në Świątynia, dhe atje ai pikturoi shumë

piktura për ciklin e Lituanië.

Në 1866, Arthur Grotgere takoi të fejuarën e tij, Wanda Monet, një patriotë e re polake dhe kaloi shumë kohë në shtëpinë e saj. Mirëpo, për fat të keq, gjatë asaj periudhe ai u sëmur nga tuberkulozi. Në 1867 ai u nis për në Paris me shpresën për të fituar më shumë para, të cilat i nevojiteshin për trajtimin e tij. Sëmundja e tij bëhej gjithnjë e më e keqe dhe ai, me fondet e grumbulluara dhe me shëndet të rënduar, u detyrua të shpërngulet në Pau në Francën jugore po atë vit.

Në nëntor të 1867, ai shkoi në një sanatorium në Amelie-les-Bains, ku vdiq më 13 dhjetor të po këtij viti, në moshën 30-vjeçare.

Artur Grotgere, megjithëse pati një jetë të shkurtër, piktura dhe veprat e tij artistike në përgjithësi, e ngrenë në vendin më të lartë në pikturën polake të asaj periudhe. Motivet që ai pikturoi janë kryesisht skena epike betejë, portrete dhe kuaj. Arthur Grotgere, disa nga pikturat e tij më të famshme janë bërë gjatë kohës që ai ishte në Vjenë. Gjatë qëndrimit të tij në Poloninë e pushtuar, ai

vuri të gjithë talentin dhe energjinë e tij për të përshkruar shpresat dhe tmerret e kryengritjeve të dështuara polake në disa seri panelesh: "Varshavë", "Polonia", "Lituania" dhe "Lufta" (1863 -1867).), punë këto që nuk i sollën fare të ardhura.

I titulluar si "Polonia", seriali përfshin tetë panele që përshkruajnë realitetin e zymtë të jetës së përditshme dhe të luftës nën pushtimin rus. Ky serial pikturash krijon topos të ikonografisë martire që ka zhytur kujtimet dhe imagjinatat e shumë brezave të polakëve me skena betejash kryengritëse, që përfaqësojnë agoninë, martirizimin dhe një ide kyçe të veprës së artit të Grotger dhe solidaritetit kombëtar. I ngjeshur dhe i kontenzuar, plot emocione dhe universalisht simbolik, realiteti artistik i serialit arrin të transformojë në mënyrë perfekte faktet historike. Grotger zotëronte rendin e tij të brendshëm dhe ia nënshtronte dimensionin dokumentar interpretimit të tij metaforik.

Struktura e serialit "Polonia" zbulon ambicien e Grotger-it për të pajtuar eposin me poetikën elegjiake. Në vitin 1908, Ignacy Jan Paderewski, babai i të cilit ishte kapur në kryengritje dhe ishte arrestuar, kompozoi simfoninë minore B-flat, Polonia, e cila u frymëzua nga seria e pikturave të Grotger.

Mr. Trajçe Çatmov

„Shko dhe shiko“

„**S**hko dhe shiko“ (në original: *Иди и смотри*) është një film kulti antiluftarak sovjetik, i gjiruar nga ana e regjisorit bjellorus Elem Klimov. Në vitin 2001 filmi është shfaqur në DVD në SHBA nga ana e „Cinema Larber“. Gjatë vitit 2017 filmi „Shko dhe shiko“ oficialisht është ripërtirë/rigjiruar, ndërsa rigjirimi është mbikqyruar nga ana e Karen Shahnazarovit. Pas rigjirimit, filmi „Shko dhe shiko“ fiton çmimin „Klasikja e Venezias“ për filmin më të mirë të rigjiruar, dhe me këtë ai është shfaqur edhe në disa kinema të pavarura europiane. Filmi morri famën botërore dhe sot e kësaj ditë paraqet film i cili në mënyrë të vetme shfaq traumat dhe tmerret që i sjell lufta në psikën dhe në jetën e njeriut, sidomos te fëmijët dhe te të rinjtë. Filmi „Shko dhe shiko“ merr vendin e lartë të 41 në listën e filmave më të mirë dhe më të shikuar të të gjitha kohërave. Ngjarja e filmit „Shko dhe shiko“

zhvillohet në territorin e Bjellorusisë gjatë okupimit nazist në vitin 1943 dhe ndjek jetën dhe ndryshimet që sjell lufta te katërbëdhjetë vjeçari Fljora, të cilin e luan aktori Aleksey Kravchenko. Në fillim të filmit Fljora gjen një pushkë të fshehur dhe me këtë ai befasohet pozitivisht duke shfaqur gëzim se do t’ju bashkangjitet njësisive lokale fshatare partizane dhe në këtë mënyrë edhe ai të jetë pjesë e luftës. Fljora gjatë tërë kohës gjatë tërë ngjarjes së filmit e mban pushkën, por në asnjë skenë nuk shfaqet duke e përdorur të njejtën, gjë që dëshmon për mungesën e përvojës dhe për moshën e tij të re. Në njësinë partizane Fljora realizon detyra të lehta dhe bazike. Komandanti i njësisë, Kosac, urdhëron që të shkohet në betejë, por Fljorës i urdhëron që të mbetet në kapm. Fljora mohon këtë vendim të komandantit dhe duket krejtësisht i dëshpëruar, sepse nuk do t’i jepet mundësia të luftojë së bashku me ushtarët e rritur. I dëshpëruar dhe

i hidhëruar, Fljora largohet nga kampi dhe shkon të shetisë në mal. Aty ai do t’a takojë Glashën (Olga Miranovën), motrën medicinale partizane. Përderisa ata bisedojnë, dëgjojnë zëra bombardimi nga ajri dhe ata e kuptojnë që gjermanët kanë filluar t’a bombardojnë kampin e tyre dhe fshatin, dhe se janë me fat që kanë mbetur gjallë dhe se vetëm pjesërisht i ndejnë pasojat, gjegjësisht nga zhurma e fuqishme e predhave, Fljora pjesërisht e humb edhe dëgjimin. Pas sulmit që të dy kthehen në fshat, por fshati është tërësisht i zbarzur, pa asnjë banor. Fljora brengoset për të afërmit e tij dhe për fatin e tyre. Ai fillon të vrapojë në drejtim të panjohur, duke shpresuar se diku larg e pret nëna e tij. Derisa vrapon, ai nuk e vëren rrethinën, po të tjerët janë dëshmitarë të skenave të llahtarshme të shkatërrimeve të mëdha dhe të vrasjeve të civilëve. Së bashku me Glashën ata arrijnë deri tek moçali dhe te ishulli, aty ku do të takohen me një numër të

fshatarëve të shpërngulur. Fljora si i vetmi ndër ta që ka pushkë, së bashku me tre burra të moshuar merr rrugën për të gjetur ushqim, por gjatë kërkimit, tre burrat tjerë hasin në minë dhe e shkelin atë, ndërsa Fljora pas kësaj, mbetet vetëm. Ditën e nesërmë Fljora njofton një fshatar nga fshati fqinjë, që ka dëshirë t'a mbrojë dhe t'a strehojë në shtëpinë e tij. Në këtë fshat, Fljora merr emër të ri dhe merr instruksionet nga fshatari se çfarë duhet të thotë në momentin që gjermanët do të vijnë në fshat. Gjermanët hyjnë në fshat dhe bëjnë kërdi duke lënë shumë të vvarë. Çuditërisht

Fljora arrinë të shpëtojë dhe në fund merr pjesë në robërimin apo në zënien e gjermanëve të cilët kanë kryer vrasje dhe i kanë munduar fshatarët e këtyre anëve. Filmi mbaron me skena çlirimi nga ana e ushtrisë bjelloruse. Në fund të filmit, Fjora ndryshon krejtësisht, edhe fizikisht edhe psikikisht, gjë që lë pasojë të përhershme dhe trauma nga tmerret e luftës nëpër të cilat ka kaluar. „Shko dhe shiko“ është film i cili është gjtuar në mënyrë specifike. Ngjarja është e ngadalshme dhe e tërhequr, me përzjerjen e skenave realiste, hiperealiste dhe mbirealiste, të cilat

e prezantojnë bazën e mesazhit ekzistencialist e filozofik të filmit. Skenat më mbresëlënëse janë ato të cilat e prezantojnë rolin e të riut Fljora, si ai pëson ndryshime gjatë luftës, duke fituar tipare ekspresive dhe grimasa të cilat dëshmojnë për gjendjen e tij të rënduar psikike dhe emocionale. Filmi shfaq luftën ndërmjet palëve ndërluftuese, por edhe luftën e brendshme me gjendjen psikike të rolit kryesor të filmit. Të gjitha ngjarjet që zhvillohen gjatë filmit me njerëzit dhe me fshatarët, në fakt kanë ndodhur pikërisht ashtu si që zhvillohen ngjarjet filmike. Në këtë film, roli i fshatarëve nuk interpretohet prej aktorëve profesional, ndërsa gjuhën që ata e flasin është gjuha e tyre bjelloruse. Mesazhi i filmit „Shko dhe shiko“ është aktual edhe sot. Lufta, fatkeqësisht, gjithnjë është e pranishme në tokën europiane dhe në botë. Edhe pse Lufta e Dytë Botërore ka mbaruar moti, tragjeditë e kësaj lufte gjithnjë vazhdojnë të jenë prezente edhe në shoqërinë bashkëkohore. Shoqëria bashkëkohore po avancohet me hapa të shpejtë në shumë aspekte, por është jashtëzakonisht dëshpruese që tmerret dhe shkatërrimet e luftës janë të pranishme edhe sot e kësaj dite, pa ndonjë paralajmërim konkret se shoqëria ka përparim, sidomos në aspektin e pacifizmit. Duke e parë filmin „Shko dhe shiko“ nuk ka se si të mos mendohet edhe në luftën e sotme në Ukrainë dhe në fatin e ushtarëve të rinj e të civilëve të pafajshëm.

Ivana Llazareviq

Regjia: Elem Klimov

Skenari: Elem Klimov, Alesh Ademovich

Zhanri: Dramë antiluftarake

Rolet: Aleksey Kravchenko, Olga Mironova, Ljubomiras Lucievitsius, Vladas Bagdonas

Muzika: Oleg Janchenko

Gjuha: rusisht, bjellorusisht, gjermanisht

Prodhimi: „Belarus Film“, „Mosfilm“

Vendi: Bashkimi Sovjetik

Viti: 1985

Kohëzgjatja: 142 minuta

Fitimi: 21 milion dollarë

Knezhino – vend i përkrahur Kërçova

Reth gjashtë kilometra nga Kërçova, në 1000 metra mbi nivelin e detit, ndodhet fshati Knezhino, i rrethuar nga një pyll i dendur me gështenja. Kur mbërrini në këtë vend, ju pret ajri i pastër, pemët e lulëzuara dhe zogjtë që cicërijnë. Aty jetojnë gjatë gjithë kohës dhjetë veta, por gjatë fundjavave është më e gjallë sepse banorët e Kërçovës vijnë të pushojnë dhe të relaksohen nga përgjegjësitë e tyre të përditshme. Fatkeqësisht edhe këtu ka shtëpi të rrënuara që janë lënë në “dhëmbin e kohës”, por ka edhe shtëpi pushimi të mirëmbajtura si duhet. Bëni një shëtitje nëpër natyrën e bukur, ndjeje natyrën me të gjitha shqisat. Kaloni një shëtitje të këndshme. Mund të filloni nga fillimi i fshatit përgjatë shtegut, pastaj të zbrisni në manastirin “Shën Gjergji”. Duke ecur do të kaloni pranë kishës kryesore të fshatit, “Shën Dhimitri” dhe gjithashtu mund të bisedoni me një nga banorët e zonës, i cili do t’ju tregojë për këtë vend malor që dikur ka qenë një tip

kompakt që është themeluar në mesjetë. Themeluesi i fshatit dhe i manastirit aty pranë ishte një princ, prej nga vjen edhe emri. Fshati Knezhino u përmend për herë të parë në vitin 1476, kur kishte 35 shtëpi të krishtera. Në rrethinë ka edhe kullota dhe tokë e arë. Shkoni në manastirin “Shën Gjergji”, i cili dikur kishte shumë tokë dhe një pyll të madh, por u rrënuar në kohën e sundimit turk. Më pas pësoi edhe vetë fshati Knezhino. Më pas, Knezhino, si dhe manastiri, u restauruan. Rreth manastirit ka një pyll ahu dhe dushku dhe disa nga pemët janë shekullore e shumë të vjetra. Në oborrin e manastirit gjenden dy burime nëpër të cilat rrjedh ujë burimi, i cili konsiderohet shërues. Manastiri është i dekoruar bukur dhe i kushtohet Shën Gjergjit, i cili konsiderohet mrekullibërës, që shëroi sëmundje, njerëz dhe mbrojtje e kishës së hershme të rrënuar krishtere. Kompleksi i manastirit mbijetoi në mesjetë, deri në djegien, braktisjen

dhe rrënimin e tij në gjysmën e parë të shekullit XVIII. Në vitin 1985 filluan hetimet arkeologjike të kishës së manastirit dhe nekropolit, të cilat vazhdojnë edhe sot. Kompleksi i manastirit u restaurua plotësisht në vitin 1973, kur banorët e fshatit ndërtuan kishën e vogël në pjesën perëndimore të kishës së vjetër dhe në të njëjtën kohë ndërtuan edhe konakun e manastirit. Kisha më e re, e katërta me radhë në kompleksin e manastirit, filloi të ndërtohet në vitin 1999 dhe u shpallur më 11 tetor 2007. Kompleksi i manastirit ofron edhe mundësinë e kalimit të natës dhe është një vend i përsosur për pushim. Në afërsi të Knezhino gjendet edhe kompleksi “Shtëpia e Artit”, një ndërtesë jashtëzakonisht e mirëorganizuar, me vepra arti që shpërndahen në të gjithë zonën e pyllit. Knezhino është vendi i duhur ku mund të pushoni me të dashurit tuaj dhe të shijoni një fundjavë.

Karolina Micevska
Zoran Vasilevski

yer për pushim në anën e ovës

